जल, जमीन र जंगल हाम्रो सरोकार, कृषि क्षेत्रको विकास अर्थतन्त्रको आधार

कृषि जर्नल

Agriculture Journal

मासिक

कृषि जर्नल २०८२ बैशाख (krishijournal–2025, (April-May)

Nepal's First National Yak Day 2025

किसानको आन्दोलन कमजोर हुनुहुन्न : प्रधानमन्त्री ओली..

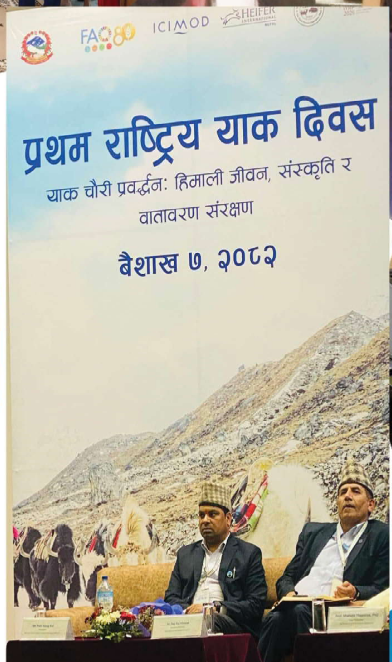

दर्ता नं. का.जि.प्र.का.द.नं. १३६/०६२/०६३
जल, जमीन र जंगल हाम्रो सरोकार, कृषि क्षेत्रको अर्थतन्त्रको आधार

कृषि जर्नल

Agriculture Journal मासिक

काठमाडौं जि.प्र.का.द.नं. १३६/०६२/०६३

वर्ष-२०, अङ्क १३० बैशाख ०८२

यस अङ्कमा

१. किसानको आन्दोलन कमजोर हुनुहुन्न प्रधानमन्त्री.... ३
२. एशियाली किसान संगठनको काठमाडौं घोषणापत्र ४
३. भूमि समस्या समाधानमा सरकार दोषी ७
४. ३० किसिमका बालीमा बीमालेख छ ९
४. किसान महासंघको कार्यक्रममा गाउँका आमा १०
५. महिला नेतृत्व गुणात्मक बनाउनु पर्छ : थापा १२
६.. चितलाङ्को ऐतिहासिक भेडाफार्म, ... १४
६. वायु प्रदुषण बारे अन्तरक्रिया १५
७. वैदेशिक रोजगारप्रतिको रहर, बाध्यता र कृषिक्षेत्रमा पारेको प्रतिकूल असर १६
८.अर्गानिक खेतीको विशेषता १८
९. दाङमा विदेशबाट फर्किएका यवाहरु २०
१०. याक हिमाली जनजीवनको २१
११. नेपालमा गरिने अम्बाखेती २३.
12. IFAD inaugurates upgraded 27
13. Nepal's First National Yak Day 2025 28
14. AI can be a game-changing solution 29
15. Food, education and farming: CAR welcomes in Sudanese refugees 32
16. WFP delivers assistance to hardest-hit areas in Myanmar earthquake: 33
17. IFAD, China, and private sector 35
18. Agricultural insurance to improve the lives of 47,500 vulnerable households in Mauritania 36

व्यक्तिगत मूल्य रु.१००/-
संस्थागत मूल्य रु.२००/-

प्रकाशक : कृषि सूचना तथा सञ्चार प्रविधि प्रकाशन प्रा.लि
सल्लाहकार : कृष्ण कोपिला, छविन्द्रराज कँडेल
प्रधान सम्पादक : धनबहादुर मगर, सह-सम्पादक : वैरागी जेठा, बजार व्यवस्थापक : रमेश श्रेष्ठ
मुख्य कार्यालय : बागबजार २८, टौखेल मच्छेगाउँ ९, चन्द्रागिरी नगरपालिका
फोन : ०१४२८८७४३, मोवाईल नं. ९८४१४४५७५३, मुद्रण : प्रिन्ट स्काई, भुरुङ्खेल, काठमाडौं
website : www.krishijournal.com.np, इमेल : krishijournal@yahoo.com

सम्पादकीय

किसानको जैविक खेती प्रविधिमा बढ्दो रुची

मानिसका निम्ति त प्रयोग प्राण र निजीवन मनैविक शक्तिमा व्यापक क्षयीकरण छ। रासायनिक विषादीले उर्वरा शक्तिमा ह्रास आउन बाकी छ। रासायनिक मलको बढी प्रयोगले उत्पादन भएको तर, त्यसको असर प्रयोगबाट व्यापक रोगव्याधिले सताउनाले अस्पताल र आधुनिक प्रयोग विगत उपचार भए पनि रोगको स्तरमा विराम छैन। यो दशकमा बढ्दो आयातित रासायनिक परम्परागत प्रयोग छ।

फलेका सुख समाचार आएको छ। रासायनिक प्रण गर्ने किसानले अहिले जैविक विषादी प्रयोग गर्न थालेका छन् । पहिले पहिले तरकारी तथा अन्नवालीमा किरा लागे रासायनिक विषादी प्रयोग गर्ने गरेका थिए। प्रयोग गर्ने गरेको अनुभव जैविक विषादीको प्रयोगमा लाग्नुपर्ने समय आएको छ। देशभर अन्य किसानले पनि जैविक विषादीको प्रयोगमा रुचि राख्न थालेका छन्। 'मोहनी पासो', 'फेरोमन ट्याप' लगायतका प्रविधि किरा नियन्त्रणमा प्रयोग गरिन थालेको किसानको भनाइ छ। कतिपय ठाउँमा रासायनिक विषादीको साटो जैविक विषादी प्रयोगमा किसानलाई प्रोत्साहन गरिरहेको छ। जैविक विषादीबारे अब ७५३ वटै पालिकाले संस्थागत तवरले नै रासायनिक विधीको विकल्पलाई प्रोत्साहन गरिरहेको छ। जैविक वस्तुमा विभिन्न उपयोगी जीव, मित्रजीव एवम् सूक्ष्म जीव पर्छन्। विभिन्न जीव तथा वनस्पतिको तत्व, उत्पादन वा सक्रिय तत्व मिसाएर जैविक मल तथा विषादी बनाएर उपयोग गर्न सकिने छ।

रासायनिक मलको प्रयोगबारे नेपाल कृषि अनुसन्धान परिषद् (नार्क) को माटो अनुसन्धान महाशाखाले देशभरका ५२ जिल्लाको माटोमा केहीअघि एउटा अनुसन्धान गरेको थियो। सो अनुसन्धानले माटोमा अम्लीयपनाको मात्रा बढ्दै गएको पाइएको नाजुक अवस्था देखाइएको छ। तराईका २० वटा जिल्ला र पहाडका ३२ वटा जिल्लाको माटोको नमुना संकलन गरी अनुसन्धान गर्दा माटो तटस्थ अवस्थामा नभएको पाइएको थियो।

तथा पिएचको मात्रा तटस्थ हुँदा मात्रै उत्पादन राम्रो हुन्छ। रासायनिक मलको बढी प्रयोगबाट अम्लीयपन बढ्ने कृषि वैज्ञानिकको भनाइ छ। उत्पादन बढाउन रासायनिक मलको प्रयोगले दीर्घकालीन असर पर्ने छ। रासायनिक मलको अत्यधिक प्रयोग गर्ने ठाउँमा माटोको अवस्था खराब हुँदै जान्छ। माटोमा प्राङ्गारिक अर्थात् जैविक मलको मात्रा घट्दै अम्लीयपना बढिरहेको छ। रासायनिक मलले केही समयका लागि उत्पादन बढाए पनि दीर्घकालीन रूपमा नकारात्मक असर पर्ने कृषि वैज्ञानिकको मतलाई नीति निर्माताले समावेश गर्न जरुरी छ।

कृषि वैज्ञानिकका अनुसार जैविक मलको प्रयोग कठिन छैन। छ्वाली, परालगायतलाई मलका रूपमा प्रयोग गर्न सकिन्छ।

तरकारी प्रत्येक भान्साको पहिलो आवश्यकता हो। बजारीकरणले समाजलाई परस्पर निर्भरताको युगतर्फ अगाडि बढाएको छ। आफैँले फलाएर आफ्नै भान्सामा पाक्ने तरकारीको आयतन घट्दो छ। विकासक्रमको यो स्वाभाविक प्रक्रियासमेत हो। बजारमा उपलब्ध हुने हरेक वस्तु तथा सेवा गुणस्तरीय र उपभोक्तामैत्री हुनै पर्छ। झन् मानव स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष प्रभाव पर्ने तरकारी खानयोग्य भएन भने के हुन्छ? त्यसले व्यक्तिलाई रोगी बनाउँछ। व्यक्ति र राज्यकै स्वास्थ्य उपचार खर्च बढाउँछ। मानिसको ज्यान अकालमा जान्छ। बढ्दो जनसङ्ख्यासँगै उत्पादन बढाउन अन्वेषण र उपयोग गरिएको रासायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग वैज्ञानिक आधारमा मात्र हुनु पर्छ। सकभर जैविक र परम्परागत उत्पादन राम्रो हुन्छ। अब त्यो सम्भावना न्यून हुँदै गएको छ। नेपालमा पनि यताका केही दशकमा रासायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग बढ्दो छ। अझ प्रयोगभन्दा दुरुपयोगसमेत बढ्दो देखिएको छ। विषादीको परीक्षण पनि समयमा हुन नसक्दा खान अयोग्य तरकारीले समेत उपभोक्ताको भान्सामा प्रवेश पाएको बिडम्बना देखिएको छ।

राजधानी उपत्यकामा तरकारी आपूर्ति गर्ने कालीमाटी तरकारी बजार प्रमुख केन्द्र नै हो। देशकै ठुलो तरकारी बजार कालीमाटीमा स्वस्थ र उपभोक्तामैत्री तरकारीको मात्र पहुँच हुनुपर्ने हो। बजार पुग्नु पहिल्यै विषादी परीक्षण हुनुपर्ने हो तर त्यस्तो हुँदो रहेनछ। बजार आइसकेपछि विषादी अवशेष द्रुत विश्लेषण प्रयोगशालाले परीक्षण गरिन्छ। प्रयोगशालाले तरकारी परीक्षणको नतिजा उपभोक्ताले खाइसकेपछि मात्रै सार्वजनिक गर्ने गरेको पाइएको छ। केन्द्रीय कृषि प्रयोगशाला अन्तर्गतको कालीमाटीको सो प्रयोगशालाले बजारमा भित्रिएकामध्ये केही तरकारीको नमुना संकलन गरी परीक्षणको नतिजा दिने प्रचलन रहेछ। नतिजा निस्कँदासम्म तरकारी भने खुद्रा बजार हुँदै उपभोक्ताको भान्सामा पुगिसक्ने रहेछ। कतिपय उपभोक्ताले त्यसको उपभोग पनि गरिसक्ने रहेछन्। गत बिहीबार (माघ २४, २०८१) यस्तै भएछ। कालीमाटी फलफूल तथा तरकारी बजारमा सर्लाहीबाट भित्रिएका गोलभेंडाको नमूना परीक्षणको नतिजा आउँदा तरकारी खुद्रा बजार हुँदै उपभोक्ताको भान्सामा पुगिसकेको थियो। सो गोलभेंडामा विषादीको रोकावट दर ३५ प्रतिशतभन्दा बढी रहेछ र त्यसलाई खानै नहुने भनिँदो रहेछ। परीक्षणमा अर्गानोफन्टफेट नामक विषादीको अवशेष ८३. ६५९ र ७२.७५३ प्रतिशत भेटियो। त्यो खान नहुनेमै पर्ने रहेछ।

कालीमाटी फलफूल तथा तरकारी बजार विकास समितिसमक्ष बिहान ६ बजे मात्रै समितिले सो गोलभेंडाको परीक्षण नतिजा बुझायो। समितिका सुरक्षा गार्डसहित तरकारी स्टलमा ८ बजे पुग्दा घातक विषादी भेटिएको गोलभेंडा बिहान ४ बजेदेखि नै थोकबाट खुद्रा बजार हुँदै उपभोक्ताको भान्सामा पुगिसकेको थियो। थोरै बाँकी रहेको गोलभेंडा मात्र समितिको नेतृत्वमा नष्ट गरियो। यो त एउटा सार्वजनिक घटना मात्र हो। सबै जसो तरकारीको अवस्था धेरथोर यस्तै हुने पो हो कि? अनि उपभोक्ताले कसरी स्वच्छ तरकारी उपभोग गर्न पाउलान्? राति १२ बजे नै बाहिरबाट ठुलो परिमाणमा तरकारी कालीमाटी आउँछ र त्यसको थोक तथा खुद्रा व्यापार अगाडि

बाँकी ११ पृष्ठ

किसानको आन्दोलन कमजोर हुनुहुन्न प्रधानमन्त्री केपी शर्मा ओली

काठमाडौं चैत्र ७ र ८ गते २०८१ अर्थात २० र २१ मार्च २०२५ खाद्य सम्प्रभुक्ता, जलवयायु जलवायू न्याय र किसानको अधिकार मूल नाराका साथ दक्षिण एशियाली किसान सम्मेलनको उद्घाटन प्रधान मन्त्री केपी शर्मा ओलीले गर्नुभएको थियो । राजधानीको गौशलास्थित क्रिष्टल होटलमा पहिले दिन शुरु भएको छ ।

कार्यक्रमा अखिल नेपाल महिला संघका अध्यक्ष तुलाभद्र हमालले केही सामाजिक विभेद र हटाउन सफल भएको बताएका छन् । हमालले जलवायू परिवर्तनको असर पहिले महिला र बाचबालिमामा पर्ने गरेको बताउँदै । आ-आफ्नो अधिकारको लागि अझै आन्दोलनमा जानु पर्ने बताइन् । कृषि क्षेत्र ज्वलन्त विषयको भएको बताउँदै । युवा विदेशिनु, कृषि घट्नु युवाको देशबाट पलायन यतिबेला किसानको आन्दोलनको महत्व बढ्दै गएको बताइन् । कृषि नै देशको अर्थतन्त्रको मेरु दण्ड भएको बताउँदै । नेपालको किसानको भूमिका झनै बढ्दै गएको बताईन् ।

बंगलादेशका कृषि श्रमिक युनियनको अध्यइा साइफल हकले बंगलादेशमा भएको राजनीतिक अस्थिरताबाट अझै माथि उठन नसकेको बताउँदै मोहमन युनिसको अन्तरिम सरकारलेल काम गरिरहेको बताए छ ।

उनले बंगलादेशका तत्कालीन प्रधानमन्त्री शेख हसिनाले देशलाई एकतन्त्रीय रुपमा तानाशाहीढंगले सरकार चलाउँन खोजेको जनताको सुझावहरु नलिएको बताए । शेख हसिनाको सरकार पलायन भएपछि । नयाँ अन्तरिम सरकारलाई सबैलाई समेतेर काम गरिरहेको बताए ।

उनले त्यसको सबभन्दा पहिले कृषि क्षेत्रमा परेको बताउँदै, बजारको समस्या रहेको बताए । उनले वास्तविक किसान, मध्यम किसान, धनी किसानहरु रहेको छ । तर पनि हामीलाई जलवायु असरहरु सुख्खा, अति सुख्खा, अतिवृष्टि अनावृष्टिको समस्या भोग्ने परेको बताएको छ । जसले आन्तरिक शरनार्थीको रुपमा रहनु परको बताए । यतिबेलाको अवस्थामा नयाँ अवस्थाका भोगीरहेको र यसको संरचनात्मक रुपमा पुनसंरचनाको काम भइरहेको बताए ।

नेपाल सरकारका प्रधानमन्त्री केपी शर्मा ओलीले दक्षिण एशियाली किसान सम्मेलनको उद्घाटान कार्यक्रमलाई सम्वोधन गर्दै ६० प्रतिशत किसानहरु अझै पनि कृषि पेशमा आवद्ध रहेपनि कृषिले धान्न नसकेको बताए । कृषिवस्तु आयत गर्नु परेको प्रति चिन्ता व्यक्त गर्दै प्रधामन्त्री ओलीले कृषि सबैभन्दा महत्व विषय हो ।' ठूला(ठूला विद्वान देखि सबै तहका मानवले खानु पर्छ । हामीले व्यवसायिक कृषिलाई उठाउन सकेन । आधुनिक पनि गर्ने सकेन । कृषिले मात्र सबै कुरा परिवर्तन गर्न सक्छ । यद्यपी हामी खाद्यान्न आयत गर्नु परेको छ । हामी निरन्तर प्रयत्न गर्न चाहान्छौं । कृषिमा आधुनिकीकरण नगरेसम्म खान पुग्ने अवस्था देख्दैनौं । कृषिलाई आधुनिक तर्फ लगेर कृषिलाई सुधार गर्नु पर्छ । आयआर्जनको वृद्धि, कृषि नै रोजगारको प्रमुख माध्यमा हो । पलायन युवा तथा किसानको पलायन रोक्ने र बढ्दो छ ।। गाउबाट शहर र शहरबाट विदेश पलायनको रोक्ने कृषि नीति ल्याउनु पर्छ । सबै प्रकारको सौँच अवस्था अनुसार हाम्रो सौँच बिग्रीरहेको छ ।

त्यसले नेपाललाई पछाडि फर्काउने प्रयास गरेको छ । केही एकतन्त्रवादीहरुको तत्वहरुले राजतन्त्रको आउँदैन । उनीहरु यो अस्थिर अवस्थाको फाइदा लिन खोजिरहेको छ । तर यसको संकेतहरु देखिएको छ । उनीहरुले चाहेर हुन सक्दैन । चुनावमा आउन म आग्रह । गर्दछु । उनीहरु चुनाव पछि आफै पछिपर्ने छ । सकारात्मक विचार बोकेर बढ्नु पर्छ आफै हट्छ । प्रधानमन्त्री ओलीले देश आर्थिक रुपमा परिवर्तन आएपनि गरिबीबाट परिवर्तन हुन सकेन । स्पष्ट दृष्टिकोणको आवश्यकता छ । हामी लोकप्रिय हुने सकेको छैन । केही मान्छेलाई हामीले गरेको राम्रो काम पचीरहेको छैन । झुठो आश्वसान र गलत सन्देशहरु बन्द गर्नु पर्छ । केही तत्वहरु गोयवल्स शैलीमा सन्देशहरु प्रवाह गरिरहेको छ । हामी संघर्ष गर्ने त्यसको लागि संघर्ष गर्नु पर्छ ।

प्रधानमन्त्री ओलीले १५ हजार वर्ष पहिलो पशुपालन र त्यसपछि कृषि गर्दै १२ हजार वर्षदेखि कृषिमा लागेको बताउँदै लामो समयदेखि जीवनयापन गर्नका लागि कृषिलाई अंगाल्दै आएको छ ।

अमेरिकामा १९३० पछि विकास भएको हरित क्रान्ति, नेपाल र भारतको लगायत सातै देशको किसानहरुले कृषिलाई आधुनिकीकरण गरि परिवर्तन ल्याउनु पर्छ । कृषिले नै उद्यमी बनाउने, आयआर्जन वृद्धि गर्दछ । आयले कृषिलाई माथि उठाउँछ ।

यो सम्मेलनले योजना बनाउनु होस् । आफ्नो देशमा एशियाली महादेशमा यसको समस्याको अरु देशमा पनि होला । यसको त्यहाको सरकारलाई सम्वोधन गर्न आग्रह गर्दछु । जलवायु परिवर्तन आजको जल्लोवल्दो विषय हो । जलवायुका कारण विश्वको तापक्रम वृद्धको भएको छ । हिमालको चिसो हावा र विश्वव्यापी रुपमा बढेको **बाँकी**

एशियाली किसान संगठनको काठमाडौं घोषणापत्र

दक्षिण एसियामा खाद्य सम्प्रभुता, जलवायु न्याय र किसान अधिकारको सुनिश्चितता काठमाडौं चैत्र ७ हामी, दक्षिण एसियाली किसान संगठन, कृषि श्रमिक संघ, युवा किसान, महिला, भूमिहीन र दलित, आदिवासी जनजाती, साना तथा सीमान्तकृत किसान, माछावाट जीविका धान्ने माझीहरू, पशुपालक, साना खाद्य उत्पादक, नीति निर्माता र संचार माध्यमका प्रतिनिधि तथा पत्रकार, दक्षिण एसियाली क्षेत्रलाई असर गर्ने कृषि संकटलाई सम्बोधन गर्ने उपाय खोजी गर्ने उद्देश्यका साथ नेपालको राजधानी काठमाडौँमा भेला भएका छौं । हामी, सम्पूर्ण दक्षिण एसियामा विद्यमान सरकारका किसान विरोधी नीति, विश्व बैंक र अन्तर्राष्ट्रिय मुद्रा कोष (IMF) लगायतका अन्तर्राष्ट्रिय वित्तीय संस्था (IFI) र विश्व व्यापार संगठन (ध्त्इ) जस्ता बहुर्राष्ट्रिय व्यापारिक संस्थाका किसान विरोधी नीतिहरूद्वारा सीमान्तकृत किसान तथा प्रताडित छौं । हाल नवउदारवाद, अव्यवस्थित तथा गैरजिम्मेवार निजीकरणका नीतिले किसानको जीवन र जीविकोपार्जनमा प्रतिकूल असर पारेको छ । दक्षिण एसियामा कृषिमा लगानी वृद्धि र न्यूनतम समर्थन मूल्य निर्धारणका लागि बनाइएका कानून तथा किसानलाई दिइने अधिकांश अनुदान निष्प्रभावी बनाइएका छन् वा फिर्ता लिइएका छन् ।

दक्षिण एसिया क्षेत्रले बढ्दो खाद्य संकटको सामना गरिरहेको छ, जसमा मूल्य वृद्धि, अभाव र पौष्टिक खानामा सीमित पहुँच समावेश छन् र यसलाई तिब्र रुपमा भैरहेको जलवायु परिवर्तनले झन् बढाएको छ र विनाशकारी प्रभावहरू निम्त्याएको छ। कृषिमा महिलाको भूमिका अधिक हुँदाहुँदै पनि उत्पादनका स्रोत साधन अवसर र लाभबाट बन्चित गराइएका छन् ।

नवउदारवादले सिर्जना गरेका समस्याहरूको दिगो समाधान 'खाद्य सम्प्रभुता' को अवधारणाको कार्यान्वनले प्रदान गर्दछ। किसानहरू अझै पनि कृषि उत्पादनका प्रमुख स्रोत साधनहरु जल, जंगल, जमिन, बीउ र जैविक विविधतालगायत उत्पादनका साधनहरूमाथि आफ्नो अधिकार प्राप्त गर्ने स्थितिमा नभएकाले खाद्य सम्प्रभुताको धारणा नै गम्भीर खतरामा परेको देखिन्छ ।

सार्वभौमिकताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने राज्यहरूले नयाँ बिरुवाहरूको संरक्षणको

लागि अन्तर्राष्ट्रिय संघ (गएइख) को सदस्यता अस्वीकार गर्नुपर्नेछ ।

३.कृषि उत्पादकत्व बढाउन र खाद्य सुरक्षाको ग्यारेन्टी गर्न कृषिमा पर्याप्त सुधारहरू ल्याइयोस् । दक्षिण एसियाली देशहरूले किसानलाई उनीहरुको भूमिमाथिको स्वामित्व सुरक्षित गर्ने र अनुदान ऋणमा उनीहरूको पहुँच सुनिश्चित गर्ने नीतिहरू लागू गरियोस् ।

४.लिङ्ग, जात र जातीयतालाई ध्यानमा राखेर व्यापक वैज्ञानिक भूमि सुधार लागू गरियोस् किसानहरूको जग्गा जमिन माथिको अधिकारको ग्यारेन्टी गर्ने र भूमिहीन जोताहाहरूलाई जग्गा वितरण गरियोस् । जग्गा कब्जा गर्ने र किसानलाई उनीहरुको जग्गाबाट बेदखल गर्ने कार्य बन्द गरियोस् । उर्वर कृषि भूमिको संरक्षण गर्न प्रत्येक देशमा वैज्ञानिक भूमि वर्गीकरण र भू उपयोग नीति लागू गरियोस् । मोही किसानहरूलाई पहिचान गर्ने र किसानहरूलाई लक्षित सबै सरकारी योजनाहरू प्रदान गरियोस् ।

५. हाल बिचौलियाद्वारा नियन्त्रित कृषि बजारमा किसान र साना किसानहरूको पहुँच बढाउने व्यवस्था गरियोस् ।

६. कर प्रणालीलाई गरिबमुखी बनाइयोस्, जसले गर्दा किसान र कृषि मजदुरहरूमाथि करको असमान भार हट्ने र उनीहरूको व्यावसायीकरण वा आधुनिकीकरणको प्रयासलाई सहज बन्नेछ ।

७. जलवायु संकटको प्रभावबाट किसान र उनीहरूको जीविकोपार्जनको सुरक्षा गरियोस् । किसानहरूलाई जलवायु प्रभावको न्यूनीकरण, अनुकूलन र क्षतिपूर्तिका नीतिहरूमा किसानहरूलाई केन्द्रमा राखियोस् । जलवायु परिवर्तनले जटिल बनाएको चरम मौसमी घटनाहरूको बीचमा कृषि संरक्षण गर्न पानी व्यवस्थापन र बाढी नियन्त्रण उपायहरू लागू गरियोस् र जलवायु प्रतिरोधि बीउ र अनुकूलीत पशुधन प्रजातिहरूमा पहुँच पुऱ्याउने नीति लागु गरियोस् ।

८.साना किसानहरू, खाद्य सम्प्रभूता र पारिस्थितिक दिगोपनको लागि तथाकथित जलवायु (स्मार्ट कृषि जस्ता झूटा समाधानहरूलाई अस्वीकार गरियोस्, जसले कर्पोरेटद्वारा संचालित प्रविधिहरू, रासायनिक खेती र उच्च बाह्य इनपुट प्रणालीहरूलाई अगाडि बढाइ मुख्यतया ठूला जग्गाधनीहरूलाई फाइदा पुऱ्याएको छ र ठूला कृषि व्यवसायको हितको सेवा गरिरहेको छ । त्यसैले यस्तो किसान विरोधि कृषि प्रणालीलाई खारेज गर्न माग गर्दछौँ ।

९.दिगो विकासको सट्टा केही व्यक्तिले नाफा कमाउने र जनताको सामूहिक अधिकारलाई अस्वीकार गर्ने तथा बहुर्राष्ट्रिय निगमहरूद्वारा डिजाइन गरिएका र बजारहरू मार्फत सञ्चालित

१८. किसान र उपभोक्ताको स्वास्थ्यलाई ध्यानमा राख्दै अत्यधिक रासायनिक बिषादीको प्रयोगको अन्त्य गरियोस

१९. किसान पेन्सन वा न्यूनतम आधारभूत आयको व्यवस्था सुनिश्चित गरियोस ।

२०. राष्ट्रिय निकुञ्ज, संरक्षण क्षेत्र र बफर जोनमा रहेका किसानको संरक्षण गरियोस ।

२१. कषि श्रमिकहरुलाई वर्षभरि काम उपलब्ध गराउने कुरा सुनिश्चित गरियोस । चिकित्सा र दुर्घटना बीमा र पेन्सन योजनाहरू मार्फत किसान समुदाय, कृषि श्रमिकहरुकोसामाजिक सुरक्षाको आधारभूत आवश्यकताहरूलाई सम्बोधन गरियोस ।

२२. दक्षिण एसियामा बढ्दै गहिरहेको कृषिको संकटलाई सम्बोधन गर्न वैकल्पिक प्रस्तावहरू समावेश गरियोस। जग्गाको निजी स्वामित्व कायम राख्दै सामूहिक र उत्पादक सहकारीहरूमा जग्गाको एकीकरण, बालीको चक्लाबन्दी मूल्य अभिवृद्धिका लागि कृषि उद्योगहरूको विकास, ब्रान्डिङ र बजार सञ्जाल, सरकारको नेतृत्वमा कृषिको विकास सुनिश्चित गर्न न्यूनतम समर्थन मूल्य र न्यूनतम ज्याला सुनिश्चित गरियोस ।

२३. ग्रामीण क्षेत्रमा काम गर्ने किसान तथा अन्य व्यक्तिहरूको अधिकार सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघीय घोषणापत्रलाई स्थानीयकरण गरी कार्यान्वयन गरियोस ।

२४. अन्तर्राष्ट्रिय नदी, सागर र अन्य खुला जलस्रोतहरू लगायत साझा जलस्रोतहरूको समतामूलक, अप्रतिबन्धित र दिगो उपयोग, पहुँच र साझेदारी सुनिश्चित गर्न उपयुक्त राष्ट्रिय तथा क्षेत्रीय नीति/सन्धि र संस्थाहरू तर्जुमा गरियोस ।

हामी दक्षिण एसियाली किसान महासंघ निम्न कुराहरूमा प्रतिबद्धता जायर गर्दछौ ।

१.हामी, दक्षिण एसियाली किसान महासंघका सदस्य संस्थाहरू, सम्बन्धित राष्ट्रिय सरकारहरूलाई विगत तीन दशकमा लागू गरिएका नवउदारवादी नीति तथा कार्यक्रमले किसान र मजदुरहरू लगायत आम श्रमिक जनतामा परेको प्रभावको समीक्षा गर्न दबाव श्रृजना गर्न प्रतिवद्ध छौं ।

२.नवउदारवादको विकल्पको रूपमा हामी कृषिलाई रासायनिक खेतीबाट पर्यावरणमैत्री मा रूपान्तरण गर्न दबाब दिइरहनेछौं ।

३. समग्र किसान समुदाय र कृषि श्रमिकहरुले सामना गरेका समस्याहरूसँग जुध्नका लागि दक्षिण एसियाली किसान महासंघलाई संगठनात्मक अभिव्यक्तिको रूपमा शसक्त र गतिशिल बनाउन हामी प्रतिबद्ध छौं ।

४. हामी नेपाल, दक्षिण एसियाली क्षेत्र र विश्वव्यापी रूपमा किसान आन्दोलनहरूप्रति ऐक्यबद्धता र प्रतिबद्धताहरूलाई हाम्रो समर्थन, प्रतिवद्दता गर्दै सुदृढीकरण गर्न प्रतिवद्ध छौं । हामी अन्य किसान संघ संगठनहरू र आन्दोलनलाई पनि हाम्रो सामूहिक संघर्षलाई फराकिलो र सुदृढ बनाउन हामीसँग आवद्ध भई सहकार्य गर्न आह्वान गर्दछौं।

दक्षिण एसियाली किसान महासंघ
South Asian Peasants Federation -SAPFa_
मितिः २०८१/१२/१०

प्रेस विज्ञप्ती

यस पत्रकार सम्मेलनमा उपस्थित पत्रकार एवं आम सञ्चार माध्यमका मित्रहरूलाई म हार्दिक स्वागत गर्दछु । दक्षिण एसियाका विभिन्न मुलुकमा कार्यरत किसान संगठनका प्रतिनिधिहरूको उपस्थितिमा सन् १९९४ मा गठित दक्षिण एसियाली किसान मञ्च (South Asia PeasantsÚ Coalition-SAPC) को पाँचौं सम्मेलन २०८१ साल चैत्र ७ र ८ गते (सन् २०२५ मार्च २०(२१) काठमाडौंमा सम्पन्न भएको छ । प्रमुख अतिथि सम्माननीय प्रधानमन्त्री तथा नेकपा (एमाले) का अध्यक्ष केपी शर्मा ओलीले सम्मेलनलाई सम्बोधन गर्नुभएको थियो। सम्मेलनले दक्षिण एशियाली मुलुकमा रहेका किसानका हक-अधिकार स्थापित गर्न तथा कृषि क्षेत्रका समस्या समाधान गर्न कार्ययोजना र रणनीति तर्जूमा गरेको छ । रणनीति तथा कार्ययोजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गरेर आम किसानको अवस्थामा सुधार ल्याउन पहल गर्ने अनुभवी नेतृत्व समेत निर्वाचन गर्दै दुई दिने सम्मेलन सफलतापूर्वक सम्पन्न भएको छ ।

किसानको दक्षिण एशियाली सम्मेलनको उद्घाटन सत्रलाई सम्बोधन गर्नुहुँदै प्रधानमन्त्री ओलीले कुनैपनि समाजका पालक भनेका किसान र कृषि प्रणाली भएकाले बदलिएको परिस्थिति अनुरूप कृषिको आधुनिकीकरण र व्यवसायीकरण गरी कृषि आधारित उद्योग र रोजगारी प्रवर्द्धन गर्न ध्यान दिनुपर्दछ भन्नुभयो । जलवायु परिवर्तनले कृषि र जैविक विविधताको दिगोपनामा गम्भीर नकारात्मक असर पुर्‍याइरहेकाले वातावरण संरक्षणमा जोड दिनुपर्ने कुरा उहाँले बताउनु भयो । राजनीतिक परिवर्तनलाई जनताको जीवनमा सुधार ल्याउनेगरी जोडेर लोकतन्त्रलाई सुदृढ तुल्याउनु पर्ने विषय उठाउनु हुँदै युवाको विदेश पलायनलाई रोकेर मुलुकको विकासमा लगाउनु पर्ने कुरामा जोड दिनुभयो । परिश्रमि किसानहरू नै सबैभन्दा बढि गरिबीको रेखामुनी रहेकाले यसको अन्त्यको निम्ति राज्यको तर्फबाट थप पहल गर्नुपर्ने र किसान स्वयं पनि संगठित बनेर आफ्नो अवस्थामा ठोस परिवर्तन ल्याउन अग्रसर हुनुपर्ने कुरा उहाँले व्यक्त गर्नुभयो । दक्षिण एशियाली किसानहरूको यस उल्लासमय भेलाले यस क्षेत्रका प्रगतिशील किसान संगठनलाई आफ्नो निर्दिष्ट उद्देश्यमा परिचालित हुन नयाँ उत्साह र प्रेरणा मिल्ने विश्वास रहेको प्रधानमन्त्री ओलीले बताउनु भयो ।

१.कार्यक्रमका विशिष्ट अथिति वक्ता नेपाल सरकारका पूर्व मन्त्री एवम् लुम्बिनी प्रदेशका संस्थापक मुख्यमन्त्री तथा नेकपा(एमाले) का महासचिव शंकर पोखरेलले वित्तिय पुँजीवादले परम्परागत कृषिलाई संकटतर्फ धकेल्दै लगेकाले सम्बद्ध सबै पक्ष सचेततापूर्वक यस्तो गलत प्रक्रियालाई रोक्न लाग्नुपर्ने बताउनु भयो । खाद्य सम्प्रभुता कायम गर्दै कृषिमा व्यवसायिकता र आधुनिकीकरण गरी उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउनु पर्ने कुरामा उहाँले जोड दिनुभयो । नेकपा (एमाले) अध्यक्षको नेतृत्वमा गठित वर्तमान सरकारले प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजना कार्यक्रम मार्फत कृषि र किसानको अवस्थामा सुधार ल्याउन भूमिका निर्वाह गर्दै आएको विषयसमेत महासचिव पोखरेलले मन्तव्यको क्रममा बताउनु भएको थियो ।

दक्षिण एसियाली किसान सम्मेलनको सन्दर्भमा हामीले 'खाद्य सम्प्रभूताको प्राप्ती, जलवायु न्याय र किसान अधिकारको सुनिश्चितता' भन्ने संकल्प अत्यन्त सान्दर्भिक भएकाले यसलाई हासिल गर्नका लागि बहुर्राष्ट्रिय निगम र पूँजीवाद प्रवर्द्धित वित्तीय संस्थाहरूले लागू गरेका जनहित विरोधी नीतिका विरुद्धमा किसान, कृषि मजदूर, आदिवासी तथा जनजाति, दलित समुदाय, महिला, युवा र आम श्रमिकको एकतालाई सुदृढ तुल्याएर किसान आन्दोलनलाई अझै विस्तारित एवं परिणाममुखी बनाउन थप सक्रिय हुनुपर्ने कुरामा यस सम्मेलनमा उपस्थित किसान प्रतिनिधि, विज्ञ एवं विशेषज्ञले जोड दिएका थिए । सम्मेलनमा सहभागी बनेका विभिन्न देशका किसान नेताहरूले सम्बन्धित मुलुकको कृषि र किसानको अवस्थाका सम्बन्धमा प्रतिवेदन प्रस्तुत गरेका थिए । यसैगरी किसानका मुद्दालाई क्षेत्रीय तथा अन्तर्राष्ट्रिय मञ्चहरूमा उठाएर किसानमैत्री नीति तथा योजना तर्जूमा गरी त्यसको कार्यान्वयनमा पहलकदमी लिनुपर्नेमा सम्मेलनका सहभागिहरूहरूले प्राथमिकताका साथ कुरा उठाएका थिए ।

विभिन्न जनसंगठनका अतिथि प्रतिनिधिहरू प्रत्यक्ष सहभागी भएर यस सम्मेलनका प्रतिनिधि दक्षिण एसियाका अग्रणी किसान नेताहरुलाई हार्दिक शुभकामना दिँदै किसान आन्दोलनप्रति ऐक्यवद्धता जनाउनु भएको थियो । अखिल नेपाल महिला संघका अध्यक्ष टुकाभद्र हमाल, दक्षिण एसियाली गरिबी उन्मूलन मञ्चका (क्ब्एभ) संयोजक तथा अमेरिकाका लागि नेपालका पूर्व राजदूत डा. अर्जुन कार्की, एसियन पिपुल्स मुभमेन्ट अन डेभलपमेन्ट एन्ड डेब्टका प्रतिनिधिसहितका वक्ताहरूले सम्मेलनलाई सम्बोधन गर्दै सम्मेलन सफलताको शुभकामना प्रकट गर्नुभएको थियो ।

आफ्नो स्थापनाकालदेखि यस संगठनको नाम दक्षिण एशियाली किसान मञ्च (क्यगतज ब्कष्व एभबकबलतक' ऋयबष्तिष्यल(क्ब्एऋ) रहँदै आएकोमा परिवर्तित सन्दर्भमा संगठनलाई थप सशक्त र सक्रिय बनाएर आन्दोलनलाई सघन पार्न यसलाई दक्षिण एशियाली किसान फेडरेशन (South Asia Peasants Federation-SAPFa_ मा रूपान्तरण गर्ने सम्मेलनले निर्णय लिएको छ ।

दक्षिण एसियाली देशमा रहेका कृषि, कृषक, श्रमिक, गरिब तथा आम श्रमजीवि जनताका

साझा समस्या समाधानार्थ सम्मेलनमा सहभागी सबै देशका किसान नेताको सहभागितामा गठित घोषणापत्र मस्यौदा समितिले प्रस्तुत गरेको २४ बुँदे 'काठमाडौं घोषणापत्र' ले सुझावसहित सम्मेलनले पारित गरेको छ । यस घोषणापत्रमा उल्लेख भएका उद्देश्य एवं लक्ष्य हासिल गर्न सम्मेलनले कार्ययोजना तर्जूमा गरेको छ । यस सम्मेलनले अखिल नेपाल किसान महासंघका अध्यक्ष तथा नेपाल सरकार, किसान आयोगका अध्यक्ष डा. प्रेम दंगालको अध्यक्षतामा दक्षिण एसियाली क्षेत्रका विभिन्न किसान संगठनका प्रतिनिधिहरू रहेको १७ सदस्य दक्षिण एसियाली किसान महासंघ निर्वाचित गरेको छ । यस महासंघमा निर्वाचित सबैलाई बधाई दिँदै कार्यकाल सफलताको शुभकामना दिन चाहन्छौं । हाम्रो निमन्त्रणालाई स्वीकार गरी प्रमुख अतिथिको रूपमा सहभागिता जनाउनु हुने प्रधानमन्त्री तथा नेकपा (एमाले) अध्यक्ष केपी शर्मा ओलीसहित सम्पूर्ण अथिति, सम्मेलनको बारेमा समाचार प्रशारण एवम् प्रकाशन गर्ने सम्पूर्ण सञ्चार माध्यम, स्वयंसेवकलगायत सबैमा सम्मेलनले हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्ने निर्णय गरेको छ । यस सम्मेलनको अध्यक्षता दक्षिण एसियाली किसान मञ्च (क्ष्एत्र्) का अध्यक्ष तथा अखिल नेपाल किसान महासंघका अध्यक्ष डा. प्रेम दंगाल, स्वागत मन्तव्य उपमहासचिव सरिता भुषाल र सञ्चालन विदेश विभाग प्रमुख पुरुषोत्तम न्यौपानेले गर्नुभएको थियो ।

दक्षिण एसियाली किसान सम्मेलनबाट सर्वसम्मत निर्वाचित दक्षिण एसियाली किसान महासंघको नेतृत्व र आवद्ध संस्था

१. अध्यक्षः डा. प्रेम दंगाल, अध्यक्ष (अखिल नेपाल किसान महासंघ), नेपाल २. उपाध्यक्ष रवुला रवुला वेंकैया (अखिल भारतीय किसान सभा), भारत ।

३. उपाध्यक्षः निमाईचन्द गाङ्गुली (बङ्लादेश कृषक समिति), बङ्गलादेश ४. उपाध्यक्षः तारिक महमूदस् (पाकिस्तान किसान राबिता कमिटी), पाकिस्तान ५. महासचिवः पुरुषोत्तम शर्मा (अखिल भारतीय किसान महासभा), भारत ।

६. सचिवः पी. भि. सुन्दरा रामाराजु (अखिल भारतीय अग्रगामी किसान सभा), भारत ७. सचिवः बख्तियार हुसैन (जातीयो कृषक समिति), बङ्गलादेश

८. सचिवः बदुल आलम (बङ्गलादेश कृषक महासंघ), बंगलादेश

९. सचिवः सुवासिनी दिपा कमलनाथन (नेशनल फिशरिज सोलिडारिटी अर्गनाइजेसन)

१०. सदस्यः पुरुषोत्तम न्यौपाने (अखिल नेपाल किसान महासंघ)

११. सदस्यः सरिता भुसाल (महिला किसान महासंघ, नेपाल), नेपाल

१२. सदस्य : पद्मा पास्या (अखिल भारतीय किसान सभा, भारत), भारत

बाँकी रहेका पदाधिकारी एवं सदस्यहरु श्रीलंका, भुटान, मालदिभ्स, अफगानिस्तान र भारतबाट पछि मनोनयन गरिनेछ ।

सदाझैं विभिन्न लोकप्रिय सञ्चार माध्यमका पत्रकार साथीहरूबाट हाम्रो अभियानमा रचनात्मक सहयोगको अपेक्षासहित यस सम्मेलनका निष्कर्षहरूलाई आम जनतामा पुऱ्याइदिन हुन हार्दिक अनुरोध छ ।

डा. प्रेम दंगाल
अध्यक्ष

स्यूचारटारमा साप्ताहिक रैथाने हाट बजार

काठमाडौं चैत्र ५, नागार्जुन नगरपालिकाको सहयोगमा साप्ताहिक रुपमा सञ्चालित रैथाने हाट बजार स्यूचारटारको

तारकेश्वर युवा क्लब परिसर भित्र सञ्चालनमा ल्याएको झण्डै ७ महिना भइसकेको छ । नागार्जुन नगरपालिको आयोजना सहयोग कृषि शाखा मार्फत उक्त हाट बजार सञ्चालनमा ल्याएको हो ।

उपेन्द्र कुइकेल २०८१ मंसीर २९ गते उद्घाटन वडा नम्बर १० का वडाध्यक्ष सुन्दर केसी, नागार्जुन नगरपालिकाको नगरप्रमुख मोहन बस्नेतको प्रमुख आतिथ्यमा उक्त बजारको उद्घाटन गरेको हो ।

रैथाने एग्री प्रोडक्ट प्रा.लिको स्थापना भएपछि डिजीटल ग्रीन नेपालको अध्यक्ष २०७६ बाट रैथाने शुरु बुढानिल्कण्ठ र तारकेश्वरमा समेत शुरु गरेपछि नागार्जुन नगरपालिका भित्रको वडाबासी भएकाले मैले यहाँ पनि सञ्चालन गर्न भनेर आफैले पहल गरेको डिजीट ग्रीनका अध्यक्ष उपेन्द्र कुइकेलले बताए ।

डिजीटल ग्रीन नेपालको सक्रियतामा सहकार्य गर्दै नगरपालिका, वडा, क्लबबाट सहयोगमा सञ्चालित भएको हो ।कुइकेलले आफ्नो धारणा राख्दै भने प्रत्यक वडामा रैथाने बजार हुनुपर्छ । आफ्नो उत्पादन र गाउँको कृषि उत्पादनलाई बजारमा ल्याएर राख्ने ठाउँ सुन्दर केसी वडा(१० का अध्यक्षको निकै ठूलो सहयोग रहेको बताए । उक्त अवसरमा नगरपालिकाका जिल्ला समन्वय समितिको सभापति सन्तोष बुढाथोकी, नगरप्रमुख मोहन बस्नेतले उद्घाटन गरेका थिए ।

केसीका अनुसार बजार राख्न चाहने व्यवसायीका लागि बजार निशुल्क उपलब्ध गराएको छ ।

नागार्जुन नगरपालिकाका कृषि शाखा प्राविधिक प्रमुख खेमराज वाग्लेले नागार्जुन नगरपालिका किसान र उपभोक्ता सिधै जोड्न र किसानको उत्पादन गर्ने सबैले स्वास्थ र ताजा पनि खाना पाइन्छ ।

उनका अनुसार विचौलियाको कारण बजारमा मूल्य चर्को हुन भएकाले त्यसो नहोस् भनेर साप्ताहिक हाट बजारको व्यवस्था गरेको हो ।

अर्गानिक रुपमा उत्पादित वस्तु नै यहाँ बिक्री हुन्छ । नागार्जुन किसानलाई १०० प्रतिशत नै अनुदान बीउ उपलब्ध, गरेको धान, गहुँ, तरकारी, प्लाष्टिक टनेल ९० प्रतिशत, ट्रेक्टर ९० प्रतिशत, अनुदानमा नगरपालिकाले उपलब्ध गरेका हुन ।।

शिवपुरी राष्ट्रिय निकुञ्ज जोडिएको छ । १/२/२/३ /८ वडा जोडिएको छ । त्यसमा आसपासमा ७५ प्रतिशत अनुदानमा मौरी पालन गरेका छौं ।

फलफूलको बिरुवा, कौशीवारी लगाएतमा पनि अनुदान दिएका छौं । दिँदा निशुल्क दिन्छौं ।

त्यस नगरपालिकाको स्थानीय, प्रदेश, संघको बजेटमा वर्ष डेढ करोड छुटाएका हौं । त्यस अन्तर्गत हाट बजार पनि एउटा पार्ट हो ।

भूमि समस्या समाधानमा सरकार दोषी

लाखौं नेपाली नागरिकहरू पुस्तौंदेखि आफ्नो जमिन नभएर जीवन बिताइरहेका छन् तर राज्यले यस समस्यालाई समाधान गर्न खोजे पनि प्रभावकारी कदम चाल्न नसकेको देखिन्छ । तत्कालीन अवस्थामा शेरबहादुर देउवा प्रधानमन्त्री हुँदा २०७८ सालमा केशव निरौलाको नेतृत्वमा भूमि आयोग गठन भएको हो । त्यही आयोगको मोरङ जिल्लाको अध्यक्ष भएर मैले झण्डै दुई वर्ष काम गरेँ तर, त्यो आयोग २०७९ साल चैतमा विघटन भयो ।

करिब दुई वर्षको छोटो कार्यकालमा हामीले विगतका आयोगले गरेका कामलाई निरन्तरता दिँदै नयाँ काम पनि थालनी गर्‍यौं । हामीले ५ सयभन्दा बढी जग्गाधनी पुर्जा वितरण गर्ने निर्णय गर्‍यौं, जसमध्ये केही पुर्जा वितरण गर्न सफल भयौं भने केही राजस्व तिर्न नसक्ने भूमिहीनहरूले लिन सकेनन् । हामीले २ हजार ६०० भन्दा बढी पुर्जा वितरणका लागि सूचना प्रकाशित गर्‍यौं र सयौं हेक्टर जमिनको नयाँ नापनक्सा गरायौं ।

बिभिन्न ठाउँमा पुर्जा वितरणका लागि हामीले निर्णयहरू गर्‍यौं । कानेपोखरीमा १६७ घरपरिवारलाई, मिक्लाजुङमा ६७ घरपरिवारलाई र सुन्दर हरैंचामा ४४० कित्ता जग्गाका लागि पुर्जा दिने निर्णय गरेका थियौं तर धेरैजसो निर्णय कार्यान्वयन गर्ने पाएनौं । किनकि आयोग अचानक विघटन भयो । पथरीशनिश्चरेको ४ नम्बर र ८ नम्बर वडाको दुई वटा ठुला ब्लकहरूको नापनक्सा पूरा गरी सूचना प्रकाशनको चरणमा पुगेका थियौं । १५ दिनभित्र पुर्जा वितरण गर्ने अवस्थामा पुगेका थियौं तर त्यो पनि पूरा हुन सकेन ।

विशेष गरी कोशी प्रदेशमा झापापछि हाम्रो जिल्लाले सबैभन्दा बढी काम गरेको थियो । देशभरमा तुलना गर्दा हाम्रो जिल्ला दोस्रो वा तेस्रो नम्बरमा पर्ने गरी काम भएको थियो । हाम्रो कार्यकालमा ४ करोडभन्दा बढी राजस्व सङ्कलन गर्न सफल भयौं र पुर्जा पनि त्यही हिसाबले बाँड्यौं । कामको धेरै प्रक्रिया पनि अगाडि बढाएका थियौं ।

मोरङमा तीन प्रकारका समस्या छन्

मोरङमा काम गर्दा मैले तीन प्रकारका समस्या देखेँ । पहिलो भनेको भूमिहीन दलित, सुकुमबासी र अव्यवस्थित बसोबासीलाई दिन मिल्ने भनेर तोकिएको ऐलानी, सरकारी र पर्ती जग्गा हुन् । राज्यले हिजोदेखि नै यस्ता जग्गाहरू दिन मिल्ने भनेर कार्यविधि, नियम र नियमावलीमा उल्लेख गरेको छ । हामीले यस्ता जग्गाहरूको नाप नक्सा गरेर जोतभोगको आधारमा पुर्जा वितरणको काम गर्‍यौं । विगतका आयोगले काम गरेर जुन

अवस्थामा पुर्‍याएको थियो, त्यही ठाउँबाट हामीले काम अगाडि बढाउने गरी प्रयास गर्‍यौं ।

दोस्रो समस्या भनेको ऐलानी, पर्ती र सरकारी बाहेकका सार्वजनिक जग्गाहरूमा पुस्तौंदेखि बसिरहेका भूमिहीन सुकुमबासीहरूको हो । यस्ता जग्गाहरूमा हिजोदेखि नै जनताहरू बसिरहेका छन् तर कानुनले दिन मिल्ने गरी ऐन नबनेको कारणले विगतका र अहिलेको आयोगले पनि यस्ता जग्गाहरूको पुर्जा दिन सकेका छैनन् । राज्यले मापदण्ड बनाउँदा भूमिहीन सुकुमबासीहरूलाई, जसको अन्यत्र कहीं जमिन छैन, उनीहरूलाई दिने गरी मापदण्ड बनाएर समस्या समाधान गर्न सकिन्छ ।

केही दिन अगाडि वर्तमान सरकारले ल्याएको भूमि सम्बन्धी अध्यादेशले केही सम्बोधन गर्न खोजेजस्तो देखिन्थ्यो तर, वास्तविक भूमिहीनहरूलाई भन्दा पनि जो भूमिहीन होइनन्, उनीहरूले लामो समयदेखि सार्वजनिक जग्गा ओगटेर बसेका हुन सक्छन् । त्यस्ता व्यक्तिहरूलाई बढी फाइदा पुग्ने खालको देखिन्थ्यो ।

तेस्रो समस्या विशेष गरी मोरङको पथरीशनिश्चरे र कानेपोखरीमा देखिएको सट्टा भर्नाको समस्या हो । २०३४, ०३५, ०३६ सालदेखि एउटा परिवारले ढालफाँड गरेर बसे पनि २०३९, ०४०, ०४१, ०४२ सालमा माथिबाटै पुर्जा वितरण भयो । अन्य ठाउँका परिवारलाई सट्टाभर्नाको रूपमा जग्गा दिइयो, जहाँ पहिले नै किसान सुकुमबासीले ढालफाँड गरेर जोतभोग गरिरहेका थिए । यसले गर्दा पुर्जा एउटाको नाममा छ तर जग्गा अर्कैले जोतभोग गरिरहेको अवस्था छ । यस्तो समस्या समाधानका लागि छुट्टै कार्यदल बनाएर, वास्तविक सुकुमबासी र सट्टा भर्ना पाउनेबिच छुट्याउने गरी विशेष प्रयास गर्नु आवश्यक छ ।

जग्गामात्रै कति पटक नाप्ने ?

यो अहिलेसम्म किन हल भएन र पटक(पटक एउटै जग्गा नापजाँचको काम किन हुन्छ भन्ने कुरा धेरै संवेदनशील छ । मेरो विचारमा यो राज्य र सरकारको लापरबाहीको कारण हो । एउटा आयोग बनेर काम गरिरहेको हुन्छ, नापनक्सा गरेर एउटा प्रक्रियामा काम भइरहँदा अचानक आयोग विघटन हुन्छ । आयोगलाई काम सम्पन्न गर्न, संस्थागत गर्न र रेकर्ड राख्न समय दिइँदैन । आयोग विघटन भएपछि त्यसको कामको अपनत्व कसले लिने भन्ने प्रश्न उठ्छ । कुनै जवाफदेही निकाय हुँदैन । अर्को आयोग गठन भएपछि पुराना कागजातहरू खोज्दा ती डकुमेन्टहरू धमिरा लागेको, कुहिएको, च्यातिएको वा नबुझिने अवस्थामा भेटिन्छन् । यसकारण फेरि सुरुदेखि काम गर्नुपर्ने अवस्था आउँछ । जुनसुकै आयोग पनि राज्यको कानुन अनुसार बनाइएको हुन्छ, त्यसकारण त्यो आयोगले गरेका कामहरूलाई सुरक्षित राख्ने र जिम्मेवारी हस्तान्तरण गर्ने व्यवस्था हुनुपर्छ । हामी पनि आयोगको अन्तिम दिनसम्म काम गरिरह्यौं । भोलिपल्टका लागि बैठक बोलाएको थियो र त्यही दिन ६७ वटा पुर्जा वितरणका लागि निर्णय पनि लेखिसकेका थियौं तर घर पुग्दानपुग्दै आयोग विघटन भएको खबर पायौं । त्यो निर्णय एउटा

प्रक्रियामा पूरा भएको थियो । अर्को आयोग आएपछि त्यसलाई तुरुन्तै कार्यान्वयन गर्न सकिन्थ्यो तर त्यो फाइल कहाँ पुग्यो भन्ने विषय नै अज्ञात छ । त्यसकारण यहाँ आयोगको वा आयोगका पदाधिकारीको मात्र दोष होइन, सिङ्गो राज्य र सरकार दोषी छ । हामी आयोगमा आएपछि अघिल्ला आयोगहरूले गरेका कामहरूलाई खोजेर, त्यसैलाई टेकेर निर्णय गर्ने प्रयास गर्‍यौं । विगतमा भएका कामहरूमा नदोहोरिने गरी जति काम भएको थियो, त्यही ठाउँबाट अगाडि बढ्यौं । नयाँ कामहरू मात्र सुरुवाती चरणबाट थालनी गर्‍यौं ।

भूमिहीन समस्या समाधानमा अर्को महत्त्वपूर्ण पक्ष राजस्व निर्धारण हो । राजस्व तोक्ने फर्म्याट धेरै मेहनत गरेर बनाइएको देखिन्छ, तर त्यो वस्तुगत भएन । फिल्डको अवस्था नबुझी, कार्यालयमै बसेर आफ्नो हिसाबले मूल्याङ्कन गरेर राजस्व तोक्ने काम भएको देखिन्छ । एक बिघा जग्गा जोतभोग गरिरहेको अव्यवस्थित बसोबासीले कति राजस्व तिर्न सक्छ भन्ने विषय फिल्डमै गएर अध्ययन गरेर राजस्वबारे कार्यविधि बनाएको भए त्यो अधिक वास्तविक हुन्थ्यो । राजस्वको पुनःमूल्याङ्कन नगरेसम्म अव्यवस्थित बसोबासीको समस्या हल गर्न गाह्रो हुने देखिन्छ ।

समाधान कसरी गर्ने ?

यी समस्याहरू समाधानका लागि केही महत्त्वपूर्ण कदमहरू चाल्नुपर्ने देखिन्छ । पहिलो, राज्यले एक पटक गठन गरेको आयोगलाई तीन वर्षे कार्यकाल पूरा गर्न दिनुपर्छ । सरकार परिवर्तन भए पनि आयोगका पदाधिकारीलाई नचलाउने, बरु त्यसको कामलाई अझै निगरानी गरी गतिशीलता बढाउनुपर्छ । होइन भने, सरकार ६(६ महिनामा परिवर्तन हुने र आयोगको पनि त्यस्तै अवस्था हुने हो भने जीवनकालभरमा पनि यो समस्या हल हुने देखिँदैन ।

दोस्रो, आयोगको नाम एउटै राख्ने र पदाधिकारी मात्र परिवर्तन गर्ने हो भने कामले निरन्तरता पाउँछ । नयाँ नामको आयोग गठन हुँदा सबै काम नयाँ ढंगले सुरु हुन्छ र विगतमा भएका कामहरू खेर जान्छन् । हामीले राष्ट्रिय भूमि आयोगको नाममा काम गर्‍यौं तर अर्को आयोग अर्कै नामबाट आउँदा पुर्जा, नक्सा र अन्य कामहरूको वैधानिकता समाप्त हुन्छ ।

तेस्रो, सट्टा भर्नाको समस्या समाधानका लागि विशेष कार्यदल गठन गरेर सम्बोधन गर्नुपर्छ । यस्तो समस्याको स्पष्ट खाका तयार पारेरमात्र वास्तविक सुकुमबासी र सट्टा भर्ना पाउनेबारे स्पष्टता ल्याउन सकिन्छ । चौथो, राजस्व निर्धारणमा पुनरवलोकन गरी वस्तुगत बनाउनुपर्छ । फिल्डको वास्तविक अवस्था हेरेर राजस्व निर्धारण गर्दा मात्र भूमिहीनहरूले पुर्जा लिन सक्षम हुन्छन् र, पाँचौं(वन ऐनले गरेको बाधा फुकाउन कानुन संशोधन गर्नुपर्छ । निष्कर्षमा भन्नुपर्दा भूमिहीन समस्या समाधान गर्न राज्य नै गम्भीर र संवेदनशील हुनु आवश्यक छ । यो एउटा जटिल र संवेदनशील विषय हो, जसले लाखौं नेपाली नागरिकहरूको जीवनमा प्रभाव पारेको छ । मोरङमा मात्रै झण्डै एक लाख परिवारलाई पुर्जा दिनुपर्ने अवस्था छ तर हामीले जम्मा ५०० जतिमात्र पुर्जा वितरण गर्न सक्यौं । अझै धेरै परिवार पुर्जाका लागि पर्खिरहेका छन् ।

सात पुस्तासम्म एक कट्ठा, एक धुर जमिनविना जीवन बिताइरहेका लाखौं परिवारको समस्या हल गर्न भनेर आयोग गठन गरिन्छ तर त्यो आयोगको कामप्रति राज्य संवेदनशील भएको देखिँदैन । राज्यले जुनसुकै आयोगले गरेका कामहरूको अपनत्व लिनुपर्छ र निरन्तरता दिनुपर्छ । एउटा आयोग बनेर केही सय पुर्जा बाँडेरमात्र यो समस्या समाधान हुँदैन । पुर्जा वितरणको लामो प्रक्रिया छ । निवेदन दिने, फर्म भर्ने, जग्गा नापजाँच गर्ने, सूचना प्रकाशित गर्ने, पुर्जा दिने, किस्ता रकम बुझाउने र मालपोतमा गएर पुर्जा कार्यान्वयन गर्ने । यी सबै पूरा गर्न स्थिरता र निरन्तरता आवश्यक छ । भूमिहीन समस्या हाम्रो राष्ट्रको एउटा गम्भीर चुनौती हो । यसलाई सम्बोधन गर्न राज्यले दीर्घकालीन सोच र प्रतिबद्धताका साथ अगाडि बढ्नुपर्छ । छिटो-छिटो आयोग गठन र विघटन गर्ने प्रवृत्तिले समस्या झन् जटिल बन्दै गएको छ । राज्यले यस विषयमा गम्भीर भएर, एक पटक गठन गरेको आयोगलाई काम सम्पन्न गर्न पर्याप्त समय र संसाधन दिनुपर्छ । साथै, विगतमा गरिएका कामहरूको संस्थागत स्मरण र अपनत्व कायम राख्ने प्रणाली विकास गर्नुपर्छ । यस्तो गरेमा मात्र दशकौंदेखि रहेको भूमिहीन समस्या समाधान हुन सक्छ ।

(मोरङ भूमि आयोगकी पूर्वअध्यक्ष घिमिरेसँग गरिएको कुराकानीमा आधारित ।)

वैदेशिक रोजगार.....

सुझावहरु :

माटो नमारौं ।
पानी विषालु नबनाऔं ।
जैविक विविधता जोगाऔं ।
रैथाने बीउ जोगाऔं ।
रैथाने पशु जोगाऔं ।
जैविक कृषि जागरण यात्रा सन्देश
विषालु खानाबाट स्वास्थ्य जोगाऔं ।
पानी बचाऔं । संकटको सामना गर्न तयार होऔं ।
खेती हुने जमिनको रक्षा गरौं ।
खेती गर्ने जग्गा नमासौं ।
किसानको आम्दानी बढाऔं ।
खेती गरौं, खेती सिकौं, विपद्को पूर्वतयारी गरौं । खाद्यमा आत्मनिर्भर हुन सरकार र सरोकारवालाको ध्यानाकर्षण गरौं ।
स्वच्छ खेती गरौं, स्वास्थ र अर्थतन्त्र सुधारौं ।
खानाका लागि खेतीको वकालत गरौं ।
खेतमा श्रम गर्ने महिला वा मजदूरहरुको सम्मान गरौं ।

जैविक कृषि जागरण यात्राबारे :

भ्रमण क्षेत्रका किसान, स्थानीय समुदाय र अन्य सरोकार समूहहरूसँग छलफल, अन्तरक्रिया, अवलोकन तथा अभ्यासका अनुभवबाट सिक्ने र खाना, खेतीपाती र वातावरणबीचको अन्तरसम्बन्धबारे सहभागीहरूमा आलोचनात्मक चेतना अभिवृद्धि गर्ने उद्देश्यले गरिने यो यात्रा काठमाडौंबाट सुरु हुनेछ । तराई, मधेस र मध्यपहाडी क्षेत्रका पालिका, विद्यालय, समूह र कृषि फार्महरूको भ्रमण तथा अन्तरक्रिया, छलफल कार्यक्रमहरू गरिनेछन् ।

जब हावापानी बिखालु हुन्छ, माटो मर्छ, खेती गर्ने जमिन, बीउबीजन, रैथाने ज्ञान सीपहरु मासिन्छन्, तब पछुतो मात्र बाँकी रहनेछ । जब आखिरी रुख काटिने छ, आखिरी खोला सुक्ने छ, तब हामीलाई थाहा हुने छ कि पैसा खान हुँदैन ।

"खाद्यका लागि कृषि अभियान" खानाका लागि खेती गर्ने महिला, साना किसान, कृषि मजदूर खानाका सवालमा कार्यमूलक अनुसन्धान, नीतिगत बहस र जनवकालतमा समर्पित उत्पादक किसान संगठन, सामाजिक संघ(संस्था र नागरिक समाजहरूको साझा प्रयास हो । यो अभियान दिगो कृषिलाई केन्द्रमा राख्ने नेपालको समग्र विकासका लागि समर्पित छ ।

वैशाख ८ गते खाद्यका लागि कृषि अभियानले एक महिने अभियान कृषि पूर्व व्यक्त विचारहरु

३० किसिमका बालीमा बीमालेख छ कार्यन्वयनमा कमजोर छ

काठमाडौ चैत्र २७, नेपालमा हालसम्म ३० किसिमका विरुवाको मात्र बीमा लेख भएको थाहा भएको छ। नेपाल बीमा प्राधिकरणबाट २०६९ माघ १ गतेबाट बाली, पशुपन्छी तथा अन्य गरी चार किसिमका बीमालेखहरू

जारी गरी औपचारिक रूपमा कृषि तथा पशुपन्छी बीमाको शुरुवात गरिएको थियो। तर यो १२ वर्षमा अर्थात २०८०/८१ सम्म कृषि तथा पशुपन्छी बीमाअन्तर्गत २१ वटा बाली, ७ किसिमका पशुपन्छी र २ प्रजातिका जडीबुटी गरी जम्मा ३० किसिमका बीमालेखहरू जारी भएका नेपाल बीमा प्राधिकरणले उल्लेख गरेका छन्।

सरकारले २०८१ मा 'बाली तथा पशुधन बीमाको प्रिमियममा अनुदान उपलब्ध गराउने कार्यविधि, २०८१' जारी गरी कृषि तथा पशुपन्छी बीमाको प्रिमियममा ५० देखि ८० प्रतिशत अनुदान पुऱ्याएको छ। बाली तथा पशुधन बीमाको बीमा प्रिमियम रकम फरक(फरक छ। सो कार्यविधिअनुसार ५९ लाख रुपैयाँसम्म बीमाङ्क रकमलाई ८० प्रतिशत अनुदान दिइने उल्लेख छ। यस्तै ५० लाखदेखि एक करोड रुपैयाँसम्म बीमाङ्क रकमलाई ६५ प्रतिशत अनुदान र एक करोड रुपैयाँभन्दा माथि बीमाङ्क रकमलाई ५० प्रतिशत अनुदान दिने उल्लेख छ।

कृषि तथा पशुपन्छी बीमाको बीमाङ्क ०७६/७७ मा २२ अर्ब ९ करोड ४९ लाख रहेकोमा ०७७/७८ मा १९.४० प्रतिशतले वृद्धि भई २६ अर्ब ३८ करोड रुपैयाँ बीमाङ्क रहेको प्रधिकरणले जनाएको छ।

२०७७/७८ को तुलनामा ०७८/७९ मा बीमाङ्क रकममा ६३.३३ प्रतिशतले वृद्धि भई ४३ अर्ब ९ करोड रुपैयाँ पुगेको देखिन्छ। त्यसैगरी ०७९/८० मा १.१८ प्रतिशतले कमी हुदाँ बीमाङ्क रकम ४२ अर्ब ५७ करोड ७५ लाख रुपैयाँ पुगेको देखिन्छ। साथै ०८०/८१ मा भने बीमाङ्क रकम १.०४ प्रतिशतले कम भई ४२ अर्ब १३ करोड ५४ लाख रुपैयाँ पुगेको प्राधिकरणले जनाएको छ। सरकारले कृषि तथा पशुपन्छी बीमा शुल्कमा ८० प्रतिशतसम्म अनुदान दिँदै आएको छ।

२०८०/८१ मा कृषि तथा पशुपन्छी बीमातर्फ जम्मा १ लाख ५६ हजार १२१ वटा बीमालेख जारी भई ४२ अर्ब १३ करोड रुपैयाँ बराबर बीमाङ्क कायम गरी २ अर्ब ०२ करोड रुपैयाँ बराबरको बीमा शुल्क आर्जन भएको प्रधिकरणले उल्लेख गरेको छ। जसमध्ये नेपाल सरकारद्वारा प्रदान गरिने ८० प्रतिशतका दरले हुन आउने अनुदान रकम भने १ अर्ब ६१ करोड ७२ लाख रुपैयाँ बराबर देखिन्छ। त्यसैगरी ०८०/८१ मा बीमकहरूबाट कृषि तथा पशुपन्छी बीमाअन्तर्गत १ अर्ब ५६ करोड ९१ लाख बराबरको रकम दाबी भुक्तानी भएको देखिन्छ।

किसान आफैँले बीमा गर्न सक्ने

कृषि तथा पशुपन्छीको बीमा अनलाइनबाटै गर्न सकिने भएको छ। कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयले बीमाको रियल टाइम सफ्टवेयर सञ्चालनमा ल्याएसँगै किसान आफैले बीमा गर्न सक्ने भएका हुन्।

कृषि क्षेत्रमा सबैभन्दा बढी पशुधन बीमा हुने भएकाले शुरुमा सोको बीमा गर्न सकिने छ। यस्तै तरकारी बालीको पनि बीमा गर्न सकिने छ। तत्काललाई दुई बालीको बीमा अनलाइनबाट गर्न सकिने मन्त्रालयले जनाएको छ।

सफ्टवेयर सञ्चालन आएसँगै कृषि बीमा पारदर्शी हुने मन्त्रालयको दावी छ। कृषि बीमामा आवद्ध १४ वटा कम्पनी छन्। कृषि बीमा गर्न नेपाल बीमा प्राधिकरणको वेबसाइट जाने र त्यहाँबाट आईडी बनाई कृषि बीमा गर्न सकिने छ।

कृषि नेपालको अर्थ व्यवस्थाको मुख्य आधार हो। र, देशको दुई तिहाइ जनसंख्याको जीविकाको स्रोत कृषि हो। कुल ग्रार्हस्थ्य उत्पादनमा कृषिको योगदान २७ प्रतिशत छ।

कृषि व्यवसाय अन्तर्गत बाली तथा पशुधनको सम्भावित हानि नोक्सानीबाट उत्पन्न हुने आर्थिक क्षतिपूर्तिका लागि गरिने बीमा कृषि बीमा हो। खेती गरिएका खाद्यान्न, तरकारी, फलफूल, नगदेबाली, औद्योगिकबाली, मत्स्यपालन, मौरीपालन, च्याउ खेतीलगायत विभिन्न प्रकारका बाली र घरपालवा पशु तथा पन्छीहरूको जोखिम सुरक्षणका लागि कृषि तथा पशुपन्छी बीमाको अवधारण विकास भएको प्राधिकरणले जनाएको छ।

---

९ पृष्ठमा

किसान आन्दोलन ....

तापक्रम वृद्धिको कारण सबैतिर असर पारेको छ।

वनको डढेलो, खेतको परालमा लगाउने आगोको धुवाँ र गाडीहरुको सुक्ष्म कणहरुले जलवायू परिवर्तनमा ठूलो असर गरिरहेको छ। तातो हावा र समुद्रसतहबाट वहने हावामा आएको तकरावले जलवायुको सन्तुलन नमिल्दा बग्ने हावाले। ठोकिदै जलवायुमा असर पुगिरेहको छ। हिमललाई बचाउनु छ फयाँकेको धुवाँको सुक्ष्म कण र प्रदुर्शणबाट उठेको तातो हावाले प्रदुशित रोक्नु पर्छ। सबभन्दा राम्रो उपाय पृथ्वी २४ सै घण्टा घुमिरहन्छ र पृथ्वी घुम्दा हावाहरु पनि घुम्छ। यसले पृथ्वीलाई असर गरिरहेको हुन्छ। हावाले स्वास्थ जीवन किसानहरुको महत्वपूर्ण योगदान दिन सक्छ। वातावरण प्रदुशनबाट रोक्ने सक्छ। यसमा किसानहरुको महत्वपूर्ण भुमिका रहन्छ।

एकपटक ठिक ठिक विषयमा छलफल अगाडि बढाउनु होला। किसानको मुद्दामा काम गर्नु होला। किसानको आन्दोलन उठीरहेको छैन। कृषि आन्दोनल उठ्नु पर्छ। कृषि आन्दोलन कमजोर हुनुहुन्न प्रधानमन्त्री केपी शर्मा ओलीले भने।

किसान महासंघको कार्यक्रममा गाउँका आमा बुबालाई भेटेको जस्तो भयो : इन्चार्ज, पुन

गणेशमान पुन पूर्व मन्त्री तथा नेकपा (माओवादी केन्द्र)केन्द्रीय सदस्य

काठमाडौं फागुन १७, अखिल नेपाल दुग्ध उत्पादन किसान संघ (क्रान्तिकारी केन्द्र) तथा अखिल नेपाल पशुपालक किसान संघ (क्रान्तिकारी केन्द्र)को संयुक्त राष्ट्रिय भेला सम्पन्न भएको छ ।

पशुपालक किसान संघका महासचिव शान्ता कार्कीको स्वागत मन्तव्यबाट शुरु भएको उक्त भेलामा देशभरबाट पशुपालक किसानहरु सहभागी भएका थिए ।

भेलाका प्रमुख अतिथि गणेशमान पुनले महासंघको कार्यक्रममा आमाबुबालाई गाउँमा भेटेको जस्तो लागेको बताए । पनले भने किसानहरुको समस्या हाम्रो ढुकढुकी हो । किसानको भेलामा पाका, अग्रज, क्षमतावान पार्टीले सातवटै प्रदेशसँग समेतेको छ । कार्यदिशा र राजनीतिक कुरा अघि सारेको छ । २०५२ सालअघि केही अभ्यासहरु गरेका थियौं । जमीनमा टेकर व्याख्या विश्लेषण गरि समाजवाद आफ्नै देश ठाउँ अनुसार आउँने छ ।

रैथाने खेतीबालीका शिपलाई संरक्षण गर्दै मान्छेले जे सकिन्छ त्यही अनुसार निर्णय गरेर समाजवादसम्म पुग्ने हो । खेतीवाली गर्दै रैथाने शिपलाई समाजवादसम्म पुर्‍याउने हो । अध्यक्ष माओ किसान संघको अध्यक्ष थियो । अर्म(पर्म हुन्थ्यो, म रुकुमको मान्छे अहिले पनि सामुहिक प्रकारको कर्म गर्छन । जमीनमा जे छ त्यही गर्नु पर्‍यो । त्यो कुरालाई पार्टीले निर्णय गरेको छ । कृषिमा व्यवसायीकरण र यान्त्रीकरण मात्र घोकीरहेका छौं । कषिलाई व्यवसायिक निर्वामुखी खेती भनेर हेपिरहेका छौं । हाम्रो खेती प्रणाली केही पारिवारिक सामुदायिक खेती हो । पार्टीले त यस कुरालाई उल्ट्याएको छ । सफ्टवयरको विकास गर्दा खानै खाएर गर्नु पर्छ ।

कोरियाले कृषिमा पूरै यान्त्रीकरण गर्‍यो । सन् २०११ देखि कृषि कर्ममा अगाडि बढ्यो ।

कोरियाको पारिवारिक कृषिको रुपरेखालाई संयुक्त राष्ट्र संघको कृषि फेमिली फार्मिङ मोडल पनि त्यही हो । सन् २०११ देखि फेमिली फार्मिङ्गको मोडलमा राष्ट्र संघले कृषि संगठनले विश्वभर कार्यन्वयनमा लगेको छ । स्थानीय तहबाट समाजवादको स्थापना भन्ने कुरा छ । त्यसप्रति अध्ययन गर्ने हो ।

खाना बिग्रियो, संस्कृति बिग्रीयो, यसलाई संरक्षण गर्नु पर्छ भन्ने कुरा महत्वपूर्ण छ । भारतले अनुदान दिन्छ । हाम्रो अनुदान नीति अत्यन्तै जटिल छ । अनुदान कीर्ते गर्नेले पाउँछ । अनुदान लिनको निम्ति वर्गीकरण गरेर दिनुपर्छ साना सीमान्तकृत किसान व्यवसायिक किसान, मध्यक किसान छुट्याउन जरुरी छ ।

कृषि एकैचोटी हुने कुरा होइन, अभियान चलाउनु पर्छ । अचाक्ली ठूलो गर्छु भन्दा भएका छैनन । राष्ट्रले पायो होला तर, सुमदायले पाउनु पर्छ । सामुदायिक वन समिति, ग्वाला समिति, माछा पालक समिति जोगाएर समाजवाद मोडलको हुने सामुदायिक स्तरका बीउविजन केन्द्रहरू गाउँ(गाउँमा पुनर्स्थापना गर्नु पर्छ ।

अध्यक्ष माओले रुसी संस्कृतिक क्रान्तिको बेला लेख्नु भएको छ । हामीले पश्चिम यूरोपमा हेरेको कुरा गर्‍यौं । तर एउटा सामुहिक सम्पति, अब पुँजीवादलाई ध्वास्त पारेर सामुहिक समाजवाद तर्फ अघि बढ्नु पर्छ । यहीबाट पनि समाजवाद छ भनेका छन् । नेपाल पनि त्यस प्रकारको देश हुन् । केन्दीय पार्टीलाई त्यस विचारले छोएको छ । बीचमा हेर्दा धरमरायो की, सांस्कृतिक शहर किन पछि पारिए ? पूर्व पश्चिम राजमार्ग अभियान भएको छ । अन्नको भण्डार, बनाउने मानव सुचाङ्कमा किसान पछि पारेको छ । जलवायूमा आधारित छ भनेको अवस्थामा स्थानीय जलवायूमा आधारित बनाउनु पर्छ । चेपाङहरूको उत्पादन र स्वामित्वको कुरालाई लिएर जानु पर्छ । किसान महासंघले उत्पादनमा सहजीकरण गर्नुपर्छ । कृषि भनेको खानाको लागि मात्र नभई स्वास्थ्यको लागि पनि हो । सचेत भएर स्वास्थ खाना उत्पादन गर्न सक्यौं भने हामी स्वास्थ्य रहन सक्छौं । समुदाय वा सहकारी मार्फत उत्पादनलाई बजारीकरण गर्न सहजीकरण गर्नु पर्छ ।

एउटा सामुदायिक सम्पत्ती अब पुँजीवादलाई ध्वास्त पारेर समाजवाद छ । यहीबाट पनि समाज वाद छ भनेको छन् । नेपालमा पनि त्यस प्रकारको देश हुनु केन्द्रीय पार्टीलाई त्यस विचारले छोएको छ । बीचमा धरमरायो । साँस्कृतिक शहर किन पछि पारिए । पूर्व(पश्चिम राजमार्ग अभियान भएको छ । अन्नको भण्डार भनेको मधेश किन मानव सूचाङ्कमा पछि पारेको छ । जलवायूमा आधारित स्थानीय चेपाङहरुको उत्पादन र स्वामित्वको कुराहरु लिएर जानुपर्छ । किसान महासंघले उत्पादन सहजीकरण गर्नु पर्छ । खाना र स्वास्थ्य भयो भने स्वास्थ्य रहन्छौं । बजारको लागि समुदाय वा सहकारी बनाएर गर्ने उत्पादन सहजीकरण गर्नु पर्छ । संगठनमा मिलिजुली गर्नुपर्ने उत्पादनको लागि प्राविधिक, सेवा, रामपुर कृषि पढेका कृषि प्राविधिक, वर्गीय हिसाबले सोच्नेगरि स्थानीय तहबाट उठाउनु पर्छ ।

अखिल नेपाल किसान महासंघ (क्रान्तिकारी केन्द्र)का अध्यक्ष चित्रबहादुर श्रेष्ठ २२ लाख किसानहरु कृषिमा आवद्ध छन् । ७७ जिल्लामा पशुपालन व्यवसाय अगाडि बढेको छ ।

समाज विकाससँगै पशुपालन लाग्यो । अर्थतन्त्रको विकास नभए समाज अगाडि बढ्दैन । ईमान्दारीताका साथ किसान संगठनलाई गुट नगरिकन अगाडि बढेका किसान संगठन हो । म असल अभिवभावको रुपमा रहन चाहन्छु । समाजवादी आन्दोलनको रुपमा अगाडि अगाडि बढाउन चाहान्छौं । दुखः गर्ने हामी खाने अरु, हामीले मिहिनेत गर्‍यौं । लुट अरुले गरे । आफ्नो हैसियत अनुसार काम गर्नु पर्छ । इतिहासमा स्थापित भएर उभिएका छौं ।

अखिल नेपाल किसान महासंघका महासचिव तथा राष्ट्रिय भूमि आयोगका उपाध्यक्ष नहेन्द्र खड्काले तराई मधेश केचनाकलङ ६० मिटर समुद्री सतह देखि देशको दुई तिहाई भू(भागमा १ तिहाई योगदान कृषिले दिएको बताए । हाम्रो देशको किसान समृद्धि र सुखी हुने पर्ने सबैभन्दा सुखी हुनु पर्नेमा

सबै भन्दा दुखी हुनु परेको छ । नेपालको कृषि उत्पादन प्रणाली निर्वाहमुखी छ ।
किसान अधिकार कानुन ड्राफट गरे भनेका छन् । तर राष्ट्रिय किसान अधिकार ऐन बनिरहेका छैन । पशु अधिकार बनिरहेको छ । त्यसको अर्थ नेपालको किसानलाई पशु अधिकार, कौशी खेतीका नाममा लाखौंको दुरुपयोग, पूर्व सचिवहरुको नाममा लुट, किसानलाई पशु भन्दा तल राख्ने गरेको छ ।
२००७ सालदेखि फागुन १४ गतेलाई किसान आन्दोलनको रुपमा मनाउँदै आएको छ । देशमा सबैको परिचय पत्र छ । मजदुर, प्राध्यापक, कर्मचारी, विद्यार्थीको छ । किसानको छैन ।
किसानको परिचय पत्र छैन । साना किसानलाई अनुदान देउ, ठूला किसानलाई ऋण देउ, जसले उद्योगको विकास गर्न सकोस्, व्यवसायिक कृषिलाई अगाडि बढाओस, सकेत अग्रिम पाओस् । नभए अनुदानको नाममा भ्रष्टाचार नहोस् । सहकारी सञ्चालन गर्न सामूहिकता तर्फ अगाडि बढाऔं । श्रमजीवि जनताको पहलमा जनवादी क्रान्ति अगाडी बढाऔं ।
२००८ साल बैशाख १७ गते तुलसीलाल अमात्य, निरञ्जन गोविन्द वैद्यको नेतृत्वमा वारा, पर्सा, रौतहत, जिल्लामा 'जी कहो, जी रे नही' भनेर सामन्तकै जुँगा काट्ने प्रतिरोधको कार्यक्रम भयो । २००८ सालमै भीमदत्त पन्तले सुदुरपश्चिम कैलाली, कञ्चनपुर, डढेल्धुरामा सशश्त्र विद्रोह भए । २०१२ सालमा एकदेव आलेले गण्डकमा भएको संघर्षमा सहित भए । विगतमा थुप्रै किसान संघर्ष भयो ।
२०२८ सालमा किसान विद्रोह भएका छन् । फागुन २१ सहित साप्ताहमा चितवनको जुगेडीमा किसान संघर्ष भयो । नेकपा माओवादी नेतृत्वको सरकार किसानको ३० हजारसम्मको ऋण मिनाह गऱ्यो । ३० अर्ब मलको अनुदान दियो । खाद्य सम्प्रभुक्ता ऐन नियम बनायो ।
सम्पूर्ण सत्ता किसान मजदुरको हातमा भन्ने थियो । २००७ सालमा कसैको पनि लालपुर्जा थिएन । किसानको नाममा घोषणापत्र जारी गरेर सोचेकै जसरी परिवर्तन नभएपनि परिवर्तन भएको छ । भूमिको मात्र समस्या होइन, दुग्ध उत्पादन गरेर चिनमा मासु निर्यात गर्न खोरेटो कारण सकेको छैन । खोरेटको कारण मासु उपलब्ध गराउन सकेको छैन । नेपालमै हाम्रा पशुपालक किसानले ६० लाखको बँगुर डोजर लगाएर पुर्नु पऱ्यो । बीमा गर भन्दा मान्दैन । विदेशबाट आयत गरिएको फर्मालिन हालेको माछा बिक्री हुन्छ । हाम्रो देशमा उत्पादन भएको माछा बिक्री हुँदैन । क्रान्तिकारी भुमि सुधार मात्र होइन, क्रान्तिकारी भुमि सुधारको नारा पनि छोडिदैन ।
किसानले उत्पादनमा आधारित मुल्य पाउनु पर्छ । सामुहिक उत्पादन जाने हो ।
राजनीतिक म मात्र जाने हो भने राजनीतिक आर्थिक शोषण मात्र हो । प्रतिरोध, ज्ञान र अनुदानको कुरा आउनु पऱ्यो । दुईवटा सामुदायिक संस्था कृषि, वन, सामुदायिक किसानको वन । कुलो किसान संघमा छिरेर भएको भ्रष्टाचारलाई रोक्ने । कृषि मजदुरको हक सुरक्षित बनाउनु सकेको छैन ।
१. महिलाले कृषि धानेको छ ।
२. महिला हुनु कारण उत्पीडन सहनु परेको छ ।
३. आर्थिक नहनु कारण शोषण ।
४. महिला हुनुको कारण घर परिवारको कार्यभार बढी पर्छन् ।
महिला नेतृत्वका विकास गर्नु पर्छ । नेता र पुँजीपतिका छोराछोरीलाई ठूला बनाउनु पर्ने ।
रुस र चीनमा जस्तो हजारौंलाई काम दिन सक्दैनौं । व्याकरण कृषि मै आउने पर्छ । भूमिहिन दलित किसानहरु सबैभन्दा उत्पीडनमा परेको छ ।
विषयगत किसान संघलाई विस्तार गर्ने छौं । किसानलाई पुष्पालालले सबभन्दा बढी मायाँ गर्नु हुन्थ्यो ।
अध्यक्ष प्रचण्ड अखिल नेपाल किसान संघको पूर्व अध्यक्ष हुनुहुन्थ्यो । किसान संघ(संगठनहरु पालिकाका वडासम्म किसान सहजीकरण समितिमा लाग्नु पर्छ ।
सेवा सुविधा राज्यले दिएका हो । कसैले दिएको होइन । संघर्ष योजना सँगै लान्छौं । विचार संगठन संघर्ष कृषि क्रान्ति गर्न छोड्दैनौं । समाजवादी झण्डा सगरमाथामा फरहराउने छौं ।
चितवन जिल्ला दुग्ध उत्पादन सहकारी संघका अध्यक्ष किशोर वगाले सम्मानित भएका छन् । वगालेको नेतृत्वमा चितवन डेरी एक्स्पो सम्पन्न गरेका थिए ।
फिलिपिन्स किसान संघ (एशियाली किसान मञ्च)का महासचिव सान्तोष मारियाले नेपाल
नेपाल धेरै सुन्दर देश रहेछ । किसानहरु माथि फिलिपिन्स्मा जस्तै ठूला चुनौंतीहरु रहेछन् । फिलिपिन्स सरकारले हाम्रो समाजवादी आन्दोलनलाई दमन गरिरहेको छ । हामी कम्युनिष्टहरु निरन्तर काम गरिरहेका छौं । म चाँही पहिलो पटक नेपाल आएको छु ।
भेलाको अध्यक्षता अखिल नेपाल दुग्ध उत्पादक किसान संघका अध्यक्ष रामप्रसाद दाहालले गरेका थिए ।

किसानको ....
बढ्दै बिहान ६/७ बजेसम्म उपभोक्ताको भान्सामा पुगिसक्छ । प्रयोगशालाले बजार पुग्नुअघि नै परीक्षण गर्ने पद्धति किन बसाउन नसकेको होला ? प्रश्न उठ्न थालेको छ । देशभरको अवस्था पनि के फरक होला र ? रासायनिक मल तथा विषादीको प्रयोग निषेध गर्न अब सम्भव नहोला तर त्यसलाई व्यवस्थित बनाउन भने वाञ्छनीय छ । जैविक मलको प्रयोग बढाउन सक्दा त्यसले माटोको उर्वराशक्तिमा सुधार हुँदै जान्छ । रासायनिक मलको प्रयोगले भने बर्षेनि माटोको उर्वराशक्ति क्षयीकरण गर्दै लैजान्छ । बर्षेनि मलको मात्रा बढाउँदै जानु पर्छ । त्यस्तो प्रयोगले रोगकिराको प्रकोप पनि बढ्दै जान्छ । रोगकिरा प्रकोप न्यूनीकरण गर्न विषादीको प्रयोग बढाउँदै लैजानु पर्छ । त्यसले स्वयम् प्रयोगकर्ता किसान आफ्नै जोखिम त हुन्छ नै जीवनसमेत जोखिममा हुन्छ । त्यसरी उत्पादन गरिएको तरकारीलगायतका उत्पादनले मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव पार्छ । कृषि वैज्ञानिकको सिफारिस र सल्लाह अनुसार रासायनिक मल र विषादीको सीमित प्रयोग यसको तत्कालको विकल्प हो । कतिपय मुलुकले रासायनिक मल तथा विषादीको प्रयोगलाई न्यूनीकरण गर्दै लगेका छन् । मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव भई रोगव्याधि बढेकै कारण त्यसो गरिएको हो । प्रयोग गर्नेले पनि सन्तुलनलाई ध्यान दिएका छन् । बजार पुग्नुअघि नै गुणस्तरको परीक्षण हुन्छ । नेपाली बजारको यस्तो तत्कली सुधारिनुपर्नेछ ।
विषादीको बारेमा अझै जनचेतना उठ्न सकेको छैन । त्यसका लागि कतिपय जिल्ला र पालिकाहरुले गरे जस्तै स्थानीय तहले नै रसायनिक विषादी, र रसायनिक मलको बारेमा भविष्यमा त्यसले पार्ने असर अभियानको रुपमा फैलाउन सकियो भने । देशमा जैविक कृषि तर्फ अगाडि बढेर देशमा स्वास्थ कृषि, मानवको स्वास्थ जीवन बन्दै जाने कुरामा छिट्टै प्रगतिको बाटोमा अगाडि बढ्न सक्छ । **जस्तै : सुर्खेतको भेरिगङ्गा नगरपालिका जस्तै :**

महिला नेतृत्व गुणात्मक बनाउनु पर्छ : थापा

काठमाडौं फागुन २३ नेपाल प्याराभेटरीनरी एण्ड लाइस्टक एशोसिएसन केन्द्रीय महिला विभागद्धारा ११५ औं अन्तर्राष्ट्रिय महिला श्रमिक दिवस मनाएको छ ।

उक्त अवसरमा पशुपन्छी तथा मत्स्या क्षेत्रमा संलग्न महिला जनशक्तिको अवस्था विद्यमान चुनौती तथा समाधानका उपायहरु विषयक अन्तरक्रिय कार्यक्रम गरेको छ ।

एशोसिएनका उपाध्यक्ष गीता धमलाको स्वागत मन्तव्यबाट शुरु भएको उक्त श्रमिक दिवस कृषि क्षेत्रमा महिलाहरुको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको अन्तरक्रिया कार्यक्रममा सहभागी विज्ञहरुको व्यक्त रहेको छ ।

धमलाले प्यारा भेटरीनरी एशोसिएसन ३५ वर्ष अगाडी स्थापना भएको संस्था भएको बताईन् ।

कृषि तथा प्राकृतिक स्रोत समितिका अध्यक्ष कुशुमदेवी थापाले कृषि तथा प्राकृतिक स्रोतसमिति नेपालको निजामति र अनौपचारिक क्षेत्रका विषयमा अगाडि बढ्नको लागि सहयोग गर्नु पर्ने । जबसम्म महिलाहरु उपस्थित हुँदैन तबसम्म आफ्नो क्षमताको विकास गर्न सक्दैन । महिलाहरु विगतमा १५/२० वर्ष अघि घरबाटै निस्केको अवस्था थिएन । महिला नेतृत्वकारी गुणात्मक बनाउनेमा जोडदिनु पर्छ ।

२०२५ को अवस्थासम्म आउँदा महिलालाई सक्षम बनाउने सक्यौं ?

उत्पादकत्वमा महिलालाई सशक्तिकरण बनाउन सक्यौं ? उठेका विषयहरु महिलाको लागि मात्र होइन । देशको लागि हो ।

कृषि विकास मन्त्रालयका सचिव गोविन्द प्रसाद शर्माले अब कृषिमा लागेको कृषकहरुलाई 'उत्कृष्ठ कृषक' पुरस्कार प्रदान गर्ने भन्दा पनि दम्पतिलाई नै पुरस्कृत गरौं भन्ने सोच बनाएको छौं । कृषि विभागमा चाइल्ड केर सेन्टर बनाऔं । अन्य ठाउँमा पनि चाइल्ड केर सेन्टर भयो भने पछिसम्म सजिलो हुन्छ । कृषिमा महिला कर्मचारीहरु ३३ प्रतिशत छन् । २२ जना अझै उच्च स्थानमा कर्मचारीको रुपमा काम गर्छन् । महिलाको समस्या महिलाले बुझ्दैन । कृषि क्षेत्रमा लिंक गर्न ग्रमीण क्षेत्रमा सशक्तिकरण गर्ने महिला समूह वृहद बनाउने, राज्यबाट सिधै क्यास फ्लो नभएसम्म कृषि अगाडि बढ्दैन भन्ने कुरा पनि उठीरहेको छ । अन्तरसम्बन्धका नीतिहरु बनाएर राज्यको तर्फबाट गाउँमा बाँझो भएको खेतबारीमा सम्झौतामा आधारिध कृषि गर्नमा जोड गरौं । नेपालमा घरहरु छन् । खेतबारीमा झारहरु पलाएका छन् । तर त्यही पारिपाटीमा भारतमा घरहरु जीवन्त जमीन बाँझा राख्दैनन् । माहिला, सेना, प्रहरी, सरकारी कर्मचारीहरु सहभागीता रहेका पाइन्छ । वजेट छुट्याएर मात्र हुँदैन । समग्र नीतिगत रुपमा सोच्नु पर्छ । अब महिला र पुरुषको बीचमा बराबर अधिकार प्रयात्योजन गर्ने । हामी आफैले आफैलाई कृषिमा, बालीनाली र पशुपालनमा नै प्राथमिकता दिने । हिजोआज बालीमा बाँदरले दुःख दिन थालेको छ । पशुपालनमा बाँदरको समस्या आएको छैन । राँगाको मासु चिनमा पठाउने, पशुपालनमा जोड दिने ।

बागमती प्रदेश निर्देशनालयमा ३ वर्ष काम गऱ्यौं । आएन दिनमो पशुपालनमा जोडदिने कि ।

महिलाको भूमिका पुरुषको भन्दा बढी कृषिमा रहेको छ । फ्रन्ट डेस्कमा सिधै कृषिमा काम गर्दा अझ बढी प्रभाकारी हुन्छ ।

श्रममा योगदान भयो नीति बनाउने तहमा कृषि हस्तान्तरणमा समस्या देखियो ।

कृषि विकास मन्त्रालयका सह(सचिव डा.राजेन्द्रप्रसाद मिश्रले स्थानीय तहको यो आन्दोलनलाई गाउँसम्म पुऱ्याउन कृषिलाई नै अगाडि बढाउनु पर्छ । भविष्यमा नेतृत्वमा पुग्ने महिला कृषिकै महिलाहरु देखिन्छ । २०५४/५५ तिर कृषिमा महिलाको सहभागीता राम्रो थियो । जसले गर्दा यहाँसम्म आएका हो । कानुनी रुपमा विभेद छैन । शुरुवात पनि राम्रो छ । पछि पनि राम्रो हुन्छ । हाम सेवा निवृत भएर ५ वर्ष पछि आउँदा महिला सचिव पाउने छौं ।

काम गर्ने परिपाटीमा सामाजिक मनोविज्ञानले घेरेको छ । छोरी मान्छेहरुले सांस्कृतिक मान्यता बदलेका छन् । घरेलु नीति र सामाजिक संस्कृतिमा सुधार भएमा युरोप र अमेरिकाभन्दा अगाडि बढ्छ । प्रयास गरियो भने सुधार हुन्छ ।

उक्त अवसरमा नेपालमा महिलाको योगदान सम्बन्धी कार्यपत्र प्रस्तुत गर्दै 'नेपालमा महिलाको वर्तमान अवस्था' विषयक कार्यपत्र मत्स्या विकास केन्द्रकी कार्यकारी निर्देशक सरिता गौतमले नेपालमा महिला कर्मचारीहरुको कुल संख्या ३४ हजार ९४ रहेको जनाएको छ । निर्वाहमूखी कृषिमा ७५ प्रतिशत महिलाको सहभागीता र त्यतिकै योगदान पनि गरेको कार्यपत्रमा उल्लेख गरेका छन् ।

त्यसमध्ये देशभर १४४० कृषि प्राविधिक १५५ कृषि २३ प्रतिशत कृषिमा सहभागीता रहेका छन् । कर्णाली प्रदेशमा ३० प्रतिशत महिलाको कष्टकर श्रम गरिरहेको छ । कृषिमा महिलालाई सहभागी र सशक्तिकरण गर्नुपर्नेमा जोडदिएको छ । कृषि सूचनामा महिलाको पहुँच कम छ । सशक्तिकरण सवलीकरणमा महिलाको ज्ञानलाई कम विस्वास गर्ने समाजको अवस्था छ । महिलामाथि घरेलु हिंसा भोग्नु परेको छ ।

सामाजिक अवस्थाको कारण तालिम र अवसरमा कम अवसर क छ ।

कृषि सहकारीमा ५६ प्रतिशत महिलाको सहभागीता छ । २०१९ का तथ्याङ्कमा जनशक्तिमा ७५ प्रतिशत छ ।

लैंगिक शसक्तिकरण गर्न महिलाको लागि संवैधानिक हकको व्यवस्था गरेको छ ।

पाचौं व्याज देखि शुरु भई मूल प्रवाहीकरण गर्न आठौं व्याजबाट शुरु गरेको छ । समुह पद्धति अपनाउनु प्रयास भइरहेको अवस्था छ ।

२०४९ सालमा महिला कृषि उप(महाशाखा गठन भएर अहिले महाशाखाको रुपमा परिणत गरेको छ ।

राष्ट्रिय कृषि नीतिले महिलाको सहभागीता ५० प्रतिशत पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ । लैंगिक मुलप्रवाहीकरण गर्न २०६३ पुष्प व्यवसाय प्रवर्द्धन नीतिले महिलालाई विशेष प्राथमिकता दिएको छ । कृषि, जैविक विविधता नीतिगत व्यवस्था, कृषि यान्त्रीकरणमा महिलामैत्री उपकरणको विकास गर्न कृषि अनुसन्धान परिषदको कृषि यान्त्रीकरणमा सहभागीता, भुमि नीतिमा जमीन दर्तामा २५ प्रतिशत छुट दिएको, राष्ट्रिय बिउविजन, पोष्ट हार्भेष्ट, समावेशी सीमान्तकृत, विपन्न परिवार, कृषि विकास रणनीतिमा पनि परेको जनाएको छ ।

कृषि जागरणमा महिलाको भूमिका बढाउने, कृषक, महिला नेतृत्वको पहल गर्ने , साना तथा मझौला उद्योगहरुमा लैंगिक मूलप्रवाहीकरण गर्ने ।

महिलामैत्री कृषि यान्त्रीकरणमा जोड दिने, परियोजनाहरुमा ४५ प्रतिशत महिला सहभागीता, ४२ प्रतिशत पुगेको जनाएको छ ।

रोडप्यामा रीड कार्यक्रम, खाद्य प्रयोगशाला शाखा, पोषण सुरक्षा अन्तर्गत महिलाको सहभागीता बढेको छ ।

नीतिगत व्यवस्था गर्ने :

राज्यको सबै संरचनामा ५० प्रतिशत ग्यारेन्टी गर्नु सामाजिक उत्तरदायित्व कोषबाट महिलाको सशक्तिकरणमा जोड दिनु ।

समलैंगिक उत्तरदायित्व बजेटको निर्माण, जेण्डर र फोकल पाइन्ट तोक्नु, लैंगिक लेखा परिक्षण प्रवृति उन्मुख गराउनु,

कृषिमा महिलाको सशक्तिकरण सहित सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक, सशक्तीकरण जरुरी छ । महिलालाई उत्पादन जोडदिने, महिला प्रति हुने हिंसा न्यूनिकरण गर्न शुन्य सहनशिलता अभियान पुनः सञ्चालन गर्ने र न्यायमा सहज हुने बनाउनु ।

पशु तथा मत्स्या विकास केन्द्र गण्डकीका प्रमुख प्रेरणा सेढाइले गण्डकी प्रदेशका महिला कर्मचारी र कृषिमा महिलाहरुको सहभागीता र समस्था अवस्था विषयक कार्यपत्र प्रस्तुत गरेका छन् ।

सेढाईले गण्डकीका प्रमुख व्यवासय गाईभैंसी पालन, र दूध उत्पादन, मत्स्यापालन, भेडा(च्याङ्ग्राबाट पश्मिना, चौंरी र याकबाट उन उत्पादन, अनुवांशिक स्रोत संरक्षण, घाँस खेतीमा जोड दिएको छ । राष्ट्रिय पोषणको संरक्षण । प्रमुख बाली उत्पादनमा दूध उत्पादन कार्यक्रम, विशेष गरि महिलाको सहभागीता राम्रो रहेको जनाएको छ । गण्डकीका ११ वटै जिल्लाको भेटरीनरीको अवस्था सहभागीता राम्रो रहेको छ । महिला उद्यमी सहभागीता, मासु उत्पादन, महिलाको पेवाको रुपमा पालन गरेका छन् । मासु उत्पादन कार्यक्रम अगाडि बढेको छ ।

कार्यक्रममा मासिक रुपमा पुरुष कर्मचारी जस्तै महिलाको लागि वन्ध्याकरण शिविर सञ्चालन । पाडा(पाडी हुकाउने कार्यक्रम, गाईभौंसीपालनमा कम हुँदै गएको अवस्थामा कार्यक्रम राखेको छ । गोर्खा, मनाङ, घोडा जस्ता पहाडी भेगमा कार्यक्रम गरेको छ । वधशाला निर्माण, ६ वटा पशुपन्छी रोग केन्द्र, याकको अनुवांशिक (जिनेटिक इम्प्रुभ) भएको छ । खोपको प्रभावकारितामा सफलता हासिल गरेको छ । व्यवसायिक पोष्ट हार्भेष्ट कार्यक्रमा भएको छ ।

महिलाको लागि भनेर कार्यक्रम नआए पनि राष्ट्रिय पशु प्रजनन्मा महिलाको लैंगिक कार्यक्रमको रुपमा अगाडि बढाएको छ । निजी र सहकारी क्षेत्रमा महिला सहभागीता बढेको छ । महिलाका लागि सुत्केरी स्याहार व्यवस्थापन पनि रहेको छ । महिलाका लागि ६ महिनाको साधारण विदाको व्यवस्थापन गरेको छ । महिलाको जिम्मेवारीमा समन्वय गरेर लैजानु पर्छ ।

मुख्य चुनौतीहरु : महिला भएकै कारण गर्न सक्छौं कि सक्दैनौं भन्ने चुनौती खडा हुन्छ । निर्णायक भूमिमा रहेर काम गर्न निकै कठिनाई छ ।

सामाजिक काम र कर्मचारीको हकमा १०० जनामा ९९ प्रतिशत कर्मचारीले मेरा बच्चा छ । म यो काम गर्न जादैनौं भन्ने गर्दछ । हामी त्यति भनेर पन्छिनु हुँदैन । नैतिकवान कर्मचारीको रुपमा पेश हुनुपर्छ । त्यसो गर्दा क्षमतामा प्रश्न उठाउन सक्दैन ।

उठेको विषयमा माथि टिप्पणी गर्दै मन्त्रालयका कृषि साचिव डा.गोविन्द शर्माले प्रकृतिमा र नीतिहरुमा अझै सुधार गर्ने बताए । परिवारमा छोरा र छोरीलाई काम गर्दा, २०४६ साल मेरो पनि राजनीतिक उत्तेजनाको लहरले टेकेको दिन थियो ।

सामाजिक हस्तान्तरणको कुरा कन्टेक्स अनुसार अगाडि बढेको छ । बच्चामा परिवर्तन आउँछ । सहकारीकरणलाई अगाडि बढाउनु पर्छ । महिला किसान हुन्छ भने पुरस्कृत गर्नु पर्छ ।

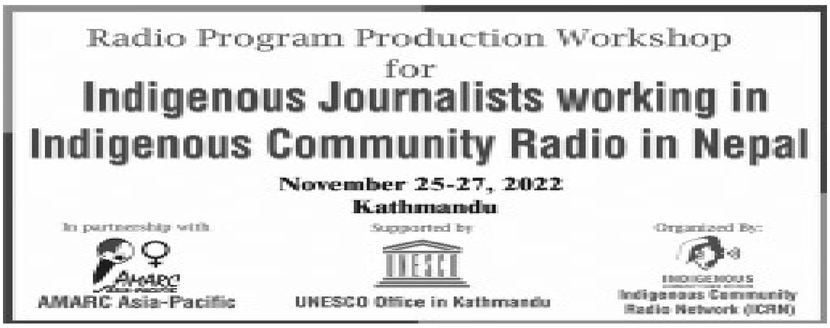

चितलाङ्को ऐतिहासिक भेडाफार्म, बाख्रा विकास फार्म

सेतो रुपक्क परेका रौ, छोटा र ठाडा कान, मिलेको शरीर, लामो ठाडो र पातलो सिङ्गका साथै सपक्क दारी तथा माउको विकसित ठूलो कल्चौडो नै यस बाखाको विशेष पहिचान हो ।

दूध उत्पादनको निम्ति यो विश्वविख्यात जात हो । पहिलो पटक १० देखि १२ महिनाको उमेरमा बालिने र ब्याएपछि ८ देखि १० महिनासम्म दूध दिइरहन्छ । यस जातको बाखाको दूध उत्पादन क्षमता बढी भएको बाखालाई बाखा जगतकी दुधकी रानी "Milk Queen off Goat World" पनि भनिन्छ । सर्वप्रथम यसको २०२३ साल (सन् १९६६) मा इजरायल सरकारको सहयोगमा नेपालमा स्थानीय जातको को दूध उत्पादन बढाउन प्रयोगमा ल्याएको थियो ।

य यस फार्ममा जा.व २०७०/०७१ मा अमेरिकाबाट स्थाईकर २ अमेरिकी तथ्याङ्क अनुसार प्रति बेल २००० मा दूध उत्पादन रेकर्ड भएता पनि यस फार्मक अनुसार प्रति वेल ८०० देखि १००० लिटर दूध जम्मा गरेको पाइएको छ ।

। सानन् बाखालाई उपयुक्त हावापानी १५००-२००० मिटर पहाडी भेग

खोर तथा अन्य व्यवस्थापन :

सानन बाखालाई खोर बनाउँदा ओभानो र घाम लाग्ने ठाउँ आवश्यक हुन्छ । चिस्यान बढी हुने र ओसिलो ठाउँमा बाखालाई निमोनिया र अन्य रोगहरु लाग्ने सम्भावना बढि हुन्छ । खोर बनाउँदा अन्य जातका बाखाहरुलाई जस्तै बनाए पनि बाखा राख्ने कोठाहरु चाहीँ ठूलो र दूध दुहुने कोठा बढी सफा तथा दोहोरो हावा लाग्नेहुनु पर्छ । सानन बाखा खरि बाखा भन्दा ठूलो आकार र लम्बाई बढी हुने भएकोले बिभिन्न अवस्थामा निम्नानुसार ठाँउ छुट्टाउनु पर्ने हुन्छ ।

तालिका : बिभिन्न अवस्थामा सानन् बाखालाई आवश्यक पर्ने ठाउँ बाखाको अवस्था पाठापाठी

हुकौला (१ वर्ष सम्म)

माउ (धारो)

माज(ब्याउने)

माउ (बहुना)

बोका (प्रजननको लागि

आवश्यक ठाउँ (प्रति बाखा

०.२-०.४ वर्ग मिटर

०.६-१ वर्ग मिटर

१.५ वर्ग मिटर

१ वर्ग मिटर

१ वर्ग मिटर

३(४ वर्ग मिटर

धुव प्रणालीमा पालिएका सानन् बाखालाई बिहान र दिनको समयमा घाम ताप्न र घाँस खानको लागि खुला ई (या) को आवश्यकता पर्दछ । जसका लागि २ वर्ग मिटर प्रति बानाको दरले पर्दछ ।

सुपर नेपियर नै किन ?

सुपर नेपियर (एबपअजयलन १) (ऋयउ, ऋय४, ऋयक) घाँसको तुलनामा उत्कृष्ट भएकोले यसलाई सुपर लेपियर भन्ने गरिएको हो । उसलाई एशियन घाँसहरुको राजा पनि भन्ने गरिन्छ । गाई, भैसी, बाखा जस्ता पशुहरुको लागि अति महत्वपूर्ण हुले बहुवर्षीय र बाई महिला हरियो घाँस उत्पादनहुने र एक पल्ट लगाएपछी ५(७ वर्ष सम्म कटिङ लिन सकिन्छ

नोटः

क) प्रोटिनको उपलब्धता १६(१८४ भएकोले उत्पादन लागत घट्ने ।

ख) पानीमा घुलनशिल कार्वोहाइड्रेट १८ह भएकोले साईलेज बनाउँदा भेसी प्रयोग

सानन् बाखा अनुसन्धानको नतिजा ८ देखि १० महिनासम्म दूध दिइरहन्छ ।

सानन् बाखालाई उपयुक्त हावापानी : ४००(

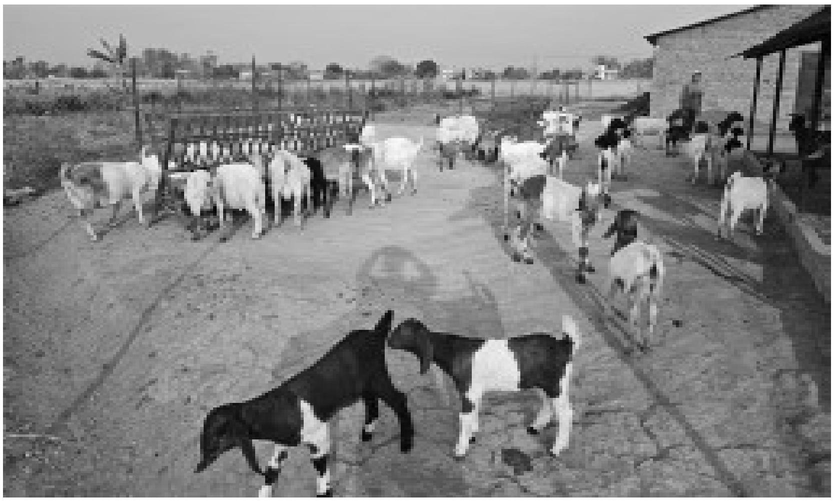

यो फार्म वि.स. २००१ सालमा भेडा विकास फार्मको नामबाट स्थापना भएको हो । समुन्द्र सतहबाट करीब १७०० मिटर उचाईमा रहेको यो काम ३०५ रोपनी जमिमा फैलिएको छ । अधिकांश भाग थाहा नपा १० मा र चरन क्षेत्रको भागे ईन्द्रसरोवर गा.पा. १ मा पर्दछ ।

यो घाँस हाईब्रिड नेपियर घाँसको नयाँ जात हो । Animal Neutritionsist तथा Plant Breeder Dr.Krailas yfO{Nof08sf] Kiyothong ले पार्कचोङमा नेपियर र बाजा घाँसको क्रसबाट यो नया घाँस तयार गरेकोले यसको नाम Pakchong १ रहेको हो । यो घाँसको उत्पादन, पौष्टिकता तथा पशुले रुचाउने लगायतका हरेक गुणमा जन्य नेपियर मोठ,

२००० मिटर क्षेत्र पहाड़ी अवश्यकता पर्छ । मकवानपुर जिल्लाको थाहा न.पा.वडा नं. १० र इन्द्रसरोवर गा.पा. वडा नं. १ मा दुखीचीर स्थानमा बाखा विकास फार्मको नाम रहेको यो फार्म वि.स. २००१ सालमा भेडा विकास फार्मको नामबाट स्थापना भएको हो । समुन्द्र सतहबाट करीब १७०० मिटर उचाईमा रहेको यो काम ३०५ रोपनी जमिमा फैलिएको छ । अधिकांश भाग थाहा नपा १० मा र चरन क्षेत्रको भाग ईन्द्रसरोवर गा.पा. १ मा पर्दछ । फार्मको गिल एकैनासको नभई भिरपाखा खोल्सा र खेतबारीको रुपमा रहेको छ । जिल्ला सदरमुकाम हेटौडाबाट भिमफेदी, कुलेखानी हुँदै ५० कि. मा. उत्तर फर काठमाडौबाट बल्खु, फर्पिङ हुँदै ५० कि मी दक्षिण पश्चिममा अवस्थित यो फार्म त्रिभुवन राजपथको पुर्वमा पर्दछ ।

यो फार्मले स्थापनाकाल देखि स्थानीय कागे

भेडा पाली आएको र कागे भेडामा रामबुलेटबाट वर्णशंकर पाठा(पाठी उत्पादन गरि कृषकलाई वितरण भई आएकोमा वि. सं.२०७३/०७४ मा मेरिनो र कागेको क्रस पाठा-पाठी उत्पादनको प्रयास गरेको इतिहासबाट देखिन्छ तर यहाँको हावापानी मेरिनोको लागि उपयुक्त मेरिनोमा सफलता प्राप्त गर्न नसकेको इतिहास पाइन्छ ।

भेडा पालन गरि उत्पादित पाठा-पाठी प्रजनकोलागि कृषकहरुलाई वितरण गरि आएको तथा खरायो समेत पालन गरिएको र कक्सफुट घाँसको ओत केन्द्रको समेत कार्य गर्दै आएको यो फार्मलाई सरकारको मिति वि. सं. २०३०/५/२० गतेको निर्णयबाट निश्चित राजश्व सरकारलाई बुझाउने शर्तमा १० वर्षको लागि माला मिट प्रोसेसिङ लि.लाई दिईएकोमा मन्त्रालय एवम् विभागबाट निरन्तर अनुगमन गर्दा संस्थाले सम्झौता अनुसार सन्तोषजनक काम नगरेको पाईएकोले १ वर्षपछि अर्थात वि. सं. २०४९/६/१ देखि लागु हुने गरि पुनः सरकारको नियन्त्रणमा सञ्चालन गरि फिर्ता लिएको इतिहासबाट पाइन्छ । पशु सेवा विभागको मिति वि.सं. २०३६/४/१६ को निर्णय अनुसार फार्मबाट भेडा हटाई खरि र सानन् बाखा पालन शुरु गरि कृषकलाई पाठा-पाठी वितरण गर्न थालिएको भए पनि मन्त्रिपरिषदको २०५८ सालको निर्णयबाट विधिवत रूपमा भेडाा विकास फार्मको सट्टा बाखा विकास फार्मको रुपमा परिणत गरियो । भेडाको साथ(साथै उन उत्पादन गरि बिक्री गर्ने सहायक उद्देश्य लिएर अंगोरा जातको खरायो पालन समेत गरेकोमा पछि उनको कारोवारमा कठिनाई र महँगो भएकोले २०६२/०६३ मा विभागीय निर्णय अनुसार खरायो हटाईएको थियो ।

देशमा संघीय शासन व्यवस्था लागु भएसँगै मिति वि.स. २०७३/१२/१९ देखि यो फार्म बागमती प्रदेश सरकार, भूमि व्यवस्था कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय, पशुपन्छी तथा मत्स्य विकास निर्देशनालय अन्तरगत सञ्चालनमा आएको छ ।

स्थानीय खरि जातका बाखाको जातिय गुण संरक्षणका साथै सानन् बाखा र खरि बाखाको क्रश पाठा(पाठी उत्पादन गरि व्यवसायिक कृषकलाई वितरण गर्दै आएको वर्तमान अवस्थामा आ.व २०७७/०७८ देखि बाखा विकास फार्मको स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रम अनुसार बरुवाल जातको भेंडा र सोभियत चिनिया र क्यालिफोर्निया स्वाइंट जातको खरायो समेत पालन गरिदै आईरहेको छ ।

वायु प्रदुर्षण बारे अन्तरक्रिया

काठमाडौं चैत्र ११, पुल्चोक ललितपुर स्थित नेपाल इन्जिनियर्स एसोसिएसन (एनइए)मा जलवायु परिवर्तनको जल तथा वायु प्रदूषणमा असर सम्बन्धी अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न भयो । विगत केहि हप्ता देखि काठमाडौं सहित देशका अन्य भागहरूमा वायु प्रदूषणको मात्रा अत्यन्त उच्च भएको छ । विश्व स्वास्थ संगठनले वायु प्रदूषणको अधिकतम सुरक्षित सरदर दैनिक मापन १५ तोके पनि नेपाल सरकारले ५० सम्म लाई सुरक्षित भनेको छ । तर केही हप्ता देखि वायु प्रदूषणको मापन १०० देखि ४०० सम्म नाघेको छ जुन स्वास्थको लागि अत्यन्त असुरक्षित मानिन्छ। चैत २८ देखि नेपालका विभिन्न भागमा परेको पानीले वायु प्रदूषणको मापन केही घटे पनि अझै उक्त मापन १०० को हाराहारीमा छ । अन्तरक्रिया कार्यक्रमका प्रमुख वक्ता इसिमोडका वरिष्ठ सल्लाहकार डा. अरुण भक्त श्रेष्ठले जलवायु परिवर्तन र वायु प्रदूषणको प्रत्यक्ष सम्बन्ध हुने कुरा जनाए। लामो समय सम्म वर्षात नहुँदा हावाको सुख्खा पन बढ्न गई जंगलमा आगो लाग्ने र त्यस डढेलोबाट निसक्ने धुवाँले वायु प्रदूषण हुन्छ । त्यसै गरी गाडी तथा उद्योगबाट निसक्ने कालो कार्वन तथा कृषिजन्य सामग्रीहरू खेतमा बाल्दा निसक्ने कार्बनडाइअक्साइडले वायु प्रदूषण हुने र सो प्रदुषणबाट जलवायु परिवर्तन हुने भएकोले जलवायु परिवर्तन र वायु प्रदूषण एक अर्काको पूरक हुने कुरा डा. अरुण भक्त श्रेष्ठले जनाए । कार्यक्रमका वक्ता जल तथा मौसमविद् समाज नेपाल (सोहम)का अध्यक्ष इन्जिनियर प्रा.डा. हरिकृष्ण श्रेष्ठले निर्माण क्षेत्रबाट निसक्ने गाडीका टायरमा अड्किएर बाटोमा छरिने माटो, खनेको पिच बाटो तत्काल मर्मत नहुँदा र कालो धुँवाको मुस्लो निकाल्ने वाहनहरूले पनि नेपालमा वायु प्रदूषण बढेको जनाए । नेपालमा वायु प्रदूषणको निरन्तर अनुगमन भइरहेको तथा एनआरइएन जस्ता संस्थाहरूले गरेको अनुगमनबाट समेत नेपालमा वायु प्रदूषणको मात्रा अत्यधिक रहेको जानकारी प्रा.डा. हरिकृष्ण श्रेष्ठले दिए । अर्का वक्ता डा. चन्द्र बहादुर श्रेष्ठले वायु प्रदूषण घटाउन यातायात सञ्चालनमा नीतिगत सुधारहरू गर्नु पर्ने कुरामा जोड दिए । खानेपानी मन्त्रालयका सह सचिव श्री हरि प्रसाद शर्माले जलवायु परिवर्तनले हुने नकारात्मक प्रभाव न्यूनीकरण तथा वायु प्रदूषण घटाउन सरकारले गरेका व्यवस्थाहरू तथा यस सम्बन्धमा हालसम्म भएका प्रगतिहरूबारे प्रकाश पारे । अन्तरक्रिया कार्यक्रमको संयोजन डा. शान्तिकला सुवेदीले गरेका थिए । उक्त कार्यक्रमको अध्यक्षता एनइएका उपाध्यक्ष इन्जिनियर प्रकाश के.सि.ले गरेका थिए । एनइए सदस्य इन्जिनियर एमेन्द्र गुरुङले कार्यक्रमको सञ्चालन एनइए सदस्य इन्जिनियर एमेन्द्र गुरुङले तथा व्यवस्थापन एनइएका उप महासचिव अनिल मानन्धरले गरेका थिए ।

नेपालमा वायु प्रदूषणको मात्रा अत्यधिक रहेको जानकारी प्रा.डा. हरिकृष्ण श्रेष्ठले दिए ।

वैदेशिक रोजगारप्रतिको रहर, बाध्यता र कृषिक्षेत्रमा पारेको प्रतिकूल असर

डा.कृष्णप्रसाद पौडेल
खाद्यका लागि कृषि अभियान पूर्व संयोजक

कृषिप्रधान देश भनेर चिनिने मुलुक नेपालमा यताका वर्षमा भने यो क्षेत्रको राम्रो खबर सुन्न, देख्न तथा पढ्न विरलै पाइन्छ । कृषि पेसामा आश्रित जनसङ्ख्या घट्दो क्रममा छ । यताको दुई/तीन दशकमा वैदेशिक रोजगारीप्रतिको रहर र बाध्यताले सबैभन्दा बढी प्रतिकूल असर कृषिक्षेत्रमै परेको छ । गाउँघरका उर्वर खेतबारी विस्तारै बाँझो हुँदै गएका छन् । नेपाली किसानले उत्पादन गरेको तरकारीले बजार नपाएको खबर धेरै आउने गर्छन् । दुध उत्पादन गर्ने किसानले बषौंदेखि उत्पादनले राम्ररी बजार पाउन नसकेको देखिएको छ भने धेरै किसानले उधारोमा बेचेको दुधको मूल्य लामो समयदेखि पाउन नसकेको समेत देखिएको छ । उखु किसानले उत्पादनको मूल्य र बजार पाउन नसकेको पुरानै रोग जस्तै भएको छ । देशभित्रका कतिपय उत्पादनले बजार पाउन सकेका छैनन् भने देशले आयातित कृषि उपजको प्रयोग बढाउँदै लगेको देखिन्छ । सहरबजारका मार्टमा विदेशी कृषि उपजले छपक्कै ढाक्न थालेको देखिन्छ । स्वदेशी उत्पादनको बजार प्रवर्धनसमेत हुन सकेको छैन । यस्ता अनेकौं स्वनिर्भर प्रतिकूल अवस्थामा रुपन्देहीको केही क्षेत्रमा भने गहुँको उत्पादन राम्रो हुन थालेको देखिएको छ । भारतबाट आयातित गहुँको बिउमा आश्रित त्यस क्षेत्रका किसान बिस्तारै गहुँको बिउमा स्वनिर्भर हुन थालेको खबरले नयाँ उत्साह छाएको छ । उर्वर भूमि नेपालमा व्यवस्थित तवरले कृषिकर्म गर्न सक्दा राम्रो प्रतिफल पाउन सकिने छ ।

रुपन्देहीको मर्चबार क्षेत्रमा केही वर्ष पहिलेसम्म भारतबाट मात्रै गहुँको बिउ ल्याउने गरिन्थ्यो । कोटहीमाई गाउँपालिका(५ निवासी प्रभु यादव चार वर्षअघि बिउ खरिद गर्न भारतीय बजार गएको र फर्किदा भारतीय सीमा सुरक्षा बलको ज्यादती झलझल्ती सम्झनुहुन्छ । अहिले सो क्षेत्रका किसानलाई भारतबाट गहुँको बिउ ल्याउनैपर्ने बाध्यता हटेको छ । नेपाल सरकार कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालय अन्तर्गतको प्रधानमन्त्री कृषि आधुनिकीकरण परियोजनाले गाउँमै गहुँ जोनको कार्यक्रम अगाडि बढाएपछि किसानले राम्रो गहुँ उत्पादन पाउन थालेका छन् । त्यति मात्र होइन, अहिले मर्चवारका अधिकांश किसानले नेपाली उन्नत जातका गहुँको बिउ प्रयोग गरेर गहुँ बाली अब्बल उत्पादन गर्न थालेका छन् । मर्चवारका ५० प्रतिशत किसानले अहिले भारतीय जातको छोडेर नेपाली उन्नत जातका गहुँको बिउ प्रयोग गर्न थालेको पाइएको छ । मर्चवार क्षेत्रका तीन वटा स्थानीय तह कोटहीमाई गाउँपालिका, मर्चवारी र सम्मरीमाई गाउँपालिकाका १६ वटा वडालाई समेटेर करिब तीन हजार हेक्टरमा गहुँ जोन कार्यक्रम सञ्चालनमा

आएपछि किसानका दिन फेरिन थालेका हुन् । तीन वर्षअघि विसं २०७८ मा लागु भएको गहुँ जोन कार्यक्रम विस्तारतिर अग्रसर छ । गहुँ जोन परियोजनाले कृषकलाई उन्नत जातको नेपाली गहुँ प्रवर्द्धन गरेको छ । गहुँको बिउमा ५० प्रतिशत यो रकम पाएको छैन । बरु अर्थ मन्त्रालयले अन्यत्र नै खर्च गरिराखेको छ । प्रदूषण नियन्त्रण शीर्षकमा उठाइएको रकम पनि सडक, स्वास्थ्य, सामाजिक सुरक्षालगायत जुनसुकै क्षेत्रमा खर्च हुन सक्ने अर्थ मन्त्रालयका अधिकारीहरूको दाबी छ । विकास निर्माणका लागि त अन्य शीर्षक छँदै छन्, प्रदूषणका नाममा उठाइएको रकम अन्य शीर्षकमा खर्च हुन्छ भने सरकारले स्वच्छ हावाको प्रत्याभूति दिन सक्छ भनेर आशा गर्न गाह्रो छ । वातावरणप्रति सरकारलाई जवाफदेही बनाउन पनि सरोकारवालाहरूको खबरदारी अपरिहार्य छ ।

समीक्षा र परिमार्जनको प्रस्ताव :

आत्मनिर्भर हुदै समावेशी, शुद्ध राष्टृ निर्माण गर्ने स्पष्ट मार्गचित्र बनाउनु पर्छ ।

यसको प्रस्थावनामा, स्वच्छ कृषिबाट स्वस्थ र पोषणयुक्त खाने र मानव जीवनमा बहुउपयोगी कृषि उपजको उत्पादन गर्न कमभन्दा कम बाह्य स्रोतको उपयोग गरी दिगो कृषिका आधारभूत सिद्धान्तमा आधारित कृषि प्रणाली मुलुकलाई खाद्यमा आत्मनिर्भर बनाउने र तुलनात्मक लाभका कृषि उपजको प्रवर्द्धनबाट आयात प्रतिस्थापन, रोजगारी र आम्दानीमा वृद्धि गर्न सक्षम बनाउने, सबै नागरिकका लागि पर्याप्त पोषिलो खानेकुराको उपलब्धता र पहुँच बढाउने र आर्थिक रूपले सबल, सामाजिक न्याय र समानतामा आधारित र दिगो पर्यावरणका सिद्धान्तका आधारमा कृषि क्षेत्रलाई उत्पादनशील र प्रतिस्पर्धी बनाउँदै लैजाने प्रस्ताव स्पष्ट राखिनु पर्छ ।

अन्यथा यस्तो नीतिले नेपालको कृषि उन्नत बनाउने कुराको मार्गदर्शन गर्न सक्दैन । यो आधारभूत कुरामा स्पष्ट भएर मात्र राष्टि्रय सहमतिका आधारमा यसलाई पारित गर्नु होला । अन्यथा यो नेपाली कृषिको मृतुपत्रमा सहिछाप गरेको प्रमाण सावित हुनेछ ।

विगतका प्रयासलाई सफलताको आधारको रुपमा प्रस्तुत गरिएको छ तर कुनै पनि तथ्यले यो कुरा पुष्टि भएको छैन । उदाहरणका लागि, यस दस्तावेजमा भएको तपशिलको वाक्याश हेरे पुग्छ ।

यस दस्तावेजमा अहिले प्रयोग भएका कृषि प्रसारका विधिहरू प्रभावकारी भएको दावि गरिएको छ । त्यस्तै उत्पादन तथा

उत्पादकत्व वृद्धि, बाली तथा पशु उत्पादनमा विविधता, व्यावसायिकरण, गुणस्तर सुनिश्चितता, रोजगारी सिर्जना तथा गरिबि निवारणमा केन्द्रित रहँदै आएको परिणामस्वरूप, पछिल्ला केही वर्षहरूमा आधारभूत खाद्य वस्तुहरूको आयात बढन पुगेको छ ।

यो दावी विरोधाभासपूर्ण छ साथै, यो पुर्ण तथ्यमा आधारित समेत छैन । आयात बढ्नुका आन्तरिक र वाह्य कारणको तथ्य र तर्कसम्मत प्रस्तुति गरिनु पर्छ । मुल कुरा प्रतिश्पर्धि व्यापारिक कृषि र वचौलिया बजारको दबावमा परेका किसानले खेतीपाती गरेर घरबार समाल्न नसकेका हुन । सगै, जलवायु सकट र विषाक्त कृषिले माटो, पानी र जैविक विविधता घटेको छ । यस अर्थमा यसमा गरिएको दावी सरासर गलत देखिन्छ । कुनैपनि कार्यले कृषि क्षेत्र उन्नत भएको छैन । यो कुराको वस्तुनिष्ठ समीक्षा गरि उपयुक्त प्रस्तावना राखिनु पर्छ ।

कृषि क्षेत्रको वर्तमान स्थिति :

यो प्रस्तुतिमा नेपाली कृषिलाई प्रभाव पारेका आयामको वस्तुनिष्ठ समिक्षा गरिएको छैन । यस्तो सरदर ज्ञानका आधारमा निश्कर्ष निकाल्नु घातक छ । यसले गलत दृष्टिकोण बनाउछ । कृत्रिम रसायन कुनै पनि अर्थमा राम्रो कुरा होइन । यसलाई घटाउने प्रस्ताव गरिनु पर्छ ।

(कृषि अनुसन्धान, शिक्षा र प्रशारको एकीकृत प्रणाली विकास गर्ने ।

य जलवायुमा आएको परिवर्तनले कृषि क्षेत्रमा पारेको असर र प्रभाव घटाउने ।

नीति, रणनीति र कार्ययोजना

(माथी उल्लेखित उध्येश्यमा स्पष्ट भएर नीति खण्डमा माथीका उध्येश्य पूरा गर्न के कस्तो तत्कालिन, मध्यकालिन र दिर्घकालिन नीति अवलम्बन गर्नु पर्छ ? र कस्तो नीतिले निर्णयकर्तालाई रणनीति, कार्ययोजना, कार्यविधिको रुपरेखा बनाउन सघाउछ ? जस्ता कुरालाई ख्याल गरि थप, परिमार्जन गर्ने ।

रणनीति खण्डमा या छुट्टै कार्यनीति र कार्ययोजना खण्ड थप गर्ने र यसलाई सफल बनाउन अपनाउन पर्ने कानुनी, प्राविधिक, प्रशासनिक, श्रोतको व्यवस्थापनका कार्यविधिको प्रस्तुति गर्ने

कार्ययोजनाको खण्डमा प्रथामिकताका साथै के कस्ले, कहिले, कसरी र भए नभएको कसरी थाहा हुन्छ ? स्पष्ट किटान गरिनु पर्छ ।

नीति कार्यान्वयन :

प्रस्ताव गरिएको नीति कार्यान्वयनको समितिमा किसान र कृषि क्षेत्रका अन्य सरोकारवालाको प्रतिनिधित्व हुने व्यवस्था गरिएको छैन । यसको कार्यान्वयन, आवधिक समिक्षा र पृष्ठपोषण प्रभावकारी नभएको विगतको अनुभव

किसानलाई केन्द्रमा राखी, नेपालको स्थानीय विशेषतामा आधारित, प्रकृतिसँग समन्वय गर्ने खेती प्रणाली मात्र उपयुक्त विकल्प हो ।

छ । यसमा गरिएको प्रस्तावले यहि नियति दोहोऱ्याउने नियत राखेको देखिन्छ । यस्तो महत्वपुर्ण नीतिको कार्यान्वयनमा सबै पक्षको संलग्नता अपरिहार्य छ । यसका लागि, सबै तहमा सरोकार समुहको उचित प्रतिनिधित्व रहने गरि आवधिक समीक्षा र पृष्ठपोषणको सुनिश्चितता गरिनु पर्छ ।

अन्त्यमा, यि नीतिगत प्रस्तावहरूलाई नसच्याएसम्म यो नीति पारित गर्नु भनेको फेरी पनि कृषि क्षेत्रलाई थप तहसनहस बनाउनु हो । किनकी उच्च बाह्य स्रोत र लगानीमा गरिने व्यापारिक कृषिले नेपाललाई परमुखी मात्र बनाउदैन यो विषाक्त हुनबाट समेत रोक्न सकिदैन ।

“खानाका लागि विष रहित खेतीपाती गरौं”

“तुलनात्मक लाभ भएका कृषि उपज प्रवर्द्धन गरी किसानको आम्दानी र रोजगारी बढाऔं”

जैविक कृषि जागरण अभियान २०८२

अहिले खाना, खेतीपाती र वातावरण सबैभन्दा ठूलो संकटमा छन् । रासायनिक मल र विषादीको प्रयोग निरन्तर बढ्दो छ। यसले माटो र मानव स्वास्थ्यलाई थप संकटग्रस्त बनाइरहेको छ । जलवायु परिवर्तनसँगै माटो मरिरहेको, पानी चक्र बिग्रँदै गएको अवस्था छ । परिणामतः एकातिर हाम्रो स्थानीय उत्पादन आवश्यक रूपमा बढ्न सकेको छैन भने अर्कातिर हानिकारक आयातित प्रशोधित अल्पपोषक खानामा भर पर्नु परिरहेको छ ।

आम किसानको सरोकार सम्वोधन गर्ने जिम्मेवारी लिएका सरकार र सरोकार समूहहरू यसप्रति उदासीन देखिन्छन् । कृषि क्षेत्रको उन्नतिका लागि दिशानिर्देश गर्ने कृषि नीति र संघीय ऐन अहिलेसम्म बन्न सकेका छैनन् । खाना र उत्पादक किसानको सुरक्षागर्ने खाद्य अधिकार र सम्प्रभुता ऐन नियम बने पनि कार्यान्वयनमा आउन सकेका छैनन् । सरकारी अधिकारीहरूले खाद्य सुरक्षा तथा बीउ संरक्षण र विषादी नियन्त्रण सरकारको प्राथमिकता हुने बताएका छन् तर दलाललाई फाइदा पुग्ने खालको बेथितिबाट यस्ता प्राथमिकताहरू कार्यान्वयन हुनेमा विश्वास गर्ने आधार भने देखिँदैन ।

यस्तो अवस्थामा खाना र खेतीपातीका सवालमा गम्भीरतापूर्वक चासो राखी, समाधानका उपायहरूबारे सार्थक प्रयास गर्नु हामी सबैको साझा दायित्व हो ।

आधुनिक र व्यवसायिकका नाममा बाहिरी रासायनमा निर्भर खेतीपातीको बाटो गलत हो । यो फेर्नु आवश्यक छ । विशेष गरी, कृत्रिम रासायनिक मल र विषादी रहित खेती तथा स्वस्थ्य र पोषणयुक्त खाना सुनिश्चित नगरी केवल भाषणले समस्या समाधान हुन सक्दैन भन्ने कुरा सबैले बुझ्नुपर्छ ।

किसानलाई केन्द्रमा राखी, नेपालको स्थानीय विशेषतामा आधारित, प्रकृतिसँग समन्वय गर्ने खेती प्रणाली मात्र उपयुक्त विकल्प हो । त्यसैले, हामी सबै तहका सरकार, नागरिक समाज, सञ्चार माध्यम र सम्पूर्ण किसान समुदायलाई यो अभियानमा एकताबद्ध रूपमा जुट्न आह्वान गर्दछौं । हामी यो जागरण यात्रामा हुने सबै भेटघाट र संवादलाई, स्वस्थ र पोषणयुक्त खाना प्राप्त गर्ने नैसर्गिक अधिकारको सुनिश्चितता, कृषि, खाद्य, भूमि, जलवायु लगायत जीवनका आधारभूत पक्षमा किसान समुदाय (विशेष गरी महिला, दलित, आदिवासी जनजाति र विपन्न समूहको न्यायसंगत हक स्थापित गर्ने र सरोकारवालाहरूलाई जवाफदेही बनाउन एक सशक्त अवसरको रूपमा लिन चाहन्छौं । हामी सधैं जस्तै खेतबारीदेखि भान्सासम्म दिनरात खट्ने उर्जावान किसान समुदाय (विशेषत: महिलाहरूको विवेक र समर्पणप्रति सम्मान व्यक्त गर्छौं ।

हामीले चाहेमा, विषमुक्त, पोषणयुक्त खाना सबैलाई र सधैँका लागि उपलब्ध गराउन सकिन्छ भन्ने दृढ अठोट लिनु र निरन्तर प्रयास गर्नु आवश्यक छ । यो जागरण यात्राले हामी सबैमा उत्प्रेरणा जगाउने र सबै नेपालीलाई स्वस्थ, स्वाभिमानी जीवनयापनका लागि एकजुट गराउने विश्वास लिएका छौं ।

खाद्यका लागि कृषि अभियान

वैशाख ८, २०८२

बाँकी ८ पृष्ठ

अर्गानिक खेतीको विशेषता

धनबहादुर मगर

परिचयः

खाद्य भन्नासाथ खनिज तत्व पानी र नुन जस्ता केही पदार्थलाई छोडेर अधिकांश रसायन शास्त्रका हिसाबले अर्गानिक पदार्थ हुन् । विभिन्न देशका कानूनले देश काल अनुरुप व्याख्या गरेको भए पनि कोडेक्स एलिमेण्टारिस्का अनुसार खाने पिइने, चबाइने दैनिक शारीरिक आवश्यकता पूरा गर्ने प्रयोग गरिने पदार्थ त्यस्तो पदार्थ बनाउने आवश्यक मिसाउनु पर्ने पदार्थहरू, पशु आहार र सूर्तिजन्य पदार्थ बाहेकका पदार्थलाई खाद्य पदार्थ भनिन्छ । नेपालमा विक्रम सम्वत् २०२३ मा बनेको खाद्य ऐनले मदिरा एवं मदिराजन्य पदार्थलाई समेत खाद्य पदार्थमा राखेका छैनन् ।

पृष्ठभूमि : हरेक जीवलाई शास फेर्न, हिड्डुल गर्न, काम गर्ने, चल्ने चट्पटाउने र शरीर भित्रका विभिन्न कृयाकलाप गर्नका लागि उर्जा चाहिन्छ । प्राणी जन्मदा साह्रै सानो आकारमा जन्मन्छ । शारीरिक वृद्धिको स्रोत उसले खाने खाना हो भने जीवनका आन्तरिक तथा बाह्य गतिविधि सञ्चालन गर्न आवश्यक उर्जा समेत उसले खाएको खानाबाटै प्राप्त गर्दछ । प्राणीको खानाका प्रकार, प्राणी अनुसार फरक(फरक छन् । जीव विकासक्रमसँगै तिनको खानामा पनि विविधता पाइएको छ । समाज विकासका अध्येताहरूले उल्लेख गरेका छन् । मानिस चेतनाका हिसाबले सर्वश्रेष्ठ प्राणी मानिन्छ । जंगली युगमा उसले जंगलमा पाइने कन्दमुल, सागपात फलफूलका साथै अन्य स(साना प्राणीहरूलाई मारी तिनको मासु समेत खाइन्थ्यो भनिन्छ भने क्रमशः : विभिन्न किसिमका खेतीहरू गरी आफूलाई आवश्यक पदार्थको उत्पादन गर्न थाल्यो घरपालुवा जनावारका लागि समेत कृषि कार्यबाट उपार्जन गर्न थाल्यो । करोडौं वर्ष अघिदेखि वन, जंगल, वातावरण हरेक किसिमका जीव अनुकूल भएकाले माटो अत्यन्त उर्वरा थियो । जनघनत्व बढ्दै जाँदा धेरै सन्तानलाई खाद्य आपूर्ति गर्न धेरे बाली खेती गर्दा धेरै उत्पादन गर्न अनिवार्य भएकाले क्रमशः माटोको उर्वरा शक्ति कम हुँदै गएको कारण मानव निमिर्त रसायनिक मलहरू जमिनमा लगाइएको बालीको शत्रुजीवबाट बालीको सुरक्षाका लागि शत्रु जीवनाशक विषादी एवं उत्पादित खाद्यान्न लामो समयसम्म सुरक्षित भण्डारण गर्न एक स्थानबाट अर्को स्थानसम्म सुरक्षित ढुवानी गर्न किटनाशक विषादीको प्रयोग गर्न आवश्यक भएकाले मानिसले त्यस्ता कीटनाशक, जीवनाशक विषादीहरूका उत्पादन गरी तिनको प्रयोगमा तिव्रता ल्यायो । बढी उत्पादन फलाउन उत्पादित पदार्थको सुरक्षित ढुवानी एवं भण्डारण गर्न प्रयोगमा ल्याइएको

त्यस्ता रसायनिक पदार्थहरूका अवशेष खाद्य पदार्थमा रहनगई खाद्य पदार्थको सेवनसँगै शरीर भित्र जाने र सिंङ्गो मानव शरीरमा नकारात्मक असर गर्ने तथ्यहरू विभिन्न अनुसेल प्रमाणित गरेकाले त्यस्ता हानीकारक विषादीरहित खाद्यान्नको अत्यधिक उत्पादन कसरी हुनसक्छ भन्ने तर्फ पनि पछिल्लो दिनमा वैज्ञानिकहरू लागि परे । साथ(साथै सुरक्षित बसोबास प्रति चिन्तित सामाजिक अभियन्ताहरूले विभिन्न देशमा विषादि रहित खाद्यान्न उत्पादनका लागि सामूहिक अभियान छेडे फलस्वरुप विषादि रहित खाद्यान्नको उत्पादन तथा उपभोगमा व्यापक उभार आयो । राष्ट्रिय, अन्तराष्ट्रिय जगतमा हानीकारक रसायनिक पदार्थ रहित खाद्य पदार्थ उत्पादन उपभोग तर्फ झन्(झन् जागरुक बन्दै गइरहेको छ ।

परम्परागत कृषि प्रणालीमा कृषि उत्पादन बढाउन जनवारको विष्टा पातपतिङ्गर कुहाएर तयार गरिएको मल प्रयोग गरिन्थ्यो । त्यस्ता मलहरू प्रयोग गर्दा ति मलका साथमा माटोलाई खुकुलो बनाउने थप उर्वरा बनाउने सुक्ष्म जीवहरू गड्यौला जस्ता साना जीवहरू मलसँग मिसिएर माटोमा प्रयुक्त हुन्थे । त्यस्ता जीवहरूले माटोलाई मलिले बनाउने मात्र नभई माटोमा भएका गह्रौं धातुहरूलाई पचाई बाली तथा माटोलाई आवश्यक आनुपातमा मात्र कायम राख्न मद्दत गर्दथे । त्यस्तो खेती प्रणालीले माटो, हावा, पानीलाई निरन्तर स्वच्छ, शुद्ध राख्न मद्दत गर्दथे । परम्परागत वा आधुनिक जुनसुकै खेति प्रणाली अपनाएको भएपनि राज्यले २०११ मा

गरेको अनुसन्धानमा खाद्य गुणस्तर विश्लेषणात्मक र कल्याणकारी गरी पर्यावरणीय आधारमा ९भअयियिनष्अबि ऋचष्तभचष्ब० वर्गीकरण गरी सबै पक्षहरू समेत्न सकेका छन् ।

विश्लेषणात्मक

कल्याणकारी

(प्रविधिगत मान्यता

(अधिकारिकता (Authenticity)

(ज्ञानेन्द्रीयजन्य गुणस्तर (

शारीरिकमहत्व (Biological Value)

(पौष्टिकतामा आधारित (

नैतिक मूल्य

(Ethical Value)

(मान्यता (गुणस्तर

निर्धारणको पवित्रतम् आधार

Holistic Method of quality Assessment)

चाहेका तत्वहरू : भिटामिन, पोलिफिनोल, सुगर, प्रोटिन, खनिज

नचाहेका तत्वहरू : नाइट्रेस नाइट्राइट्स, विषादि, गह्रौं धातु, माइको टाक्सिन

स्वास्थ्य भनेको राग विहिन अवस्था मात्र होइन स्वच्छ, सफा सन्तान पैदा गर्न सक्षम शारीरिक तन्दुरुस्ती समेतलाई बुझाउँछ । प्रोटिन, भिटामिन जस्तो चाहेका तत्वहरूका बारेमा जताततै उल्लेख भएको पाइने भएकोले यहाँ खाद्यमा पाइने नचाहेका पदार्थहरूको विशेष चर्चा गरिन्छ ।

विषादि : खेतिबालीमा लाग्ने शत्रुजीव मार्न प्रयोग गरिने प्राकृतिक रुपमा वातावरणमा नभएका र मानिसद्वारा संश्लेषण गरी बनाइएको (धेरैजसो मानिसलाई अति आवश्यक खाद्य पदार्थबाट बनाइएको) रसायनिक पदार्थहरू विषादि हुन् । विषादि शत्रुजीव मार्न प्रयोग गरिने भएपनि मानव तथा जनवारको स्वास्थ्यलाई तिनका अवशेष उत्तिकै हानीकारक हुन्छन् । खाद्य ऐन २०२३ ले खाद्य पदार्थमा रहनसक्ने विषादिका अवशेषलाई निम्नानुसार वर्गीकरण गरेका छन् ।

अनुपस्थित :

सन् २००२ मा रिच्टरले प्रश्तुत गरेको

अनुसन्धान अनुसार खाद्य पदार्थमा अवशेष रहेका कडा विषादिका कारण प्रति वर्ष २२०,००० मानिसको मृत्यु भइरहेको र २६०,००० अन्दाज गरिएको थियो । एशियाको औद्योगिकरण गरिरहेका पछिल्लो तथ्याङ्क अनुसार ३००,००० मानिसहरू कडा विषादि अवशेषका कारण मरिरहेका छन् । (एडलस्टन समेत २००८)

नाइट्रेट र नाइट्राइटः नाइट्रेट आफै कम हानीकारक भएता पनि आन्द्रामा भएको सुक्ष्मजीवको प्रभावमा परी नाइट्राइट अत्यन्तै हानीकारक/विषालु पदार्थमा रुपान्तरित हुन्छ । सेवन गरिएको नाइट्रेटको तीन चौथाई नाइट्रेटभन्दा ६ देखि १० गुणा ज्यादा विषालु नाइट्राइटमा रुपान्तरित हुँदा नवजात शिशु, केटाकेटी र वृद्धहरूमा मेथामिनोग्लोविन नामक खतरनाक रोग लाग्दछ । । त्यसैगरी नाइट्राइटले एम्नियासँग रसायनिक प्रतिक्रिया गरी नाइट्रोसाइमन्स नामक खाद्य नलीमा ट्युमर रक्तर्वुद जस्ता घातक रोग पैदा गर्ने पदार्थ बनाउँदछ । यी रोग जुनसुकै उमेर समूहका मानिसलाई लाग्न सक्दछ । त्यसैगरी नाइट्राइटले थाइराइड लगायतका अङ्गमा पनि असन्तुलन पैदा गर्दछ ।

माइकोटक्सिन : वनस्पतिशाश्त्रमा फन्जाई भनिने जीवलाई नेपालीमा ढुसी भनिन्छ । यद्यपि सबै फन्जाई ढुसी होइनन् । ती फन्जाइलहरूले ओसिलो न्यानोपन भेटेपछि एक किसिमको विषालू पदार्थ निष्काशन गर्दछ र जसलाई विज्ञानले माइकोटक्सिन मानव, बोट, विरुवा, जनवारका लागि अत्यन्तै हानीकारक हुन्छ । ती माइकोटक्सिनको अत्यन्तै सानो मात्रा सेवनले पनि शरीरमा नवीकरण गर्न नसकिने नोक्सानी पुग्दछ । हालसम्म सयकडौं माइकोटक्सिन पत्ता लागिसकेका छन् । फुनारिय, एस्परजियलसर पेनिसिलियम जातका फन्जाइलले विषालु माइकोटक्सिन उत्पादन गर्दछन् । जुनसुकै खानाको माध्यमबाट एक पटक शरीरमा छिरिसकेपछि माइकोटक्सिन कसै गरे पनि नष्ट हुँदैन गाईवस्तुहरूले दाना /खानाका माध्यम त्यस्ता विषसेवन गरेको भए दुधमा ती विष मिसिएर निस्कन्छन् र दुधको माध्यमबाट मानव शरीरभित्र पुग्दछन् । खाद्य स्वच्छतामा चुनौति बनेको माइकोटक्सिनहरूमा मुख्य रुपमा अपलाटक्सिन ओक्राटक्सिन पाटुलिन, डिआक्सिन्बालेनोल र जिरालेनोल हुने ।

कृतिम योगशील : कतिपय कृतिम योगशील रङ्ग, गुलियो पदार्थ स्वाद बढाउने पदार्थ मानव स्वास्थ्यका लागि हानीकारक प्रमाणित भएका छन् । यी सबै मध्ये कृतिम रङ्ग बढी हानीकारक अनुवांशिक विनाशकारकको रुपमा प्रमाणित भएका छन् । कतिपय त्यस्ता रङ्गले माइग्रेन, टाउको दुख्ने, अकृयाशीलता, एलर्जी, घोरिने/घोत्लिने र केटाकेटीमा सिकाईमा समस्या देखिएका छन् । कृतिम गुलियो पदार्थहरू धेरै शक्ति सेवन, टाउको दुख्नु क्यान्सर जस्तो प्रतिकूल स्थास्थ्य स्थितिसँग गाँसिएका छन् । रोगविहिन शारीरिक तन्दुरुस्तताको कल्पना सबै मानिसमा हुन्छ । सबै प्राणीका लागि आवश्यक ठानिएकाले थोरै समयमा धेरै उत्पादन गर्ने, ढुवानी भण्डारणमा हुने क्षति कम गर्न प्रयोग गरिने विषादि एवं अव्यवस्थित

बाली उठाई, भण्डारण, ढुवानीका कारण उत्पन्न हुने माइकोटक्सिन विभिन्न प्राणीका लागि हानीकारक ठहरिएकाले त्यस्तो हानीकारक रसायन, उत्पादनको खाद्य पदार्थको उपस्थितिलाई न्यूनिकरण गरी/निषेध गरी माटो, हावा पानी सहित सम्पूर्ण वातावरण सबै हिसाबले भावी पिँढीले उपयोग गर्न सक्ने होस भनी जैविक खेती प्रणाली, एकीकृत शत्रुजीव नियन्त्रण जस्तो खेतिको उपायहरूलाई समयसापेक्षित सम्बन्धन गर्ने अर्गानिक कृषि प्रणालीको कार्यन्वयनलाई संसारभर प्राथमिकता दिन थालिएको छ । रसायनिक विषादि र रसायनिक मलको प्रयोग नगर्दा कृषि उत्पादन घट्न जान्छ । प्राकृतिक विषादिको ढुवानी भण्डारण सहज मात्र होइन धेरै अवस्थामा सम्भव पनि छैन । एकातिर दिनदिनै धेरै जनसंख्या वृद्धि अनुरुप हरेकलाई खाद्य पुऱ्याउनु छ भने अर्कोतर्फ स्वच्छ खाद्य सबै जनता विच पुऱ्याउनु पर्ने गहन दायित्व पनि यस्तो अवस्थामा एकैपटक सम्पुर्ण मानवलाई अर्गानिक उत्पादन उपलब्धता गराउने सोचलाई थाती राखी धेरै उत्पादन लिन सकिने अमृतांश बाली, अमृतांश मांस, आतांश दुग्ध, आमृतांश पंक्षी, अमृतांश मत्स्य र वनस्पतिबाट निकालिएका उत्पादन बढाउन सकिने पदार्थको प्रयोगमा व्यापकता ल्याउने एवं नयाँ(नयाँ अरु त्यस्ता पदार्थको खोज गर्नु अत्यन्तै आवश्यक बनेको छ ।

भावी पिँढीलाई हस्तान्तरण :

हामीले पूर्खाबाट जैविक ज्ञान जोगाउन पर्दछ । पृथ्वीमा क्षणिक लाभका लागि दोहन गरेर वातावरण विनाश गरेका छन् तिनलाई रोक्नु पर्छ । यही अवस्थालाई निरन्तरता दिने हो भने पृथ्वीमा मानव लगायत थुप्रै अन्य प्राणी एवं वनस्पति प्रजाति लोप हुन सक्ने अवस्थालाई अविलम्ब सम्वोधन गर्नेगरी हाल प्रचलनमा रहेको खेती प्रणाली, खाद्य प्रशोधन प्रणालीमा सुधार गरी अर्गानिक कृषि तथा खाद्य उत्पादन प्रणाली स्थापित गर्ने अभियान करिब पाँच दशक अघि शुरु गर्दै अन्तराष्ट्रिय अर्गानिक कृषि अभियान महासंघ (International Federation या Organic Agriculture Movement, IFOAM) को स्थापना भई कृषि तथा खाद्य उत्पादन प्रणालीलाई स्वास्थ्य पर्यावरण अनुकूल बनाउने थुप्रै पहलहरू भएका छन् । उक्त अभियानले अर्गानिक कृषि प्रणाली मापनका आधार र तौर तरिकाहरू निर्धारण गरी त्यसरी उत्पादित वस्तुहरूको प्रमाणीकरण गर्ने छुट्टै संस्थाको पनि स्थापना गरेका छन् । अर्गानिक खाद्य प्रशोधन जम्मा ४० वटा प्राकृतिक योगशील प्रयोगलाई अनुमति दिइएको छ । परम्परागत रुपमा सयौं कृतिम योगशील प्रयोगमा छन् । आइफोमले निर्धारण गरेका सिद्धान्तहरू :

(उच्च गुणस्तरको खाद्य प्रशस्त मात्रामा उत्पादन गर्ने ।

(स्थानीय स्रोतको प्रयोग गरी प्राकृतिक चक्र भित्र रही एवं सकेसम्म आवद्ध प्रणालीमा सञ्चालन गर्ने ।

(माटोको उर्वराशक्ति र आत्मनिर्भरताको सम्भार एवं दीर्घकालीन सुधार,

(बाली उत्पादन र जनावार पालन विच उपयुक्त सन्तुलन निर्माण गर्ने ।

(जनावार कल्याणको उच्चस्तरीय प्रत्यभूति कायम गर्ने ।

(स्थानीय तथा क्षेत्रीय उत्पादन तथा वितरण साङ्लोलाई बढावा दिने ।

(सामाजिक र पर्यावरणीय दुबै हिसावले न्यायसंगत समग्र उत्पादन प्रशोधन र वितरण साङ्लो स्थापनामा सहयोग व्यवस्था मिलाउने ।

निर्धारित सिद्धान्तहरूमा सिधै खाद्य स्वच्छता समावेश नगरेको भएता पनि यी आधारभूत सिद्धान्तले उच्च गुणस्तरीय खाद्य स्वच्छता

प्रत्यभूति गर्ने अर्गानिक खेतिका लागि थलो प्रदान गर्दछ । निर्धारित सिद्धान्त कार्यन्वयनमा आउँदा एकातिर नाइट्रेट, नाइट्राइट जस्ता रसायनबाट माटो पानी समेत प्रर्दुषण मुक्त हुन सक्छ । कृतिम योगशीलको प्रयोगले स्वास्थ्यमा हुने प्रतिकूल असरलाई निषेध गर्दछ । जनावार एवं बोट विरुवाको अनुवांशिक असरलाई निस्तेज पार्दछ । स्थानीय साधन स्रोत निर्भरतालाई बढावा दिन्छ भने प्रत्यक्ष रुपमा स्वच्छ स्वास्थ्यकर खाद्य उपलब्धताले निरोगी दीर्घजीवि सुनिश्चितता प्रदान गर्दछ ।

पहिलो खाद्य स्वच्छता भन्नाले उत्पादन स्वच्छता(उत्पादित पदार्थको स्वच्छतालाई मात्र बुझाउदथ्यो भने अर्गानिक कृषि अभियानका कारण खाद्य स्वच्छताको समग्र परिभाषा समेत बदलिएको छ । अहिले समग्र कृषि खाद्य प्रणालीको स्वच्छतालाई बुझाउँछ ।

खाद्य स्वच्छता, उत्पादन स्वच्छता कृषि खाद्य प्रणाली स्वच्छता, (स्वच्छता, विषालुपना विहिन खाद्य, स्वाच्छता पौष्टिक खाद्य, उजागरमा स्वच्छता खाद्यका सबै पक्ष उजागर गरिएका लेवलमा स्वच्छता) अर्गानिक खाद्य वास्तविक अर्गानिक नै हो । उत्पादन पद्धतिका मानव तथा अन्य प्रणालीहरूमा : आपूतिमा स्वच्छता वितरणमा स्वच्छतापहुँच तथा पारदर्शितामा स्वच्छताखाद्य उत्पादनमा उपभोक्ताको प्रभावमा स्वच्छता सम्पूर्ण खाद्य उत्पादन प्रक्रियाको सूचनामा स्वच्छता लेवल आदिको प्रयोगबाट)वातावरणमा, हावापानीमा कुनै नकारात्मक असर छैनन् भन्ने स्वच्छता वर्षौं लगाएर बिगारेको माटोमा अर्गानक कृषि खाद्य प्रणाली अपनाउँदा एकपटक धेरै उत्पादन लिन सकिदैन । यो यथार्थ हो र एकपटक धेरै उत्पादन भएन भन्नु महिनौं विरामीले थलिएको मानिस दौडिएन भन्नु जस्तै हो । उसलाई त पौष्टिक आधार, आरामको जरुरत पर्दछ । ठीक त्यसैगरी माटो उर्वरा बनाउने माटोको मित्र जीवहरू विषादिका कारण नष्ट भईसकेको अवस्थामा बाहिरबाट त्यस्तो मित्र जीवन हाली अमृतांश बाली जस्ता कृषि उत्पादन बढाउने वनस्पति सार (अर्गानिक) समेतको प्रयोगले कालान्तरमा माटोलाई पूरानै अवस्थामा पुऱ्याउन सकिन्छ । प्रकति, वनस्पति, जीवहरू एक अर्कालाई परिपूरकता प्रदान गर्दछ भन्ने तथ्य आधारभूत विज्ञानले प्रमाणित गरिसकेको छ । अर्गानिक कृषि प्रणाली आजै देखि शुरु गर्ने हो भने भावी पिँढीलाई पुनर्ताजगी प्रदान गरि यो पृथ्वीमा आउँदो पिँढीलाई स्वास्थ्यकर बनाउनु सकिन्छ ।

दाङमा विदेशबाट फर्किएका यवाहरु बाख्रापालनमा सक्रिय

काठमाडौं वैशाख ७, दाङ, घोराही वैदेशिक रोजगारबाट फर्किएका दाङका युवा पशुपालन पेसामा आवद्ध हुँदै गएका छन् । जिल्लाका युवाहरू भैँसी, कुखुरा, बाखालगायत पेसा, व्यवसायमा संलग्न भएका हुन् । बाहिरी देशमा भनेजस्तो तलब र काम नपाइने जनाउँ युवाहरू पछिल्लो समय पशुपालन व्यवसायबाट मनग्य आम्दानी गरिरहेका छन् ।

दाङमा मामा भान्जा मिलेर विगत तीन वर्षदेखि व्यावसायिक रूपमा बाखापालन व्यवसाय गर्दै आएका छन् । घोराही उपमहानगरपालिका-१२ रमनामा बुद्ध बाखा फार्ममार्फत व्यवसायमा जोडिएका ३४ वर्षीय भान्जा जनक बुढा र उजका मामा ५४ वर्षीय मनबहादुर बुढा बाखापालन मनबहादुर बुढा बताउँछन् । बाबुबाजेले गरेको पेसा पशुपालन भएकाले यही नै उत्तम व्यवसाय लागेको उनको भनाइ छ । घाँसका लागि आफैँ छर्ने गरेको हुँदा घाँसको समस्या नहुने उनी बताउँछन् । गतवर्ष मात्रै ५४ वटा बाखा रोग लागेर मरेका कारण रु दुई लाख ५० बढी घाटा भएको उनले सुनाए । यसैलाई निरन्तरता दिँदै जाँदा सफल हुँदै जानेमा उनीहरू आशावादी छन् । उनीहरूले एउटा खसीलाई रु ५४ हजारसम्म बिक्री गर्ने गरेका छन् । फार्ममा धेरै काम भएका बेला घरपरिवारले पनि सहयोग गर्ने भएको हुँदा अन्य कामदारको आवश्यक नपर्ने गरेको मनबहादुर बताउँछन् । सुरुमा आठवटा बाखाबाट सुरु गरेको व्यवसाय हाल भने बढ्दै गएको छ ।

व्यवसायबाट सन्तुष्ट छन् । जनक पाँच वर्ष र मनबहादुर २५ वर्ष रोजगारका लागि साउदीमा जीवन बिताएर फर्किएका हुन् । किसान जनक विदेशबाट आएर बाखापालन व्यवसाय सुरु गरेको बताउँछन् । उनले भने, 'वार्षिक रूपमा बाखाको बिक्रीबाट एक वर्षमा रु १० लाख आम्दानी हुन्छ ।' तर बाखाको दानापानी, औषधिलगायतमा खर्च हुने हुँदा त्यति धेरै बचत गर्न सकिएको छैन । 'अरुको देशमा बसेर सोचेजस्तो कमाई गर्न नसकिएको हुँदा अहिले आफ्नै देशमा बाखापालन व्यवसायबाट सन्तुष्ट छौं।' भोलिका दिनमा व्यवसायलाई बढाउँदै लैजाने उनको सोच छ ।

फार्ममा हाल ७५ वटा बोयर, खरी र लोकल जातका बाखा छन् । दुई बिघा जग्गा भाडामा लिएर बाखापालन गर्दै आएका अर्का किसान पछिल्लो समय जिल्लामा व्यावसायिक रूपमा नै बाखापालन गर्ने युवाको सङ्ख्या बढ्दो छ । बाखाको बजार मूल्य राम्रो भएपछि किसान व्यवसायमा आकर्षित भएका हुन् । किसानले घरघरमा थोरै भए पनि बाखा पालेर सामान्य घर खर्च चलाउने गरेका छन् ।

विशेषगरी गाउँघरमा किसानले घरमा दुई(चारवटा माउबाखा पालेर कमाएको रकम छोराछोरीको पढाइ खर्च, घर खर्च र केही रकम बचत गर्न थालेका छन् । जसले गर्दा दुई(चार रुपैयाँको समस्या बाखापालन व्यवसायले टर्ने गरेको किसान बताउँछन्। बाखापालन व्यवसायमा बजारीकरणको समस्या नहुने भएकाले यसबाट राम्रो आम्दानी गर्न सकिने किसानको भनाइ छ ।

याक हिमाली जनजीवनको महत्वपूर्ण अंग : मन्त्री अधिकारी

कृषि तथा पशुपन्छी विकासमन्त्री रामनाथ अधिकारीले याक पालनले हिमाली समुदायको आयआर्जन, खाद्य र पोषण सुरक्षा, प्राङ्गारिक खेती तथा वातावरणीय सन्तुलनमा महत्त्वपूर्ण योगदान पुऱ्याइरहेको बताएका छन् ।

प्रथम राष्ट्रिय याक दिवसका अवसरमा कृषि मन्त्रालयले आज ललितपुरमा आयोजना गरेको कार्यक्रममा मन्त्री अधिकारीले भौगोलिक चुनौती, युवा पुस्ताको बसाइँसराइ, चरन क्षेत्र अभाव, प्रजनन सम्बन्धी समस्या, जंगली जनावरको आक्रमण, जलवायु परिवर्तन जस्ता कारण नेपालमा याकको संख्या घट्दै गएको बताए ।

उनले याक (चौंरी) पालनको संरक्षण र प्रवर्द्धनका लागि संगठित प्रयास आवश्यक रहेको भन्दै याक संरक्षण र दिगो उपयोग मार्फत हिमाली क्षेत्रको खाद्य सुरक्षा, जलवायु अनुकूलन, जैविक विविधता संरक्षण र ग्रामीण जीवनशैली सशक्तीकरण नै अबको साझा लक्ष्य रहेको उल्लेख गरे ।

मन्त्री अधिकारीले हिमाली जनजीवनको अविभाज्य अंग बनेका याकलाई संरक्षण, सुधार र व्यावसायिक रूपान्तरण मार्फत नवजीवन दिनु सबैको साझा उत्तरदायित्व रहेकोमा जोड दिए ।

उनले याक संरक्षण एवं प्रवर्द्धनका लागि सोलुखुम्बु स्याङ्बोचेमा याक आनुवंशिक स्रोत केन्द्र सञ्चालनमा ल्याइएको उल्लेख गरेका थिए । मन्त्रालयका अनुसार उक्त केन्द्रले याकको शुद्ध नश्ल संरक्षण, आनुवंशिक सुधार, प्रविधि विस्तार र प्रसारमा महत्त्वपूर्ण कामको सुरुवात गरिएको बताए ।

किसानलाई सम्मानः

'याक चौंरी प्रवर्द्धन : हिमाली जीवन, संस्कृति र पर्यावरण संरक्षण' भन्ने मूल नारासाथ पहिलो पटक मनाइएको राष्ट्रिय याक दिवसका अवसरमा याक पालक किसानलाई पनि सम्मान गरिएको छ ।

याकलाई राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन २०२९ ले संरक्षित वन्यजन्तुको सूचीमा उल्लेख गरेको छ । नेपालमा मात्र उत्पादन हुने विश्व प्रसिद्ध याक चिज ओमेगा(३ फ्याट्टी एसिडको स्रोत रहेको, याकको दही प्रसिद्ध दुग्ध परिकारका रूपमा रहेको, याकको दूधबाट बनेको छुर्पी हिमाली क्षेत्रका किसानका आम्दानीको प्रमुख स्रोत रहेको र हिमाली क्षेत्रको सभ्यताका रूपमा समेत याक रहेकोमा संरक्षणकर्मीले जोड दिएका छन ।

याकको छाला र पुच्छरबाट बन्ने वस्तु निर्यातको प्रचुर सम्भावना बोकेका उत्पादन हुन् । याक पर्यटन प्रवर्द्धनमा पनि आकर्षणको केन्द्र बन्ने सम्भावना छ । याकमार्फत सामान ढुवानीदेखि खेतबारी जोत्नेसम्मका काम हुँदै आएका छन् ।

याक दिवसको अवसरमा ललितपुरमा आयोजित कार्यक्रममा उनले यस्तो बताएका हुन् । उनले पछिल्लो समय जलवायु परिवर्तन तथा युवापुस्ताको बसाईंसराई जस्ता कारणले याक र चौंरी पालन घट्दो अवस्थामा रहेको बताए ।

उनले हिमाली क्षेत्रमा बसोबास गर्ने समुदायको आर्थिक आयआर्जनको प्रमुख स्रोत चौरी पालन भएको बताए । चौरीको दूधबाट बन्ने छुर्पी, छेनालगायतका वस्तु हिमाली क्षेत्रका समुदायको खानपानको मेरुदण्ड भएको उनको भनाइ छ ।

याक र चौरी पर्यटन प्रवर्द्धनको समेत आकर्षण केन्द्र भएको बताए । उनले याकको छाला र पुच्छरबाट निर्माण हुने वस्तुहरू विदेशमा निर्यात गरेर विदेशी मुद्रा आर्जन गर्न सकिने बताए ।

उनले चौरी पालनले हिमाली समुदायको आयआर्जन, खाद्य पोषण सुरक्षा, प्राङ्गारिक खेती, वातावरण सन्तुलन लगायतमा महत्वपूर्ण योगदान गरेको बताए । याक र चौँरी नेपालको पहिचान, गौरव र धरोहर भएको उनको भनाइ छ ।

कृषि तथा पशुपंक्षी मन्त्रालयका सचिव डा. राजेन्द्रप्रसाद मिश्रले नेपालमा सुरु गरिएको याक दिवसलाई अन्तर्राष्ट्रिय दिवस बनाउनुपर्ने बताए ।

उनले याक तथा चाँचरी पालन गर्ने देशहरूको साझा संस्कृति र साझा सम्पत्तिको रूपमा विकास गर्नुपर्ने बताए । उनले याक पालनलाई सम्बन्धित देशहरू नेपाल, भारत, चीन तथा भुटानले अन्तर्राष्ट्रिय सरोकारको विषय बनाउनुपर्नेमा जोड दिए । दिवस मनाउँदा याक पालन क्षेत्रमै गएर मनाउनुपर्ने उनको भनाइ छ ।

याकप्रतिको आकर्षण बढाउन तथा जैविक तथा आर्थिक महत्त्व उजागर गर्न सरकारले वैशाख ७ गतेलाई याक दिवस घोषणा गरेको थियो ।

याक पालनले हिमाली समुदायको आयआर्जन, खाद्य र पोषण सुरक्षा, प्राङ्गारिक खेती तथा वातावरणीय सन्तुलनमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याइरहेको बताए । 'प्रथम राष्ट्रिय याक दिवस ' को अवसरमा कृषि तथा पशुपन्छी विकास मन्त्रालयले आज ललितपुरको खुमलटारमा आयोजना गरेको कार्यक्रमलाई सम्बोधन गर्दे मन्त्री अधिकारीले भौगोलिक चुनौती, युवा पुस्ताको बसाइसराई, चरन क्षेत्रको अभाव, प्रजननसम्बन्धि समस्या, जंगली जनावरको आक्रमण, जलवायु परिवर्तन जस्ता कारणले

नेपालका याक /चौँरीको संख्या घट्दो क्रममा रहेकाले याक / चौँरी पालनको संरक्षण र प्रवर्द्धनका लागि संगठित प्रयास आवश्यक रहेको बताए । मन्त्री अधिकारीले याक / चौँरीको संरक्षण र दिगो उपयोगमार्फत हिमाली क्षेत्रको खाद्य सुरक्षा, जलवायु अनुकूलन, जैविक विविधताको संरक्षण र ग्रामीण जीवनशैलीको सशक्तीकरण नै अबको साझा लक्ष्य रहेको उल्लेख गरे । मन्त्री अधिकारीले हिमाली जनजीवनको अविभाज्य अंग बनेका याक / चौँरीलाई संरक्षण, सुधार र व्यावसायिक रूपान्तरणमार्फत नव जीवन दिनु हाम्रो साझा उत्तरदायित्व रहेकोमा जोड दिए । मन्त्रालयको अग्रसरतामा सरकारले याक र चौँरीको महत्वलाई आत्मसात गर्दै प्रत्येक बैशाख ७ गतेको दिनलाई राष्ट्रिय याक दिवसको रुपमा मनाउने निर्णय गरेको उल्लेख गर्दै मन्त्री अधिकारीले याकको संरक्षण एवं प्रवर्द्धनका लागि सोलुखुम्बुको स्याङ्वोचेमा याक आनुवांशिक स्रोत केन्द्र सञ्चालन ल्याईएको र उक्त केन्द्रले याकको शुद्ध नस्ल संरक्षण, आनुवंशिक सुधार, प्रविधि विस्तार र प्रसारमा महत्वपूर्ण कामको सुरुवात गरेको बताए । मन्त्री अधिकारीले आगामी दिनमा याक / चौँरीको दिगो विकास सुनिश्चित गर्न मन्त्रालय प्रतिवद्ध रहेको पनि उल्लेख गरे । ' याक चौँरी प्रवर्द्धनः हिमाली जीवन, संस्कृति र पर्यावरण संरक्षण ' भन्ने मूल नाराका साथ पहिलो पटक मनाईएको राष्ट्रिय याक दिवसका अवसरमा याक पालक कृषकहरुलाई पनि सम्मान गरिएको छ । याकलाई राष्ट्रिय निकुञ्ज तथा वन्यजन्तु संरक्षण ऐन, २०२९ ले संरक्षित वन्यजन्तुको सूचिमा उल्लेख गरेको छ । नेपालमा मात्र उत्पादन हुने विश्व प्रसिद्ध याक चिज ओमेगा (३ फयाट्टी एसिडको स्रोत रहेको याकको दही प्रसिद्ध दूग्ध परिकारको रुपमा रहेको याकको दुधबाट बनेको छुर्पी हिमाली क्षेत्रका किसानहरुको आम्दानीको प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको र हिमाली क्षेत्रको सभ्यताको रुपमा समेत याक रहेकोमा संरक्षणकर्मीहरुले जोड दिएका छन् । याकको छाला र पुच्छरबाट बन्ने वस्तुहरु निर्यातको प्रचुर सम्भावना बोकेका उत्पादन हुन् । याक पर्यटन प्रवर्द्धनमा पनि आकर्षणको केन्द्र बन्ने सम्भावना रहेको छ । याक मार्फत सामान ढुवानीदेखि खेतबारी जोत्नेसम्मका कार्यहरु हुँदै आएको छ ।

नेपालमा ...... आक्रमणबाट हुने गर्दछ । यसले जराको भित्री भागमा असर गरी पानी तथा खाद्य पदार्थको ओसार पसारमा अवरोध खडा गर्दछ जसले गर्दा बिरुवा विस्तारै पहेँलिदै गएर अन्तमा ठाँडै सुक्न जान्छ । पानी जम्ने र अम्लिय एवंम् क्षरीय दुबै माटोमा यो रोग लाग्ने गरेको पाइएको छ ।

यसको रोकथामको लागि रोग निरोधक जातको छनौट गर्नु नै बुद्धिमानी ठहर्छ । चाइनिज अम्वा, बनारसी, नासिक, सुप्रीम, धोल्खासिन्ध भन्ने जातहरू रोग निरोधक भएकोले यसलाई रुटस्टकको रुपमा प्रयोग गरी बिरुवा उत्पादन गरेर यस रोग लाग्नबाट बचाउन सकिन्छ । त्यस बाहेक बगैंचाको सफा सुग्घर, पानीको निकासको प्रबन्ध र स्वास्थ बोटलाई ०.१५ को दरले ८(किनोलिनेल सल्फेट (ड(त्तगष्लयष्लियाँ क्गा(उजबतभ० को इन्जेक्सन दिएमा रोग लाग्नबाट बचाउन सकिन्छ । त्यस्तै आजकल यो रोगको नियन्त्रणको लागि जैविक विधि पनिउपयोगमा ल्याउन थालिएको छ । यसको लागि ट्राइकोडरमा भन्ने सूक्ष्मजीवको प्रयोग गर्ने गरेको पाईन्छ (द्विवेदी, १९९२) । रोग लागी सकेपछि यसको उपचार गर्न असम्भव हुन्छ । त्यसैगरी कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थान, रामपुर क्याम्पसमा अवस्थित र पहाडी कृषि अनुसन्धान कार्यक्रमद्वारा सञ्चालित अम्वाको ओइलाउने रोग सम्बन्धी परियोजनाले धादिङमा गरेको अनुसन्धानको प्रारम्भिक नतिजा अनुसार कृषि चून (२.५ किलोग्राम प्रतिवोटको दरले बोटको फेदमा हल्कासँग खनेर माटोसँग मिसाउने र वेभिष्टिन ०.०७५५ (४ ग्राम प्रतिलिटर पानीमा) मिसाएर बोटमा एकनासले छर्कने (संयुक्त रुपमा गरिएको) प्रयोग अन्य प्रयोगहरूको तुलनामा रोग नियन्त्रण गर्न प्रभावकारी देखिएको छ ।

एन्थ्राक्नोजः पात, डाँठ र फलमा काला धब्बाहरू देखिई हाँगाहरू सुकी बिरुवा मर्नु यस रोगका प्रमुख लक्षणहरू हुन् । यो रोग Gloeosporium psidii-Colletotrichum psidii नामक ढुसीबाट हुने गर्दछ । यसको नियन्त्रणको लागि कपर अक्सिक्लोराइड, डाइथेन जेड(७८, डाइफोलाईन इत्यादि ढुसीनासक औषधी छर्न सकिन्छ । खटिरे रोग (Canker): यो रोग Physalospora psidii नामक ढुसीबाट हुने गर्दछ । यो रोग लागेका फल र पातमा खटिरा जस्ता काला दागहरू देखिन्छन् । रोगले आक्रमण गरेका भागलाई हटाई जलाउनु र काँटछाँट गरेको ठाउँमा वोर्डो पेष्ट बनाएर छर्कनु पर्दछ ।

बिरुवालाई २:२:५० को वोर्डेक्स मिक्स बनाएर पनि छर्न सकिन्छ । पातको थोप्ले रोग (Cercospora leaf spot): यो रोग लागेपछि तल्लो भागमा पानीको थोपा सुके जस्ता दागहरू देखा पर्दछन् । पछि गएर पातहरू पहेँलिने र झर्ने गर्दछन् र फल उत्पादनमा कमी आउँछ । यो रोग Cercospora sawadae नामक ढूसीको आक्रमणबाट हुने गर्दछ ।

कपर अक्सिक्लोराइड वा चून र गन्धक १:३ को मात्रामा मिसाएर छर्नाले रोग फैलनबाट बचाउन सकिन्छ । उत्पादनः वनस्पतिक प्रसारणद्वारा तयार गरिएको बिरुवाले वीजु बिरुवा भन्दा चाँडो फल दिन्छ । अम्वाको बोटले ४-५ वर्षदेखि नै फल दिन शुरु गर्ने भएतापनि ८-१० वर्षको उमेरमा मात्र पूरा उत्पादन दिन शुरु गर्दछ । फलको उत्पादन हावापानी, बिरुवाको जात, व्यवस्थापन पक्ष र प्रसारण विधिमा निर्भर गर्दछ । वर्षे बालीको तुलनामा हिउँदे बालीको गुणस्तर राम्रो भएता पनि उत्पादन कम हुन्छ । फल पाक्न थालेपछि ।

त्यसमा गुलियोपना, अमिलोपना, कुल घुलनशील ठोस पदार्थ, क्याल्सियम, प्रोटिन, चिल्लो पदार्थ र वास्नादार पदार्थको विकास द्रुत गतिमा हुन्छ । साधारणतया अम्वाको फललाई पूर्ण रुपमा वृद्धि हुन फल लागेपछि २२ हप्ताको समय आवश्यक पर्दछ । तसर्थ फल अर्ध पहेँलो अवस्थामा छँदा एक एक गरी भेट्नो सहित टिप्नु बुद्धिमानी ठहर्छ । सालाखाला एउटा बोटले २-३ क्विण्टलसम्म फल दिन सक्छ ।

भण्डारण/संचितीः पूर्ण अवस्थामा पाकेको अम्बालाई धेरै समयसम्म भण्डारण गर्न सकिदैन । तसर्थ यदि टाढाको बजारमा लगी अम्बा बिक्री गर्नुपर्ने भएमा अर्ध पहेँलो अवस्थामा टिप्नु पर्दछ ।

त्यसैगरी वायुमण्डलिय तापमानले गर्दा वर्षे फललाई भन्दा हिउँदे फललाई बढी समय भण्डारण गरी १ महिनासम्म राख्न सकिन्छ । त्यसैगरी Waxing गरेर वा Gibberellic Acid को प्रयोग गरेर पनि भण्डारण क्षमता केही दिन बढाउन सकिन्छ । भण्डारण गर्दा तापक्रम व्यवस्थापनमा होस पुऱ्याउनु आवश्यक छ ।

अजुर्नकुमार श्रेष्ठ
उप-प्राध्यापक रामपुर कृषि क्याम्पस चितवन, बागवानी विभाग

नेपालमा गरिने अम्बाखेती

परिचय :

फलहरु मध्ये एक बेग्लै एवं महत्वपूर्ण स्थान ओगट्न सफल अम्बाको उत्पत्ति मध्य अमेरिकामा भएको मानिन्छ । अम्बालाई गरीबको स्याऊ (Poor man's apple) भनेर पनि चिनिन्छ । अम्बालाई साधारण बोलीचालीको भाषामा बेलौती पनि भनिन्छ । अम्बा नेपालको पहाड, भित्री मधेश एवं तराईका विभिन्न भागमा लगाइएको पाईन्छ । सन् २००० मा कृषि मन्त्रालयबाट प्रकाशित एक तथ्याङ्क अनुसार नेपालमा अम्बा खेतीले करिब ४३२८ हेक्टर क्षेत्रफल ढाकेको अनुमान छ ।

यसको खेती संखुवासभा, काभ्रे, धादिङ, बारा, चितवन, तनहुँ, नवलपरासी, रुपन्देही, कपिलवस्तु, दाङ, कञ्चनपुर, लगायत २२ वटा जिल्लाहरूमा लगभग ५० हेक्टर जग्गामा अम्बाको व्यवसायीक उत्पादन भईरहेको छ ।

महत्व र उपयोगः

पाकेको अम्बालाई ताजै खाने गरिन्छ । पाकेको अम्बामा प्रशस्त मात्रामा भिटामिन 'सी' पाईन्छ, जुन सुन्तलाको रसमा रहेको भिटामिन 'सी' को तुलनामा ५ गुणा बढी हुन्छ । त्यस्तै अम्बा क्याल्यिम, फस्फोरस, राइवो लाविन, पान्टोथोनिक एसिड, थायमिन र नियासिन (भिटामिन बी कम्प्लेक्स) को पनि स्रोत हो । साधारणतया रातो गुदी भएका अम्बाको तुलनामा सेतो गुदी भएका अम्बामा भिटामिन सी बढी पाइन्छ ।

त्यसैगरी पाकेको अम्वाको फलमा ८(१०५ घुलनशील ठोस पदार्थ र ८०(८५५ पानी पाइन्छ । अम्बाको फलमा प्रशस्त मात्रामा पेक्टिन पाइने हुँदा यसबाट उच्च गुणस्तरको जेली बनाउन सकिन्छ । अम्बाको बीउमा प्रशस्त मात्रामा फलाम तत्व पाईने भएता पनि बीउ शरीरमा सजिलैसँग नपच्ने हुँदा यो तत्व त्यसै खेर जान्छ । यसको फलबाट आइसक्रिम, सर्वत, ब्गानबच ब्थचगउ र ँचगष्त दगततभच बनाउन सकिन्छ । अम्बाको कलिला पात र बोक्रालाई आउँ र पखालाको उपचार गर्न गाउँघरमा पिँधेर खुवाउँने गरिन्छ । त्यसैगरी कलिला पात र बोक्राबाट कपडा रंगाउने रङ बनाउन पनि प्रयोग गरिएको पाइन्छ ।

हावापानी :

अम्बालाई उष्ण र उपोष्ण हावापानी भएका ठाउँहरूमा सजिलैसँग लगाउन सकिन्छ । खासगरी समुद्र सतहदेखि १५०० मिटरको उचाई भएका नेपालका पहाडी भू(भागहरूमा समेत यसको खेती सफलतापूर्वक गर्न सकिन्छ । उच्च गुणस्तरको प्रशस्त उत्पादन लिनको लागि जाडो महिना अर्थात विशेष हिउँद ऋतुको आवश्यकता पर्दछ । फुल्ने र फल्नेसमयमा अम्बालाई सुख्खा वातावरणको जरुरत पर्दछ । अन्यथा यदि उक्त समयमा सापेक्षिक आर्द्रता बढी भएमा बोटको वृद्धि त प्रशस्त हुन्छ तर न्यून् गुणस्तरको फल बोटले दिन्छ । फलको विकास हुने समयमा वायुमण्डलको तापक्रम यदि बढी हुन गएमा अम्वाका फलहरू झर्ने समस्या देखा पर्दछ । अम्बाको वृद्धि विकास एवम् उत्पादन सफलतापूर्वक लिनको लागि वायुमण्डलीय तापक्रम २३ डिग्री सेल्सियस र १०००(२००० मिमि वर्षा हुने ठाउँमा यसको खेती गर्नु राम्रो हुन्छ । तर फूल फुल्ने तथा फलको वृद्धि विकास एवं पाक्ने समयमा वर्षा नभएमा राम्रो मानिन्छ ।

माटोः

अम्वालाई सबै प्रकारका माटोमा लगाउन सकिन्छ । नेपालमा पाइने रातो, कालो, चिम्ट्याईलो तथा बलौटे माटोमा यसको खेती गरिन्छ । तर अम्वाको बिरुवाले पानी जमेको खप्न नसक्ने हुँदा पानी जम्ने र भूमिगत पानीको सतह नजिक भएमा यसको खेती राम्रो हुँदैन । वास्तवमा सफल अम्वा खेतीको लागि गहिरो, मलिलो, बुर्बुराउँदो र निकासको उचित व्यवस्था भएको जग्गा छन्नु उचित हुन्छ । अम्बाको सतही जरा हुने बिरुवा भएकोले माटोको माथिल्लो सतह (०-२० सेमि) मलिलो हुनु जरुरी छ (हेज तथा तिवारी, १९८१) अम्वालाई अम्लिय र क्षारिय दबै प्रकारका माटोमा सफलताका साथ लगाउन सकिएता पनि माटोको पिएच ४.५-८.२ भएको ठाउँमा यसको खेती राम्रोसँग गर्न सकिन्छ ।

जातहरु :

अम्वा :yrtaceae परिवार अन्तरगत सिडियम (Psidium) समूहमा पर्दछ । यस समूहमा करिब १५० वटा जातहरू पर्दछन् । त्यस मध्ये नेपालमा खेती गरिएका जातहरु

भेट्नातिर तिखारिएको र टुप्पातिर चौडा भएको नास्पाती जस्ता pyriferum जातीहरू हुन, जुन पहाडतिर बढी देख्न सकिन्छ भने तराइतिर र भित्री मधेशमा भने गोला जातहरू नगबवबखब अन्तर्गतका जातहरू लगाइएको पाइन्छ । अम्वाका मुख्य जातहरु यस प्रकार छन् ।

अलाहावाद सफेदा (Allahabad Safeda) :भारतको उत्तर प्रदेशबाट विकसित भएको यो जातको अम्वाको बोट करिब ६ मिटर अग्लो, घना र लामा हाँगाहरू भएको हुन्छ । पातहरू पनि चौडा हुने यो जातले बढी सुख्खा हावापानी पनि सहन सक्दछ । यसका फलहरू गोला, बाहिरी भाग (बोक्रा) सेतो, पहेँलो र गुदी सेतो भएको करिब १५०-२०० ग्रामसम्म तौल भएका हुन्छन् । फलहरूमा गुलियोपना र अमिलोपना दुबै बढी हुन्छ र राम्रो भण्डारण क्षमता भएको पाइएको छ ।

लखनउ(४९/सरदारः बोट मझौला आकारको (२-३ मी. अग्लो र पातहरू ठूला (१२-१३ सेमी लामो र चौडा (६.५ सेमी) हुने यो जात अलाहावाद सफेदाबाट छानेर भारतको पुना भन्ने ठाउँमा विकास गरिएको हो । सरदार अम्वा पनि भनेर चिनिने यस जातका फलहरू लाम्चो र फलको बोक्रा

पहेँलो रंगको हुन्छ । फल गुलियो, गुदि सेतो, नरमखालका बीउहरू र भण्डारण क्षमता बढी हुनु यस जातका अन्य विशेषताहरू हुन् ।

चित्तिदारः यो जात अलाहावाद सफेदासँग मिल्दो जुल्दो जात हो तर यसका पातहरू चौडा, टुप्पो तिखारिएका र फेंदतिर चौडा हुन्छन् । फलहरू वाटुला, साना आकारका र बोक्रामा राता थोप्लाहरू भएका हुन्छन् जुन अलाहावाद सफेदामा हुँदैन । यसको गुदि सेतो हुन्छ र फलको सरदर तौल ११० ग्राम हुन्छ । यसको भण्डारण क्षमता पनि राम्रै पाइएको छ ।

चाईनिज अम्बाः यो जातको बिरुवाहरू अन्य जातको तुलनामा होचा र पातहरू पनि धेरै साना (६.५-८.० सेमी लम्वाई र ३.०(४.० सेमी चौडाई) हुन्छन् । अन्य जातको तुलनामा यसमा फल र बीउ पनि धेरै साना (गुच्च आकार) र मसिना हुन्छन् । यस जातलाई अम्वामा लाग्ने प्रमुख रोग ओईलाउने रोग (Wilting) को रोग प्रतिरोधात्मक क्षमता भएको जात पनि भनिन्छ । तसर्थ, यसलाई रुटस्टकको रुपमा प्रयोग गरी बिरुवा उत्पादन गरेर रोग निरोधक जातहरू विकसित गर्न प्रयोग गरिएको पाईन्छ ।

वनारसीः अन्य जातहरूको तुलनामा फलमा गुलियोपना बढी हुने यो जातको बोट माध्यम आकारको (५.५ मी अग्लो र पातहरू लामा (१०(१०.५ सेमी र चौडा ५.५ सेमी) र टुप्पो तिखारिएका हुन्छन् ।

फलहरू गोलाकार र भण्डारण क्षमता मध्यमस्तरको पाइएको छ । रेड लेष्डः नाम अनुसार फलको गुदी रातो हुने यस जातको बोट करिब ३.५-४.५ मी अग्ला र पातहरू १० सेमी लामा र औसत ५ सेमी चौँडा अनि टुप्पातिर तिखारिएका लाम्चिला हुन्छन् । फलको बोक्रामा कहिलेकाँही राता थोप्ला देखिने ती जातहरू देख्दा आकर्षक भएपनि खाँदा खल्लो र भण्डारण क्षमता कम भएका हुन्छन् ।

स्थानीय जातहरू : फलहरू नास्पाती आकारका, पाक्दा पहेँला र चिल्लो रङ्का देखिने र भण्डारण क्षमता बढी भएतापनि उन्नत जातका तुलनामा उत्पादन कम हुने भएकोले यसको खेती व्यवसायीक रुपमा गरिँदैन । ठाउँको नाम अनुसार स्थानीय जातहरूको नाम राखेको पाइन्छ । अन्य जातहरूमा हब्सी, सिडलेस, मिर्जापुरी, नासिक, नागपुर, वेदाना आदि पर्दछन् । वर्णशंकर जातहरूमा सफेदाजाम, कोहिर सफेदा, अर्का अमूल्य र अर्का मृदुला जस्ता जातहरू भारतमा विकसित गरिएका छन् । नेपालमा खेती गरिएका अम्वाका मुख्य जातहरूमा इलहावाद सफेदा, इलाहावाद रेड, सिडलेस, लखनऊ(४९, एप्पल कलर्ड, रेड कलर्ड र स्थानीय आदि हुन् ।

प्रजनन्/प्रसारण विधिः

अम्वालाई बीउ र वनस्पतिक गरी दुबै तरिकाबाट प्रसारण गर्न सकिन्छ । बीउबाट वेर्ना उमार्नको लागि पाकेको फलबाट निकालिएको ताजा बीउलाई प्लाष्टिकको थैलो या नर्सरीमा रोपिन्छ । बीउ निकालेको केही दिनपछि नै अम्वाको बीउ उम्रन सक्ने शक्ति नष्ट भएर जाने भनिएता पनि कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थानमा अम्वा

परियोजनाले गरेको एक अनुसन्धानको प्रारम्भिक नतिजा अनुसार अम्बाको बीउ निकालिएको एक वर्ष पछिसम्म पनि उम्रन सक्ने शक्ति नष्ट नभई उक्त बीउबाट ८० देखि १००५ सम्म बेर्ना उत्पादन गर्न सकिने देखिएको छ । बीउबाट निकालिएको वेर्ना नै बीउबाट गरिने प्रसारणको प्रमुख स्रोत हो । ती वेर्नाहरू रोपेको ४५(६० दिनपछि बगँचामा रोप्न सकिने भएता पनि प्रायः गरेर एक वर्ष पुरानो अम्बाको बिरुवालाई बगैंचामा रोप्न उपयुक्त हुन्छ । बीउबाट उत्पादन गरिएका बोटको फल मातृ गुणले परिपूर्ण नहुने भएकाले व्यवसायीक रुपमा खेती गर्न उपयुक्त मानिदैन ।

वानस्पतिक प्रजनन्हरू मध्ये कलमी/लेयरिङ (Air and Pot Layering) ग्राफ्टिङ, बडिङ (Forket, Patch and Shield), स्टुलिङ (Stooling) र कटिङ विधिहरूबाट पनि अम्वाको प्रसारण गर्न सकिन्छ । तर व्यवहारमा किसानहरूले आफ्नो बगैंचामा अपनाउने गरेको प्रसारण विधि भने गुटी (Air Layering) हो जुन अम्वामा अति प्रचलित एवंम् बढी सफलता हासिल गर्न सकिने विधि हो ।

एअर लेयरिङ, एअर लेयरिङ गर्दा रुखको एक वर्ष पुरानो हाँगा जसको व्यास १(१.५ सेमी को छ त्यसमा ३ सेमी लामो गोलाकार (च्ल्नन क्जबउभम) कटिङ दिई त्यस बीचको बोक्रालाई निकालेर फालिन्छ । त्यसपछि बोक्रा फालेको ठाउँमा रहेको चिल्लो भागलाई समेत पुछेर त्यस भागलाई पहिले नै पानीमा भिजाइएको क्उजबनलगफ :यकक वा चिम्ट्याइलो माटोले ढाकेर पोलिथिन फिल्म (प्लाष्टिक) ले छोपिन्छ र प्लाष्टिकको दुबै छेउमा सुतली डोरीले राम्रोसँग बाँधिन्छ । त्यसरी माटोले ढाक्न भन्दा पहिले बोक्रा फालिएको भाग (Girdled Area) मा IBA र NAA जस्ता हर्मोनले उपचार गरेको खण्डमा त्यसबाट चाँडै नै जरा पलाउन थाल्दछ । गुटी वा Air Layering गर्नको लागि उपयुक्त समय वर्षा ऋतु हो । यसरी लेयरिङ गरेको ३०(४५ दिनपछि वा त्यसमा जरा पलाएपछि त्यस हाँगालाई माउ बोट (Mother Plant) बाट छुट्याएर बढी कम्पोष्ट भएको ठाउँमा रोप्नु पर्दछ र करिब एक वर्षपछि यसलाई बगैंचामा रोप्न सकिन्छ ।

ग्राफ्टिङ्ग ग्राफ्टिङ्ग गर्नको लागि पनि उन्नत जातको एक वर्ष पूरानो हाँगा या नयाँ बिरुवा जसको व्यास १.५ सेमीको छ भने त्यसलाई उही आकारका रोग निरोधक एवंम् स्थानीय जातका रुट स्टकहरूसँग जोड्ने काम गरिन्छ । प्राय गरेर अम्वामा ईनार्चिङ्ग (Approach Grafting),Shoot-Tip Grafting र Veneer grafting गर्ने गरेको पाईएको

छ ।
इनार्चिङ गर्नको लागि छानिएका दुइवटा बिरुवालाई जमिन भन्दा १५-२० सेमी माथि साइडबाट बोक्रा ताछेर फालिन्छ र दुईवटा ताछिएका भागलाई एक अर्कासित जोडेर बाँध्ने काम गरिन्छ । उपयुक्त मौसममा २ महिना भित्रमा दुई बिरुवाहरू एक आपसमा जोडिन्छन् ।
त्यसपछि रुटस्टकको जोडाई भन्दा माथिल्लो भाग र क्अष्यल को जोडाई भन्दा तल्लो भाग काँटी त्यस बिरुवालाई नर्सरीमा लगी करिब १ वर्षसम्म राखिन्छ । त्यसपछि बिरुवालाई बगैंचामा लगेर सार्ने काम गरिन्छ । कृषि तथा पशु विज्ञान अध्ययन संस्थान रामपुर क्याम्पसमा अम्वा परियोजनाले गरेको एक अनुसन्धानको प्रारम्भिक नतिजा अनुसार अम्वाका ५ विभिन्न जातलाई जामुन (क्थशथनष्फ अफष्लष्ठ) सँग इनार्चिङ गर्दा ८० ५ बिरुवाहरूमा उक्त कार्य सफल भएको पाइएको छ ।

लगाउने विधिः

अम्वाका बिरुवाहरू लगाउने जग्गालाई मनसुन सुरु हुनु भन्दा अगावै अर्थात हिउँदमा नै गहिरो गरी जोतेर सम्याउनु पर्दछ । त्यसपछि उक्त जग्गालाई वर्गाकार, त्रिकोण वा षट्कोण मध्ये कुनै एक विधिबाट रेखाङ्कन गर्न सकिन्छ । साधारणतया अम्वा लगाउनको लागि ०.७५-१ मी साइजको खाडल अर्थात उक्त साइजकै लम्वाई, चौडाई र गहिराई भएको (५-६ मिटरको दुरीमा खन्न पर्दछ । खाडल खन्दा वनस्पतिक प्रसारण गरिएका बिरुवाको लागि कम र बीउबाट निकालिएको बिरुवालाई बढी दुरी कायम गर्नु पर्दछ । त्यसैगरी मलिलो ठाउँमा वढी दुरी कायम गर्नु पर्दछ । यसरी हिउँदमा नै तयार पारिएका खाडलहरूमा गाईवस्तुको राम्ररी कुहिएको मल १ भाग र माथिल्लो सतहको माटो २ भाग राम्ररी मिलाएर भर्नु पर्दछ । यसरी तयार पारिएको खाडलमा मनसुनको सुरुवात (जेष्ठ(आषाढ) मा बिरुवा लगाउनु राम्रो हुन्छ ।
अहिले आएर अम्वालाई कम जग्गामा धेरै बिरुवा लगाउने पद्धति जसलाई ज्ष्नज म्भलकष्तथ एबिलतष्लन पनि भनिन्छ, विधिबाट लगाउने चलन छ । भारतको नयाँ दिल्लीमा ३ मी ह ३ मी दुरीमा ३५ वर्षअघि लगाइएको अलाहावाद सफेदाको बोट हालसम्म स्वास्थ रहेको पाइएको छ । यसो भन्दैमा बिरुवालाई धेरै कम दुरीमा लगाउनु उपयुक्त चाहिं हुँदैन, किनकी कम दुरीमा लगाउँदा बोटहरू धेरै अग्ला हुन्छन् र राम्रो उत्पादन दिदैनन् । बिरुवा लगाउन सकिए तापनि प्रति बिरुवा फल उत्पादन र फलको गुणस्तर घट्न सक्दछ । प्राय जसो बढी घनत्वमा बिरुवा लगाउँदा ३ मी ह ३ मी र साधारण अवस्थामा ५ मी ह ५ मी को दूरी निर्धारण गर्नु राम्रो हुन्छ । यदि अम्बालाई उपयुक्त दूरीमा लाइनमा लगाउने हो भने उत्तर(दक्षिण गरेर लाइन बनाउनु पर्दछ । यसो गर्दा अम्वाका प्रत्येक बोटहरूले सूर्यको प्रकाश सजिलैसँग पाउन सक्दछन् जसले गर्दा बोट, फूल र फलको वृद्धि विकास राम्रोसँग हुन जान्छ ।

समयमा बगैंचा भित्र रहेको खाली ठाउँहरूमा छोटा जरा भएका र छोटो आयु भएका तरकारी एवम् फलफुलहरू लगाएर बगैंचाको आम्दानी बढाउन सकिन्छ ।

बगैंचा व्यवस्थापन :

मलखादः अम्वाको उत्पादनलाई मलखादले निकै प्रभाव पार्दछ । अम्वाको लागि आवश्यक मलको मात्रा बिरुवाको जात, बिरुवाको उमेर, व्यवस्थापन तरिका र माटोमा निहित खाद्यतत्व आदिमा भर पर्दछ । साधारणतया करेसाबारीमा घर प्रयोजनको लागि लगाइएको
अम्वामा मलखादको प्रयोग गरेको पाइदैन तर व्यवस्थित तरिकाले अम्वा खेती गरी उत्पादनमा वृद्धि गर्न मलजलको भूमिका अति नै हुन्छ । त्यस्तै गरी अम्वाको बोटमा नयाँ हाँगाहरूमा मात्रै फल लाग्ने हुँदा उक्त हाँगाहरूको विकासको लागि पनि मलजल अपरिहार्य छ ।
अम्वालाई तल तालिकामा दिइए वमोजिम मलखादको आवश्यक पर्दछ ।
६ वा सोभन्दा माथि ६० ३६० १८० १८०
मलखाद दिंदा नाइट्रोजनको आधा मात्रा, गोवर/कम्पोष्ट, फस्फोरस र पोटासको पुरै मात्रा चैत्र-बैशाखमा र बाँकी आधा मात्रा नाइट्रोजन आषाढ-श्रावणमा दिनु पर्दछ । यदि बोटमा नाइट्रोटनको अभाव देखिएमा ५५ यूरिया (५० ग्राम यूरिया प्रतिलिटर पानीको दरले आवश्यक परिमाणको झोल बनाएर सोझै बिरुवामा छर्किन पनि सकिन्छ । त्यसैगरी आजकल अम्वाको बगैंचामा जिङ (जस्ता) र वोरोन (सुहाग) को कमी देखा पर्ने गरेको पाइएको छ ।
जिङको कमी भएमा पातका नसाहरूको बीचमा हरियोपना हराउनु, पात साना हुनु र उत्पादन घट्नु जस्ता लक्षणहरू देखिन्छन् । यदि त्यस्ता लक्षणहरु देखिएमा २०० ग्राम जिङ अक्साइड १०० लीटर पानीमा मिसाएर १०(१५ दिनको फरकमा २(३ पटक छर्कनु पर्दछ । त्यस्तै सुहाग (वोरोन) को कमी भएको खण्डमा बोरीक एसिडको ०.४५ (४ ग्राम बोरिक एसिड प्रतिलिटर पानीमा) को झोल बनाई फूल फुल्नु अघि छर्कनु राम्रो मानिन्छ ।
सिँचाईः अम्वालाई बगैंचामा रोपी सकेपछि तुरुन्त सिँचाईको आवश्यकता पर्दछ । तसर्थ यदि आकाशबाट पानी परेको छैन भने उक्त अवस्थामा पानी दिनु राम्रो हुन्छ । साधारणतया बुढाभन्दा कम उमेरका बिरुवालाई धेरै पटक सिँचाई दिनु आवश्यक पर्दछ । फल नलागेका कम उमेरका बिरुवालाई गर्मी याममा प्रत्येक हप्तामा र जाडो यामभरी केवल २-३ पटक सिँचाई पर्याप्त मानिन्छ । वर्षा ऋतुमा अम्वालाई सिँचाईको आवश्यकता त्यति पर्दैन । साधारणतया फूल र फल लाग्नु भन्दा अगाडीको उमेरको बोटलाई वर्षको ८-१० पटक सिँचाईको आवश्यक पर्दछ । तर उत्पादन दिने रुखलाई भने चैत्र-जेष्ठसम्म दुई हप्ताको फरकमा सिँचाई दिँदा फलको विकास राम्रो हुनाको साथै फल झर्न पनि कम हुन्छ । यदि अम्वाको हिउँदे फल लिने हो भने हिउँदमा पनि आवश्यकता अनुसार सिँचाई गरेमा फलको गुणस्तर राम्रो भएको पाइएको छ ।
अन्तरबाली : बगैंचामा अम्वा लगाई सकेपछि बोटमा फल लाग्नु भन्दा अगाडीको समयमा बगैंचा भित्र रहेको खाली ठाउँहरूमा छोटा जरा भएका र छोटो आयु भएका तरकारी एवम् फलफुलहरू लगाएर बगैंचाको आम्दानी बढाउन सकिन्छ । यसरी लिईने बालीलाई अन्तरवाली भनिन्छ । यसवाट बगैंचाको आयस्रोत त बढ्नुको साथै झारपातको पनि नियन्त्रण हुन जान्छ र किसानले आफ्नो तरकारीको समस्या सजिलै टारी सन्तुलित भोजन खान पनि पाउँछ । यसरी लगाउन सकिने तरकारीहरूमा मुला, भण्टा, गाँजर, रामतोरीया र दालबालीहरूमा चना, मास, सिमी आदि हुन । त्यसै गरेर कफी, मेवा, भुँइकटहर इत्यादि छोटो समयमा उत्पादन दिन सक्ने बिरुवाहरू अन्तरबालीको रुपमा लगाउन सकिन्छ ।
काँटछाँट स्वाभावैले अम्वा होचो र झाँगिने खालको बिरुवा हो । मजबुत र आकर्षक बोट बनाई बढी र राम्रो खालको फलहरू उत्पादन गर्न काँटछाँटको आवश्यकता

पर्दछ । अम्वालाई बीचको भाग खुल्ला राखेर गरिने तालिमी जसलाई इउभल Centre वा Delayed Open Centre भनिन्छ, जसमा सूर्यको प्रकाश बोटको भित्री भागसम्म पुऱ्याउनको लागी दुई हाँगा बीचको कोण ठूलो पारिने विधि अपनाउनु राम्रो हुन्छ । अम्वाको बोटमा फूल र फल नयाँ हाँगाहरूमा लाग्ने हुँदा प्रत्येक वर्ष हलुका काँटछाँट गर्नु राम्रो हुन्छ । काँटछाँट गर्दा पूरानो हाँगाहरूको टुप्पाको २०(३० सेमी लामो भाग काट्नु पर्दछ ।

साधारणतया काँटछाँट बैशाख महिनामा गरिन्छ । काँटछाँट गर्दा सडेका, रोग लागेका, नमिलेका र फेदैबाट पलाएका हाँगाविडा समेतलाई छाँटिन्छ । अम्वाको बोटमा साधारणतया जमिन भन्दा ५० सेमी माथिसम्मको भागमा पलाएका हाँगाविडालाई काँटछाँट गरी काण्डहरू सफा राख्नु पर्दछ । यदि ग्राफ्टिङ गरिएका बिरुवा लगाइएको छ भने दुई बिरुवाहरू जोडिएको ठाउँ अर्थात गाँठो भन्दा तलबाट पलाएका हाँगाविङ्गाहरूलाई पनि काँटछाँट गरी हटाइदिनु पर्दछ । इउभल ऋभलतचभ तरिकाबाट काँटछाँट गर्दा चारवटा हाँगाहरू चारतिर राखेर मुख्य हाँगालाई काटिन्छ । यसरी छनौट गरिएका हाँगाहरू फराकिलो कोण भएका र फरक(फरक दुरीमा एक आपसमा नजोडिने खालको हुनु पर्दछ । यसरी हाँगाहरूको तालिम गर्दा पूर्व पश्चिम दिशामा हाँगाहरूलाई बढ्न दिनु राम्रो मानिन्छ । तीन महिनापछि यी चारवटा हागाहरुको टुप्पातिर एक तिहाई भाग हटाई दुईवटा शाखाहरू बढ्न दिनु पर्दछ । तालिमी गर्न दोश्रो वर्षदेखि सुरु गर्न सकिन्छ । यसरी काँटछाँट गरेको रुखले दिने फलहरु ठूलो र चाँडै पाक्ने गर्दछन् । फूल तथा फलको विकास : साधारणतया प्राकृतिक अवस्थामा अम्वा वर्षको दुईपटक फुल्ने गर्दछ । कहीँ(कहीँ त वर्षको तीन पटकसम्म फुलेको पाइन्छ तर स्थानीय जातहरू भने वर्षमा एक पटक फुलेको पनि पाइन्छ । नयाँ हाँगामा रहेको कोपिलाबाट एक ठाउँमा २(३ वटासम्म फूलहरू फुल्ने गर्दछ । हाम्रो देशमा विशेष गरेर वैशाख-जेष्ठमा फूल फुली भाद्र(आश्विनमा पाक्ने गर्दछन् । बढी गर्मी हुने ठाउँमा भाद्र-आश्विनमा पुनः फूल फुली फाल्गुण(चैत्रमा पाक्ने गर्दछ । उन्नत जातको तुलनामा स्थानीय जातका अम्वाहरू ढिलो गरी पाक्दछन् । वर्षा याममा फल उत्पादन हुनेलाई वर्षे र हिउँदमा फल उत्पादन हुनेलाई हिउँदे बाली भनिन्छ । वर्षे बालीको तुलनामा हिउँदे बालीमा कम फल उत्पादन हुने गर्दछ । तर, हिउँदमा फलेका फलहरू आकर्षक, रोगकीरा रहित, बढी गुलिया र स्वादिला हुन्छन् ।

अम्वाको बोटमा बेमौसममा या फल चाहिएको समयमा फूल र फलको विकास गराउन निम्न प्रविधिहरू अपनाउन सकिन्छ । वहु वर्षे बालीका लागि बैशाख(जेष्ठमा स(साना फलहरू नष्ट गरीदिँदा खाद्यतत्व संचित हुन गई हिउँदका लागि भाद्र(अश्विनमा फूलहरू निस्कन्छन् । वैशाख(जेष्ठमा पुनः फूल फुल्न भन्दा १-२ महिना अघि सिँचाई बन्द गरी माटो सुख्खा पार्ने अनि बोटको वरिपरि खनेर केही जराहरू देखिने गरी राख्ने । करिब ३-४ हप्तापछि पातहरू ओइलाएर झर्न थाल्दछन् र नयाँ पालुवा पलाउन शुरु गर्छन् । त्यहीबेला मलखाद र सिँचाई राम्रोसँग दिई जरालाई माटोले छोपेमा फूल एकनासले फुल्दछ ।

तीन महिनापछि यी चारवटा हागाहरुको टुप्पातिर एक तिहाई भाग हटाई दुईवटा शाखाहरू बढ्न दिनु पर्दछ । तालिमी गर्न दोश्रो वर्षदेखि सुरु गर्न सकिन्छ । यसरी काँटछाँट गरेको रुखले दिने फलहरु ठूलो र चाँडै पाक्ने गर्दछन् ।

आजकल वर्षे बाली नलिने ध्येयले बैशाख(जेष्ठमा लागेको फूललाई विभिन्न रसायन प्रयोग गरी फुल झार्ने गरिन्छ । NAA १००-४०० पिपिएम १००-४०० मिलीग्राम प्रतिलिटर पानीमा) फूल फुल्ने बेलामा छर्नाले फूलहरू झर्दछन् र अर्को सिजनमा प्रशस्त फुलहरू फुल्दछन् ।

फूल फुल्न भन्दा एक महिना अघि इथेफोन ६००-१२०० पिपिएम (६००-१२०० मिलीग्राम इथेफोन प्रतिलिटर पानीमा) छर्कनाले पातहरू झर्दछन् र फूलहरू एकनासले निस्कन शुरु गर्दछन् । त्यस्तै यूरिया मलको १०-१५ (१०-१५ ग्राम यूरिया प्रतिलिटर पानीमा) को झोल छर्नाले पनि पात एवंम् फूलहरू झर्दछन् । साधारणतया फुलेका फूलहरू मध्ये ८०५ फूलमा फलको विकास हुन्छ । तर मात्र ३०-४० ५ फलहरू पाकेर टिप्ने अवस्थामा पुग्दछन् ।

तसर्थ, फल झर्ने अवस्थालाई नियन्त्रण गर्न सकेमा बढी उत्पादन लिन सकिन्छ । यसको लागि जिब्रेलिन नाम गरेको हर्मोन १५-३० पिपिएम अर्थात १५-३० मिग्रा/लिटर पानीमा) फल लागी सकेपछि छर्नाले फल झर्ने प्रक्रियालाई नियन्त्रण गर्न सकिन्छ । तर, अत्याधिक फलहरु बोटमा रहनाले अर्को सिजनमा फूलहरू नफुल्ने सम्भावना बढी हुन्छ ।

रोग तथा कीरा व्यवस्थापन :

कीराहरू :

फलको औंसा (Fruit Fly): यो एक प्रकारको झिङा हो जसले फल पाक्ने समयमा फलको बाहिरी बोक्रामा फूल पार्दछन् र त्यसबाट लार्भा निस्कना साथ गुदिमा प्रवेश गरेर खान शुरु गर्दछन् । जसको कारणले अम्बाको फल भित्र थुप्रै लार्भाहरू देखिन्छन् । यसले गर्दा फलहरू कुहिएर झर्दछन् । यसको नियन्त्रणको लागि बगैंचा सफा सुग्घर राख्ने र कुहिएका फललाई नष्ट गर्नु पर्दछ । सकभर यी झिङाहरूको वृद्धि विकास नै हुन नदिनु बुद्धिमानी हुन्छ । हिउँदे बालीमा यो कीराको प्रकोप कम पाइएकोले उक्त बाली लिनु पर्छ । यो कीरालाई विषादी जस्तैः मालाथियन (०.०५५) ले पनि नियन्त्रण गर्न सकिन्छ ।

मिली वग (Mealy bug): यसले कलिला हाँगा पात र फूलबाट रस चुस्दछ । जसले गर्दा त्यस्ता भागहरू सुक्दै जान्छन् र उत्पादन कम हुन्छ । यसको नियन्त्रणको लागि मालाथियन छर्न सकिन्छ । त्यसैगरी मेटासिडको ०.१ ५ झोल बनाई छर्दालाभप्रद हुन्छ । कत्ले कीरा (Scale Insect) : यो कीरा हरिया र साना हुन्छन् अनि फल, पात तथा डाँठमा टाँसिएर रस चुस्दछन् । डाइमेथोएटको ०.१ ५ झोल तथा मालाथियनको ०.४ ५ झोल छर्केर यसलाई नियन्त्रण गर्न सकिन्छ ।

बोक्रा तथा पात खाने झुसिल कीरा (Bark and Leaf eating caterpillar): यी कीराहरु बोटको काण्डमा प्वाल पारी भित्र गएर बस्दछन् र रातमा बढी सक्रिय हुन्छन् । कपासलाई पेट्रोल, इथर वा क्लोरोफर्म आदिमा चोपेर/भिजाएर उक्त कीराले पारेको प्वालमा राखी दिनाले कीराहरू प्वाल भित्रै मर्दछन् ।

रोगहरु :

ओइलाउने रोग (Wilting): विगत केही वर्ष अघिदेखि नेपालको सबै ठाउँमा अम्बाको बोट नै सखाप पारी उत्पादन र उत्पादकत्व घटाउन प्रमुख हिस्सा ओगटेको यो रोग Fusarium solani / Macrophomina phaseoli नामक ढुसीहरूको संयुक्त वा अलग अलग

बाँकीँ २२ पृष्ठ

IFAD inaugurates upgraded Cambodia country office

Press release | 27 March 2025
Regional Communications Officer, Asia and the Pacific
Yamini Lohia

Phnom Penh, 27 March 2025: IFAD has announced the opening of an upgraded country office in Cambodia today. The inauguration of the office was attended by Aun Pornmoniroth, Deputy Prime Minister and Minister of Economy and Finance, Government of Cambodia, and Reehana Raza, Regional Director, Asia and the Pacific, IFAD as well as Frew Behabtu, IFAD Country Director to Cambodia.

This upgraded office, which for the first time will be led by a country director rather than a country programme coordinator and establishes a dedicated presence in Phnom Penh, is a step forward in IFAD's ongoing commitment dating back to the mid-1990s to working with the Government of Cambodia to improve the lives and livelihoods by investing in projects benefitting rural people across the country.

"The opening of a country director-led IFAD country office here in Cambodia is part of our long-term commitment to working alongside the people we serve - as evident in the recent establishment of our regional office for Asia and the Pacific in Bangkok. This dedicated presence will allow us to deepen our partnership, strengthen our collaboration, and accelerate our efforts to build a more resilient and prosperous rural Cambodia," said Raza. "We deeply appreciate the support and collaboration of the government in hosting this office, and we reaffirm our commitment to a strong and enduring partnership with the Government of Cambodia in achieving our shared goals for rural development and poverty reduction," she added.

The deputy prime minister thanked IFAD for supporting rural small-scale farmers in the country and invited more investment in Cambodia's agriculture sector. The inauguration ceremony was also attended by other key dignitaries,

including heads of UN agencies, representatives from the Ministry of Rural Development, Agriculture Forestry and Fisheries, Commerce, and the National Committee for Sub National Democratic Development (NCDDS), as well as development partners such as the Asian Development Bank.

As IFAD expands its in-country presence to oversee its projects in Cambodia, it recognizes the potential for greater impact through enhanced partnerships with the government, bilateral and multilateral donor agencies, and the private sector.

"Today marks a new chapter in IFAD's engagement with Cambodia. We hope that this upgraded office will be more than just a building; it will be a hub for innovation and impact. By being closer to our partners and the communities we serve, we can ensure our programmes are more efficient, responsive, and ultimately, more effective in improving the lives of rural Cambodians," said Behabtu.

IFAD's strategy in Cambodia, defined by the country strategic opportunities programme (COSOP) for 2022-2027, supports the Kingdom of Cambodia's post-COVID recovery strategy and Agriculture Development Policy, targeting inclusive agricultural growth based on priority export and domestic value chains. IFAD aims to increase the productive capacity of 250,000 poor Cambodian rural families, as well as their ability to benefit from participating in remunerative agricultural value chains. IFAD has accompanied Cambodia's development journey since the mid-1990s, moving from recovery and ensuring food security to building institutions to now focusing on the market economy. Since 1996, IFAD has helped finance 12 rural development programmes and projects in the country worth a total investment of US$1 billion, of which US$349 million came from IFAD's own resources. These investments have benefited over 1.56 million households in Cambodia.

The new office will oversee significant projects, including the Agriculture Services Programme for an Inclusive Rural Economy and Agricultural Trade project, with a cost of US$194.05 million, the Sustainable Assets for Agriculture Markets, Business and Trade Project, with a cost of US$167.34 million and the Accelerating Inclusive Markets for Smallholders project, with a cost of US$90.72 million, all of which reinforce IFAD's commitment to advancing agricultural development in Cambodia.

Nepal's First National Yak Day 2025

MESSAGE FROM THE DIRECTOR GENERAL

Today marks a historic and heartfelt moment for Nepal and for all those who call the mountains home. Nepal has made history as the first yak range country - or country in which yaks are found - in the Hindu Kush Himalaya to declare a national day dedicated to this magnificent species of long-haired domesticated cattle. This is a proud and timely recognition of the immense cultural, ecological, and economic value of yaks in our mountain regions.

In 27 mountain districts across Nepal, Indigenous Peoples and Local Communities - particularly Sherpa, Tamang, Thakali, Rai, and Limbu - have nurtured and protected yak herding traditions for generations. These communities are the backbone of mountain agropastoralism - which combines growing crops with raising livestock - their lives deeply intertwined with the rhythms of transhumance, the seasonal movement of livestock across mountain pastures. This unique system, recently inscribed by UNESCO as Intangible Cultural Heritage, is not only vital for food and livelihood security, but also for the sustainable management of fragile alpine ecosystems.

Yak: more than a mountain animal

Yaks are a lifeline for the people of the mountains. They provide meat, milk, fibre, manure for fertiliser and draught power for agricultural tasks such as ploughing, in some of the world's most challenging terrains. They play a vital role in the high mountain communities - not just as a source of sustenance, but as a keystone of cultural identity and socio-economic resilience. Their hybrids have enabled access to wider resource areas across altitudinal gradients, helping agropastoralists adapt to their mountain environments. The 'folk taxonomy' - or the way people name and organise these generational hybrids is a fascinating expression of deep Indigenous knowledge - scientific, spiritual, and cultural all at once.

In many respects, the yak is an iconic animal and can be described as both the ecological and cultural architect of the Himalaya. Yak herding is deeply embedded in the traditions, festivals, and spiritual practices of Himalayan communities. Conserving yak is not only about protecting an animal - it is about safeguarding mountain livelihoods, Indigenous knowledge, and fragile ecosystems in the Hindu Kush Himalaya (HKH).

However, yak herding livelihoods are increasingly under pressure. Climate change, shifting socio-economic patterns, and increasing restrictions on traditional mobility have placed immense pressure on yak herding systems. Rangelands are degrading. Genetic erosion is on the rise due to reduced cross-border exchange. And yet, the solutions are within reach - if we act together.

ICIMOD's commitment to yak and rangeland resilience

At ICIMOD, we are proud to support the revitalisation of yak-based agropastoralism. Our work includes:

"Formation of the Nepal Yak Chauri Farmers' Federation, a national platform uniting district yak networks to amplify herder voices. We have established a similar federation in Bhutan and are planning new federations in Pakistan and India, building a regional network of yak herders across the HKH.

"Supporting national partners to develop evidence-based policies and institutions for managing these lands to provide multiple benefits - livelihoods, carbon sequestration, water provisioning, biodiversity, and cultural tourism.

"Conducting dietary research to understand the nutritional needs and improve productivity of yaks in Bhutan, India, Nepal, and Pakistan.

"Addressing the seasonal feed scarcity, piloting winter fodder development initiatives to improve year-round nutrition for yaks.

"Mapping grazing areas and understanding pastoral mobility patterns, which are crucial for sustainable rangeland management and climate resilience.

"Piloting rangeland restoration activities to enhance pasture quality, support biodiversity, and secure

Continue 32

AI can be a game-changing solution for farmers: FAO Innovation Chief

Interview with Vincent Martin, Director of the FAO Office of Innovation.
02/04/2025

Rome - The world faces unprecedented challenges: a growing population, increasing climate extremes, and dwindling natural resources. Feeding the planet sustainably requires a shift, a move away from "business as usual" to embrace innovative solutions that can transform our agrifood systems. This transformation demands not only technological breakthroughs, but also a renewed commitment to collaboration and a willingness to rethink how we produce, distribute, and consume food. At the heart of this effort lies the critical need for strengthened multilateralism, ensuring that the benefits of innovation are shared equitably across the globe.

But what does "innovation" truly mean in the context of agriculture and food security?

How can emerging technologies like artificial intelligence be harnessed responsibly to address these global challenges? And what role can international organizations, governments, and even individual citizens play in shaping a more sustainable and food-secure future?

To explore these crucial questions, FAO Newsroom spoke with Vincent Martin, Director of the FAO Office of Innovation. Martin outlines FAO's vision for innovation, highlights projects underway, and emphasizes the urgent need for collective action to build resilient and equitable agrifood systems.

Let's talk about innovation at FAO. What does that really mean, in practical terms?

Vincent Martin: Innovation, simply put, is about doing things differently-and doing different things. For me, it's also about translating science into market opportunities and bringing it into the field. The goal is to harness the power of science and innovation to transform agrifood systems and deliver solutions directly to farmers and those who need them most-helping people build better lives and make a living from agriculture.

In short, it's about scaling impact and ensuring innovation reaches the last mile.

It's important to recognize that innovation is not a luxury-it must become the norm. Why?

Because we are facing exponential, complex, and interconnected challenges: climate change, biodiversity loss, pandemics, economic and financial crises, and growing global demands. Yet, too often, we respond with linear solutions that fail to match the scale and complexity of these problems. In other words, we are acting like firefighters-always reacting, rarely anticipating. We're behind the curve when we need to be ahead of it.

To truly meet the challenges of the 21st century, we must move from linear thinking to holistic, forward-looking, and innovative approaches.

Innovation is essential. It's also about staying relevant-closing the gap between what we are doing now and what we should be doing to keep pace with rapid change and transformation.

So, how does FAO apply this concept of innovation, specifically to agrifood systems?

In 2022, we launched our Science and Innovation Strategy and established the Office of Innovation. The goal was to define what innovation means for transforming agrifood systems-finding ways to feed a growing population without depleting natural resources. This requires a new vision: doing different things and doing things differently.

Applying innovation in agrifood systems means leveraging science, technology, and innovation to produce more with less-ensuring systems not only avoid contributing to climate change or resource depletion but also become part of the solution. In the face of climate shocks, crises, and financial downturns, we explore a broad spectrum of solutions-not just technological innovation, but also social, institutional, financial, and policy innovations.

For example, in technology, biotechnology plays a key role. New genomic techniques can help develop crop varieties that are more resistant to climate change, drought, salinity, and pests. But technology alone isn't enough. Social innovation is also critical. How do we empower women and youth to drive innovation? How do we enable them to develop solutions and bring scientific discoveries to the field? We support women and young entrepreneurs to do exactly that.

We also work directly with farmers through our flagship Farmer Field Schools (FFS) program. For decades, it has enabled peer-to-peer learning-farmers identifying problems and finding solutions together in the field. Now, we are developing Farmer Field Schools 2.0, focused not just on scaling numbers but scaling impact. This next phase aims to mobilize entire rural

communities for landscape regeneration, inclusive economies, and gender-transformative change.

By 2040, we aim to reach 50 million rural people by integrating digital tools, behavioral science, and innovative finance. To achieve this, we're scaling out to new regions, including post-conflict areas; scaling deep to foster lasting social and cultural change; and scaling up by embedding FFS into national policies and private sector strategies.

Could you give us some concrete, country-specific examples of these innovation projects that have been successful?

In 2023, we launched FAO's own incubator programme for field innovation, called Elevate. So far, we've supported two cohorts of projects and teams, ranging from high-tech to low-tech solutions.

One example is a drone-based air sampling project in Southeast Asia. Drones collect samples from bat caves to identify potential pandemic viruses-allowing researchers to screen environments safely and accurately, without health risks. This method can be replicated across different agricultural settings for rapid, high-precision results.

Another project, based in Africa, focuses on bioeconomy by using black soldier flies to reduce food waste. The flies consume waste, lay millions of eggs, and the larvae are then dried to produce animal feed-a circular, sustainable solution. This initiative was selected for the UN Global Pulse Accelerator Programme due to its success.

In Cabo Verde, a project supports women in fish-producing communities by training them to turn fish skins into leather for fashion items-creating new livelihoods and adding value to local resources.

The diversity of innovations is impressive. Many teams are also exploring artificial intelligence-from boosting production to detecting diseases. We're seeing creative, impactful solutions emerge from across FAO.

And this is just the beginning. We're continuously working to accelerate these innovations, scale them effectively, and ensure they reach the communities who need them most.

AI is now a core element of our digital agriculture strategy. FAO has long been promoting digital agriculture, but the speed and scale of AI's rise have surpassed expectations. We anticipated a revolution-just not this fast. Now, we must adapt, embrace the change, and ensure AI is used responsibly and ethically.

Beyond supporting farmers with digital tools and the Internet of Things to enable more precise, resource-efficient agriculture, we are increasingly exploring how AI can elevate these systems. The real power of AI lies in its ability to detect patterns and relationships we wouldn't otherwise see-enhancing efficiency, enabling faster decisions, predicting outcomes, and preventing disease outbreaks.

At the global level, we operate platforms like ASIS (Agricultural Stress Index System), which uses satellite imagery to monitor drought conditions. The next generation of ASIS will integrate AI to enhance its accuracy and responsiveness.

One of our most ambitious projects is the development of the world's first Large Language Model (LLM) for agrifood, built on FAO's rich data and global expertise. While AI has transformed sectors like finance and healthcare, agrifood remains largely untapped. Our goal is to build a foundational AI model that provides real-time policy guidance, agronomic advice, climate strategies, and access to a global knowledge base-unlocking AI's full potential for farmers, policymakers, researchers, and businesses.

We're also partnering with Digital Green, a Microsoft spin-off, to bring AI-powered advisory services directly to farmers. Their platform supports multiple languages, and thanks to AI and language models-both large and small-farmers can now access localized, context-specific advice via mobile apps. We're currently piloting this in Ethiopia, and soon in Mozambique, using tailored datasets focused specifically on local agricultural needs, rather than general internet data.

The impact is already measurable. According to Digital Green, previously, traditional advisory services could cost around $30 per farmer. Digital tools reduced this to $3. With AI, it could go as low as $0.30 per farmer. For smallholders, this is more than just efficiency-it's transformative.

What are some of the biggest challenges in implementing these kinds of AI and other innovations, particularly for farmers on the ground?

First, any solution must be tested to ensure it works in the real world. One major challenge is access to quality, local data-essential for making AI systems relevant and effective. We're exploring how programs like Farmer Field Schools can help collect this kind of ground-level data.

Training and education are also critical-both at the national level and for farmers on the ground. People need to understand not just how to use these systems, but how to integrate them into their daily decision-making.

Just as important is the policy environment. Innovation needs an enabling ecosystem. Without national strategies for science, technology, and innovation and the right policy environment, it's impossible to scale these solutions sustainably.

With AI specifically, responsible and ethical use is essential. We must ensure it doesn't reinforce existing biases or inequalities-data quality and governance are key.

And even if a solution works technically, that's not always enough. Social context matters. We incorporate insights from social and behavioral sciences to understand barriers to adoption-whether cultural, economic, or infrastructural. A cutting-edge tool is only helpful if users have access to smartphones, connectivity, and the skills to use it. That's why we've shifted from simply transferring technology to co-creating innovation with users.

Another major hurdle is risk aversion. Agriculture depends on predictability-farmers can't afford to gamble on untested tools. A failed season can be devastating. That's why FAO works to de-risk innovation, building safe, gradual pathways for adoption and scaling.

Looking ahead, if all this innovation were successfully implemented, what would the ideal future look like for farmers and global agrifood systems?

One critical priority is anticipating the future-being intentional and strategic about where we're headed. We need to develop future-proof policies by using foresight to understand what the world might look like in 10, 20, or 30 years.

What's the most favorable scenario, and how do we get there?

We recently conducted a foresight exercise on emerging technologies and innovations, looking ahead to 2050. We explored five possible scenarios, ranging from the worst to the most desirable. In the most optimistic scenario, we envision a world where we can feed a growing population sustainably, not only avoiding environmental harm but actively restoring biodiversity and mitigating climate change. Food systems would be sustainable, inclusive, and efficient, with universal access to healthy diets.

To move toward this vision, we identified 20 promising innovations that could help shape that future. Among them, nature-based approaches, policy innovation, geospatial tools and rapidly advancing technologies like AI or quantum computing- if used responsibly, stand out as powerful tools to guide decision-making.

AI and quantum computing are becoming increasingly viable, especially when combined with other innovations or technologies, including biotechnologies. Such innovations could dramatically boost our ability to predict disease outbreaks, weather shocks, and droughts-helping us prepare and respond with far greater precision.

Given the urgency of the situation, what should the international community be doing now to ensure we move towards that best-case scenario, and not the worst?

Collaboration, partnership, and inclusivity are essential. We must rely on multilateralism-it remains the only viable path forward. Yet today, multilateralism is under pressure. That's where FAO and the United Nations have a critical role to play: to uphold and lead global cooperation in ensuring that innovation and technology serve everyone, not just a privileged few.

Our strength lies in our ability to bring diverse actors together-governments, the private sector, research institutions, NGOs, and civil society. We need a shared commitment to shape the future we want, rooted in open innovation, collective action, and responsible governance.

This is about more than just technology-it's about collective intelligence, working together to anticipate challenges and co-create inclusive, forward-looking solutions.

Are there any other upcoming FAO projects that people should be particularly excited about or aware of?

We will launch the Agrifood Systems Technology and Innovation Outlook (ATIO) in October 2025 at the FAO Science and Innovation Forum. ATIO has two key components:

First, a biennial publication starting in October 2025, which compiles the latest developments in science and technology relevant to agrifood systems.

Second, an open-source database-the first of its kind-dedicated to technologies and innovations for agrifood. It aims to be a valuable resource for Member States, researchers, policymakers, and private sector stakeholders, helping to guide strategic investments in agrifood system transformation.

The core idea is to close the global gap in science, technology, and innovation by making knowledge accessible and relevant to diverse local contexts. Building this database is an ambitious task, as data is currently scattered across various platforms and systems worldwide. We are using a federated approach to bring it all together in one accessible place.

Unlike many existing databases that are heavily tech-focused, ATIO will take a broader view-capturing not just technological innovation, but also social, policy, and institutional innovations.

We are also committed to stimulating entrepreneurship, particularly in low- and middle-income countries. Over the past year, we've organized several innovation challenges. The most recent one, co-hosted with Zhejiang University in China, focused on climate change and AI solutions. After identifying the most promising innovations, we facilitate matchmaking events-bringing together young entrepreneurs, solution providers, investors, and end-users to help turn ideas into impactful, scalable solu-

tions, during our Science and Innovation forum.

For regular people who may not be directly involved in innovation or agriculture, what can they do to contribute to this positive vision of the future?

We won't reach the best-case scenarios unless we change our way of thinking-unless we do things differently and embrace innovation. That responsibility belongs to all of us. It requires a shift in mindset, and that's not always easy-innovation often means breaking habits and stepping out of comfort zones. But we have no choice. We must be open to change.

As consumers, we also have power. By making more sustainable food choices, we can contribute to a healthier planet. Change starts with everyday decisions. Talk to friends, family, and your community about sustainable food systems and the importance of responsible innovation. Support policies and initiatives that prioritize inclusivity, environmental protection, and access to knowledge and technology for all.

When using digital tools or AI-based platforms, choose those that prioritize transparency, ethical practices, and lower energy consumption. Opt for open-source or low-footprint services when possible-it's a small but meaningful way to promote responsible innovation. Even as individual users, we can make conscious choices-like supporting AI providers that use open-source technologies or consume less energy. These decisions may seem small, but they contribute to global sustainability. It's one more way to be part of the solution.

Whether it's voting, participating in local initiatives, or supporting organizations working on food, climate, and innovation-being an informed and active citizen can influence the direction of change.

Source : FAO.org.

Nepal's

the long-term viability of yak herding systems.

On this first National Yak Day, I call on all of us - policymakers, researchers, development partners, and mountain advocates to celebrate, support, and sustain yak herding in the HKH. Let us listen to the voices of herders, invest in their knowledge, restore their rangelands, and ensure that future generations continue to witness the majestic silhouette of a yak on a mountain ridge. ICIMOD stands committed to supporting our partner countries in promoting sustainable, climate-resilient agropastoralism in the high mountains of the HKH.

Nepal has shown the way by dedicating a day to honour the yak. Let this be the beginning of a regional movement to recognise and protect the high-altitude heritage of the HKH.

Let Nepal's leadership in declaring this National Yak Day inspire the region. It is time to elevate the yak - a symbol of resilience, heritage, and harmony with nature - to its rightful place on the sustainable development agenda.

Let us not relegate the existence of this majestic animal and the beautiful landscape it occupies to photographs and paintings for future generations of the Himalayan communities.

Happy National Yak Day!

Pema Gyamtsho,
Director General,
International Centre for Integrated Mountain Development.

Food, education and farming: CAR welcomes in Sudanese refugees

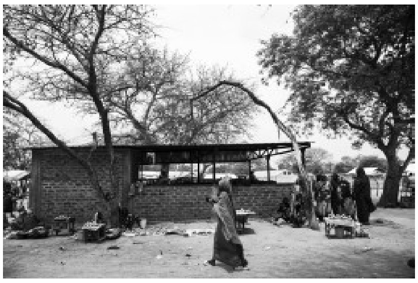

28 April 2025, Aurore VinotConflicts Emergencies Refugees and migration Central African Republic

Sudanese refugee Fordos collects fortified vegetable oil and other staples during a WFP food distribution in the Central African Republic town of Birao.

Wrapped in a blue-and-tan headscarf and matching gown, 50-year-old Fordos waits patiently as workers scoop bowlfuls of rice and yellow split peas into large, faded plastic bags, before collecting large cans of fortified vegetable oil. The World Food Programme (WFP) rations, distributed one recent morning in the Central African town of Birao, amount to a month's worth of food for her family of five.

The WFP assistance is the first they have received since crossing the border into this remote northeastern slice of Central African Republic, or CAR. It's also the only food they can count on, going forward.

"I need this food for my grandchildren," says Fordos, whose family fled their war-torn village in Sudan's South Darfur region earlier this year with just a few blankets and clothes. "And to help me settle here."

Workers prepare a WFP food distribution in the northeastern Central African town of Birao, where tens of thousands of war-displaced Sudanese have found refuge.

Fordos - whose last name is being withheld for her protection - counts among tens of thousands of people pouring into CAR from neighbouring Sudan over the past year. Of the more than 43,000 Sudanese refugees and Central African returnees seeking shelter here, 90 percent have crossed the border

WFP delivers assistance to hardest-hit areas in Myanmar earthquake:

According to the UN, 20 million people need humanitarian support across the country, with 15 million facing food insecurity and a total of more than 3.5 million people displaced by conflict.

WFP's initial assessments showed food insecurity was already prevalent in the earthquake-affected areas: 5.8 million acutely food-insecure people live in the impacted regions, including 1 million already facing emergency levels of hunger. The impact of the earthquake will push those vulnerable families further into the depths of hunger and malnutrition. In March, WFP had to cut food assistance to 1 million people, reducing our emergency footprint in the country to 35,000 people.

"Those cuts were in response to the existing funding gap," said Hein. "And those gaps remain," while "humanitarian needs are even bigger."

Michael Dunford, WFP's Country Director for Myanmar, warned this shortfall could not persist.

A family in need of shelter in Sagaing, where WFP is collaborating with partners on rapid needs assessments, as it is in Mandalay, Shan and Nay Pyi Taw, while also evaluating market access and functionality.

"Without funding, we cannot do what we need to do - we cannot meet the needs of the people," he said. Speaking to UN News, he added: "Buildings are down, infrastructure is disrupted," and at food-distribution points, "you meet the people who have been impacted, and you hear their stories … it is devastating."

Access to earthquake-hit areas and unreliable telecommunications continue to pose challenges for

Myanmar earthquake: WFP delivers assistance to hardest-hit areas Assessments ongoing to quantify humanitarian needs4 April 2025, WFP StaffEmergencies Myanmar A family receives food assistance in Sagaing. WFP has reached close to 4,000 people in the conflict-hit region, home to a third of Myanmar's displaced before the earthquake.

In the immediate aftermath of Myanmar's earthquake, which has claimed more than 3,000 lives, WFP assisted 24,000 people in the hardest-hit areas of Mandalay, Nay Pyi Taw, Sagaing and Shan, using emergency food stocks.

Over 200 metric tons of fortified biscuits are available for immediate distribution, with an additional 7,000 metric tons of food within Myanmar to assist communities that suffered the highest levels of damage.

WFP aims to reach 100,000 people with ready-to-eat food in the first phase of response, followed by food assistance for 850,000 people for one month.

Distributions of emergency food assistance started in Nay Pyi Taw within 48 hours of the earthquake on Friday 28 March, and have since expanded into Sagaing, Shan and Mandalay - part of Myanmar's Dry Zone, where longstanding armed conflict continues to rage.

"This is an area that was already suffering from chronic poverty, ongoing conflict and frequent displacement," said Melissa Hein, WFP's head of partnership and communication for Myanmar. "In fact, a majority of displacement over the past four years has been in Sagaing, where more than 1.2 million people were already displaced."

WFP reached 480 families - about 2,400 people - in Mandalay, where almost every resident lost their home due to the earthquake and a subsequent fire.

In Sein Pan, one of the worst-affected wards in Mandalay, WFP teams found most homes destroyed, "either by the earthquake or a major fire that followed in that area, so people are anxious and afraid."

Hein added: "Even if buildings are standing, many don't want to return home for fear of collapse. Aftershocks are still a regular occurrence."

Looming hunger

humanitarian organizations trying to scale up.
"It is really a holistic effort," said Since food distributions started on 30 March, a total of 1,000 people have received fortified biscuits from WFP in Nay Pyi Taw.
In line with the UN's principles of humanity, neutrality, impartiality and independence, Dunford called for unhindered humanitarian access "during this period when we all need to be able to respond."
"We need to be able to reach affected populations, conduct assessments and launch our response quickly," he said. On Monday 31 March, Dunford met survivors of a mosque collapse.
"Many people lost loved ones, and WFP was providing basic support to those who had lost their breadwinners," he said. "Awful stories to hear, and it really speaks to the need for the international community to respond - and respond quickly - and for donors to respond generously."
In Mandalay, which lies at the epicentre of the earthquake, aftershocks have added to people's distress. WFP/Arete/Photolibrary
People in their own words
In Pyinmana, near Nay Pyi Taw, a resident told WFP: "There are 15 of us all living under the same roof - what's left of it. We can't afford to rebuild. Four of our family members work as casual labourers when there's work, but now everything has stopped.
"In our community, at least 23 people died and many others were injured. Now, most families are sleeping on the street. The earthquake is over but it left us with nothing. No income, no way to start over. The money we have will last only three more days."
A woman in her late seventies said: "I used to sell bottled water in the market - that's how I survived. I earned 3,000 kyats (US$ 0.72) a day. Now, all we have left is uncertainty.
since 2024. Many have settled in Birao.
Continue page 34
Food Edu......
They arrive in a country grappling with its own legacy of hunger, violence and displacement. Decades of armed conflict and other unrest in CAR have uprooted millions.
Food EducationnOne in three Central Africans is acutely hungry. Four in 10 children are stunted from malnutrition.
"The Central African Republic has opened its doors to Sudanese refugees," says WFP CAR Country Director Rasmus Egendal. "WFP is struggling to sustain lifesaving support for them and vulnerable locals. We urgently need donors to match CAR's generosity."
The new neighbourhood of Korsi in Birao, CAR, where many Sudanese refugees now live. Photo: WFP/Aurore Vinot
Many of the newcomers say they have been welcomed by Birao's residents. Sudanese children are enrolled in local schools, and some are learning French, one of the country's official languages.
"We speak the same language as the host community, and have the same traditions," says Sudanese entrepreneur Tarik, who heads the local Sudanese traders' association in Birao. Central African and Sudanese communities have strong cross-border ties and traditions, he says, adding, "it's a coexistence that works well."
On the outskirts of Birao, a sprawling neighborhood of Sudanese exiles has sprung up called Korsi. Dirt paths weave through a maze of white tents and rickety bamboo stalls selling food and other goods. Colourful scarves and gowns hang out to dry. The vast majority of the newcomers are women and children.
"I no longer hear the shooting," says Kadija, who arrived in Birao from the Sudanese city of Nyala two years ago, shortly after Sudan's war erupted. "For us, it's tranquility."
Sudanese refugee Kadija sells her handicraft to help feed her large family, thanks to basket-making skills she learned with WFP support.
Like many refugees here, Kadija longs to eventually return home. For now, she has started a small business, selling handicrafts she's learnt to make with WFP support. As children crowd around her in their small home, she shows a visitor how she weaves colourful baskets with recycled material.
"My crafts help me to survive," says Kadija, who has nine children and grandchildren with her in Birao. "WFP assistance supplements my income and allows me to feed my children."
WFP also supports refugees like Kadija and returning Central Africans with specialized nutritional supplements for malnourished women and small children, and school meals in local schools, which have welcomed in Sudanese children.
"WFP's assistance not only gives people the food they need to survive today, but also the hope of getting back on their feet in the longer term," WFP's Egendal says.
Sudanese refugee Halima next to the plot of land she is farming, which was given to her by Central African authorities.
Central African authorities are also giving refugees small plots of land to cultivate, with WFP and our United Nations partner, the Food and Agricultural Organization, supplying seeds and farming tools.
"I cleared the land and cut down trees with machetes," says Halima, 48, who wants to grow tomatoes, okra, lettuce and onions on her parcel. Like Kadija, she hails from Nyala, the capital of Sudan's South Darfur state. She fled with nine children and grandchildren last year, as bombs and missile attacks rained down on the city.

IFAD, China, and private sector invest ing agricultural development

Press release | 7 April 2025

Rome/Beijing, 07 April 2025. The UN's International Fund for Agricultural Development (IFAD) and the Government of China have signed an agreement to invest US$235.2 million in a project to enhance rural livelihoods which will benefit 128,000 smallholder farmers over the next six years in the Hunan province of China.

The Hunan Specialized Forestry Industry Development Project (HuSFID) will promote enterprise-led green agricultural investments that combine improved production, market access, environmental sustainability and climate resilience. The programme's total cost of US$235.2 million includes a US$80 million loan from IFAD. The Chinese government, private sector enterprises and project participants themselves will contribute a total of US$155.2 million.

"This investment in Hunan supports China's rural revitalization agenda and builds climate resilience," said Nii Quaye-Kumah, IFAD's Representative in China. "By promoting sustainable agricultural practices, the programme will empower smallholder farmers and ensure lasting economic and environmental benefits."

While China has made remarkable economic progress, including eradicating extreme poverty in 2020, 24.7 per cent of the population-primarily in rural areas-still lives below the US$6.85 daily income threshold that defines poverty in upper-middle-income countries. Climate impacts further complicate these challenges, posing a threat to ongoing efforts to reduce poverty and ensure food security.

The HuSFID is closely aligned with IFAD's new Country Strategic Opportunities Programme (COSOP) 2025-2030 in China which prioritizes rural revitalization and green development. China's Rural Revitalization Strategy, adopted in 2017, aims to bridge the urban-rural income divide and build thriving rural communities by 2050. This comprehensive strategy addresses economic, environmental and social challenges while steering the country toward a greener economy. The country also set goals to reach peak carbon emissions by 2030 and achieve carbon neutrality by 2060.

Hunan province is known for its rich agroforestry heritage, with forestry accounting for almost 11 per cent of the province's GDP in 2024. However, Hunan is also one of China's most disaster-prone regions. In 2024, extreme weather events-including heavy rains, floods, snow, and freezing temperatures-took a toll on local communities and disrupted livelihoods, highlighting the urgent need for sustainable solutions that protect vulnerable farmers from climate-related shocks.

The HuSFID focuses on three value chains: bamboo, tea seed oil (Camellia oleifera) and medicinal herbs. It is designed to integrate smallholder farmers into these value chains, promoting inclusive, enterprise-led business models, helping farmers adopt climate-smart agricultural practices, encouraging entrepreneurship and employment among women and youth, and ensuring that all groups benefit including ethnic minorities.

Since 1981, when IFAD became the first international financial institution to invest in China, IFAD has financed 35 projects for a total investment of US $3.45 billion, with US $1.314 billion of IFAD's own funds, benefiting around 4.65 million households.

Follow IFAD on Facebook, Instagram, LinkedIn, TikTok, X, YouTube

---

No.: IFAD/23/2025

IFAD is an international financial institution and a United Nations specialized agency. Based in Rome - the United Nations food and agriculture hub - IFAD invests in rural people, empowering them to reduce poverty, increase food security, improve nutrition and strengthen resilience. Since 1978, we have provided more than US$25 billion in grants and low-interest loans to fund projects in developing countries.

Agricultural insurance to improve the lives of 47,500 vulnerable households in Mauritania

Press release | 24 April 2025
Nouakchott, 24 April 2024 - To strengthen the capacity of Mauritanian smallholder farmers to face the increasingly extreme effects of climate change, such as unpredictable flooding and drought, the Government of the Islamic Republic of Mauritania and the International Fund for Agricultural Development (IFAD) have launched a new project to reduce the vulnerability of 47,500 households in five wilayas [regions] in the country's south and east: Brakna, Gorgol, Assaba, Hodh El Gharbi and Hodh Ech Chargui.

The African Climate Integrated Risk Management Project (AICRM) is part of the Great Green Wall Initiative and is being implemented in seven Sahelian countries - Burkina Faso, Chad, Gambia, Mali, Mauritania, Niger and Senegal - over a six-year period (2023-2029).

With close to 75 per cent of its territory affected by desertification, Mauritania is one of the Sahelian countries most vulnerable to climate change. Recurring drought, unpredictable flooding, soil degradation and mass rural exodus are some of the consequences that have a direct impact on the country's food security, livelihoods and ecosystems.

"Besides introducing new technologies, training and adapted inputs to increase productivity and production in rural areas, this project will also introduce an innovative instrument that has always been lacking and is much needed - agricultural insurance", says Marcelin Norvilus, IFAD Country Director for Mauritania.

Financed in part by the Green Climate Fund, the project has three complementary components. First, it calls for strengthening early warning and climate data management systems to better anticipate extreme climate events. Then, it focuses on promoting sustainable farming practices and renewable energies to reduce risks over the long term. Finally, it introduces climate insurance facilities, a first for the country, at both farm and national level, to protect smallholder producers against climate-related losses. These measures will secure the livelihoods and strengthen the food security of rural communities.

The project will be implemented by the Mauritania-IFAD cooperation programme team in partnership with the African Development Bank, World Food Programme, African Risk Capacity Group and national institutions. The Sustainable Management of Natural Resources, Communal Equipment and the Organization of Rural Producers Project (PROGRES), now included in the country programme, will ensure consistency and sustainability in IFAD's climate interventions in Mauritania.

Since 1980, IFAD has invested more than US$414 million in 16 projects in Mauritania, benefiting more than two million people.

For more information on IFAD's work in Mauritania.

Find us also on Facebook, Instagram, LinkedIn, TikTok, X, YouTube.

Press release IFAD PR/28/2025
IFAD is an international financial institution and a United Nations specialized agency. Based in Rome - the United Nations food and agriculture hub - IFAD invests in rural people, empowering them to reduce poverty, increase food security, improve nutrition and strengthen resilience. Since 1978, we have provided more than US$25 billion in grants and low-interest loans to fund projects in developing countries

काठमाडौं जि.प्र.का.द.नं.. १३६/०६२/०६३ २०८२ वैशाख ८१, वर्ष २१ अङ्क १३०

स्वादेशी मौलिक उत्पादनको प्रवर्द्धन गरौं

♦हाम्रो मौलिक उत्पादन पहिचान मात्र होइन आयआर्जनको स्रोत पनि हो,

♦घेरलु परम्परागत शिपमा आधारित उत्पादनको अभिवृद्धि गर्दै स्वबलम्वी र स्वरोजगार बनौं,

♦स्थानीय शिप क्षमता र कच्चा पदार्थको उपयोग गरौं,

♦हस्तकला लगायत व्यवसाय सानो पूजीमा पनि थालनी गर्न सकिन्छ,

♦स्वादेशी उत्पादनबाट आत्मनिर्भर बनौं,

♦आयतित वस्तुको सट्टा स्वादेशी उत्पादनलाई प्रोत्साहन गरौं,

अर्थतन्त्रमा योगदान गरौं, मुलुकलाई समृद्ध बनाऔं

नेपाल सरकार

विज्ञापन बोर्ड